

C:\Users\Plazma\Desktop\306\Burian_Jan-Saga_o_cestě_na_Island_1994.pdb

PDB Name: Burian_Jan-Saga_o_cestě_na_Isla
Creator ID: REAd
PDB Type: TEXT
Version: 0
Unique ID Seed: 0
Creation Date: 16.8.1973
Modification Date: 16.8.1973
Last Backup Date: 1.1.1970
Modification Number: 0

SÁGA O CESTĚ NA ISLAND

Ze starých (zmizelých) rukopisů, cestovních zápisníků, knih, pohlednic, časopisů, agenturních zpráv, básní a turistických prospektů opsal a vlastním intimním deníkem opatřil
Jan Burian

1994

Poutníci Zuzaně a všem, kdo na ni občas myslí.

Nejvíce jsem si prohlížel Měsíc. Zdálo se mi, že je docela blízko a že by se na něj dalo dohodit kamenem, kdyby člověk stál na Kamenném nose, když Měsíc právě za ním vychází. Problém však byl v tom, jak se dostat na Kamenný nos. Dohodit na Měsíc, to by už bylo snadné.
Thórbergur Thórdarson: Kameny mluví

PASIVNÍ OBČAN

(listopad 1993-červen 1994)

Není tolik času, aby člověk objel celý svět. Není tolik času ani na to, aby důkladně poznal zemi vlastní. Není pomalu ani čas na lidi, které má člověk rád, ani na knížky, které nezná... Spočítal jsem si ovšem, že se více než sedm a půl dne (180 hodin) za rok dívám na zprávy v televizi. To je pro normálního pracujícího čtvrtina dovolené, a když k tomu připočítám čtení novin, je půlka dovolené pryč. Co s tím?

Naučit se žehlit, abych při zprávách mohl alespoň něco důležitého dělat? Jednodušší bude, když navštívím zemi, která mě láká nejvíce, řekl jsem si. A pojedu tam třeba jen proto, že se tam rodí nejvyšší lidé, je tam nejčistší vzduch, občané se dožívají nejvyššího průměrného věku a vydávají nejvíce knih na jednoho obyvatele na světě. Můj výběr měl jen jednu malou vadu - ta země je taky nejspíš nejdražší v Evropě. Turistický průvodce se obrací na podstatně bohatší švýcarské a německé turisty: Když se uskrovníte, můžete prožít pěknou dovolenou... Kde jenom najít někoho, kdo ze mne udělá většího Švýcara a Němce, než jsem...

S přesvědčením, že štěstí sedá na lidi jako já, jsem se jednoduše ponořil do příprav a poznenáhlu se začal vzdalovat reálnému životu. Moje blízké osoby mě jako obvykle respektovaly, sem tam, když už to jinak nešlo, mě i vyslechly, ale občas jsem měl pocit, že se o mě trochu začínají bát. Třeba když se mě zeptaly, co zrovna čtu, a já řekl, že o ovci, která se zatoulala na skaliskách a nemůže dolů, a o lidech, kteří se rozhodují, jestli tam pro ni mají vylézt, nebo ne.

V naší takzvané rušné době, kdy kolem zuří transformace, privatizace či restituce, kdekdo kdekoho žaluje u soudu a chystají se komunální volby, demise, inaugurace a jiné mesaliance, může se leckomu zdát, že se svými ovci nejsem zrovna aptudejt. Pan místopředseda Kalvoda mě dokonce v jedné televizní debatě nazval pasivním občanem, neboť jsem pravil, že mě osobně diskuse na téma nonprofítních organizací nezajímají. Nerozumím jim a jako volič jsem si na to zvolil příhodné osoby, které to, doufám, ve své pracovní době udělají za mne.

Pasivní občan... A to jsem ještě ani popravdě neřekl, že mě ty ovce zajímají mnohem víc.

Našel jsem řešení: nedostatek financí nahradím vyšší produktivitou práce a - co si budeme nalhávat - konexemi.

Nedlouho po mém rozhodnutí vydat se na ostrov jsem shodou okolností (!) dostal pozvánku na islandský večer Severské společnosti a tam se mohl seznámit s lidmi nejdůležitějšími - s paní Helenou, která je stálým, nezplnomocněným, nicméně o to nepostradatelnějším velvyslancem všeho islandského u nás, s paní Lidmilou, předsedkyní islandské sekce oné společnosti, a s řadou dalších bytostí, které sice ve skutečnosti žijí mezi námi, ale duchem jsou tu jen částečně. V duchu se potulují po lávových polích a žijí z minulých či příštích návštěv této prachpodičné země. Věřel jsem se mezi ně a ony mě vybavily na cestu radami, knihami, mapami, adresami a především vírou, že to bude stát za to a že koneckonců nic lepšího, než jet na Island, vlastně ani nemůžu udělat. Jen paní Helena, nejzkušenější z nich, mi hned na první návštěvě opatrně řekla:

"Ale pozor, abyste nebyl zklaman, i Island se mění, i tam jsou dneska McDonalldovy jídelny a tak."

"Já se toho nebojím," řekl jsem domýšlivě. "Nejsem zas takový snilek, jak vypadám."

A paní Helena se jen tak lehce usmívala, protože věděla svoje.

PRÁTELSKÁ RADA

(Bmo, 13.1.1994)

Drahý pane Buriane!

Nejprve odpovídám na Váš dotaz, co kdo ví o Islandu. Vzpomněla jsem si totiž na jednu sympatickou písničku, o které sice nevím, ani kdo ji zpívá, ani kdo ji napsal, ale která se mi přesto líbí. Jmenuje se prostě: ISLAND */, a tady je:

Až někdo ti hochu o Islandu řekne,
svým koltem ho přikrej a buď na něj zlej.
Kdo slovíčko dobrý vo tom kraji cekne,
je dočista blázen a ty se mu směj.
Kdo kanady prodřel v tom pohřebním koutě,
kdo šedivý vlasy z tý hrůzy teď má,
kdo viděl ty stíny, co do hrobu zvou tě,
ten třesoucím hlasem mi za pravdu dá.
Nechci vo něm slyšet, nechci nikdy vidět islandskej kraj.
Mý šedivý vlasy mi za pravdu daj.
Jó tenkrát v tom roce, co bylo to sucho,
chlap přišel a povídá ouplnou báj,
že sežere z kojota syrový ucho,
esli nám neřekne, kde leží ráj.
Pak v proklatým vedru sme lesama táhli,
kde smrdějí tůně a zrzavej mech,
a stromy jak tráva, když na ně sme šáhli,
hned padaly na zem - to člověk by zdech.
Pak začaly kopce a šutráků fůry,
když jazyk nám votek, jdem bez vody dál,
my cucali šťávu ze stromový kůry
a islandskej d'ábel se z oblaků smál.
A večer, když ztahaný na zem sme padli,
ty islandský zvířata divnej maj mrav,
přes kemp, kde ležíme jak kytky zvadlý,
stádo se přehnalo divokejch krav.
Můj bože, proč nedáš nám voddechnout chvíli,
proč trestáš nás pravici krutou a zlou,
tam v islandskejš horách to sténá a kvílí,
to ubohejšch trempířů přízraky jdou.
Tam nad černým jezerem vítr se točí,
tam nepoznáš ticho a nenajdeš klid,
tam nad vodou spálej tě vohnivý voči,
to se smečkou přichází kapitán Kid.
Kus vlka, kus hada a hyeny půlka,
jak zjevení ve snu, když po chlastu spíš,
teď modli se hochu, to nespraví kulka,
Kid ruku když natáhne - chystej si kříž.
Tak zašel tam jeden a ztratil se druhěj,
a ze skály padal a přišerně řval,
a veselej Dejvy byl do rána tuhej,
až zvoestal sem samotnej uprostřed skal.
Já za chvílku zdechnu, jen minuta zbejvá,
tak skončila cesta, já dobře to vím,
a islandskej d'ábel už prstem mi kejvá,
až zaleze slunce, já vodejdu s ním.
Ač není tu žádnej, kdo pro mne by plakal,
já jedinou radu chci nakonec dát,
kdyby vás někdo do Islandu lákal,
tak voprátku na krk a poslat ho spát.
Tak to je asi tak všechno, co o Islandu vím. Snad ještě to, že je to ostrov na severu Evropy a leží tam Reykjavík...
S pozdravem Lenka V. z Brna

* Píseň se ve skutečnosti jmenuje Trail to Island, v roce 1965 ji napsal klasik české trampské hudby Miki Ryvola a je připisována "Kidovi, jakož i celému prachpodiivnímu Islandu" (poznámka autora).

ZPRÁVY OTUŽILÝCH CESTOVATELŮ
(1613-1994)

Když jsem se před dvěma lety chystal do Dánska, měl jsem k dispozici velmi málo české literatury, většinou mizerně napsané. Co se týče Islandu, bylo tomu právě naopak. O Islandu se u nás psalo poměrně hodně a zajímavě: Asi v roce 1613 navštívil ostrov Daniel Vetter, jeden z nejstarších duchovních Jednoty bratrské a přítel Jana Ámose

Komenského. Spolu se svým druhem Janem Salmonem cestoval ze Snaefellsnesu přes Skálholt až do míst, kde leží dnešní Reykjavík, a roku 1638 dokončil spis s názvem "Islandia aneb Krátké vypsání ostrovu Islandu, v němž věci divné a zvláštní, v krajinách těchto našich nevidané očité spatřiny a některé od obyvatelův ostrovu toho hodnověrných slyšány i pravdivě poznamenány".

Spůsob lidí v Islandu bydlících mohl by se mnohým velice mizerný zdát, a to z příčin slušných, poněvadž těch věcí, kteréž v krajinách našich a našim podobných k vychování svému máme, oni nemají. A poněkud mohlo by se zdát, že ani ten ortel, od Boha k Adamovi vyneseny, k nim literně nepřináležejí, totiž: "V potu tváře své chléb jísti budeš", poněvadž ho prázdní býti musejí. K tomu nemají soli, dříví, piva, vína, ovoce, ani žádných zahradních věcí. Měli sobě toho něco přivezeno, ale vše bylo nadarmo, poněvadž to u nich růsti nechce. Předce však oni dobromyslní jsou a veselí, svou zemí se chlubí a honosí, říkajíce, že pod sluncem nebeským lepší země nad Island není.

(Daniel Vetter: Islandia, 1638, str. 96)

Ve druhé polovině 19. století navštívil Island cestovatel dr. Jiří Guth, pozdější autor známého Společenského katechismu Gutha-Jarkovského.

Ve osmdesátých letech minulého století se na ostrov vydal ředitel měšťanské školy na Smíchově Josef Kořenský a napsal o své cestě zhruba deset stran do rozsáhlé publikace Evropa - kulturní obrázky pro mládež.

Kdo chceš vydati se z Prahy na Island, vezmi s sebou výborné zdraví, dobrý žaludek a s otužilostí také plný měšec žluťáků. Nežli se pak z daleké té cesty navrátiš, myslím, že bude měšec prázdný.

Kdo je zvyklý jenom pohodlí, měkkému lůžku v čisté světničce a chutné stravě české, ten ať na Island nechodí. Také ten, kdo nerad jezdí na koni a nevydrží v sedle seděti po několik hodin denně, nechť ostane raději doma a vezme za vděk zprávami, které otužilí cestovatelé s Islandu přinesli a tiskem vydali.

(Josef Kořenský: Evropa - Cesta na Island, 1889, str. 74)

V roce 1912 publikoval Josef Jan Svátek devátý z řady svých cestopisů (začal v roce 1903 Cestou na Špicberky) a v něm se pod titulem Atlantis a Ultima Thule zabývá Islandem velmi podrobně. Svátek vypráví o Islandanech s hlubokou úctou a líčí dokonce scénu, kdy se on a jeho šest druhů (mezi nimi jedna žena) rozhodli "smeknouti před lidem tak železné vůle a tak neobyčejné píše a vážnosti". Učinili tak před budovou parlamentu.

Jak vážili jsme si všech těchto projevů lidí, kteří by mohli v širém, bohatém a veselém i rušném světě najít při své houževnatosti, pilnosti a poctivosti snadno výnosné zaměstnání. Ale oni raději zůstávají doma, pracují na povznesení svých druhů i země a jsou šťastni, mohou-li se takto osvědčovat. Vzpomněl jsem si v tu chvíli na nás, na naše Čechy, na naši krásnou a bohatou vlast - ach, jak daleko je ona před Islandem, ale jak mnozí z našich lidí jsou daleko za Islandany...

(Josef Jan Svátek: Atlantis a Ultima Thule, 1912, str. 147)

V srpnu 1913 procestoval značnou část ostrova Karel J. Zákoucký (nar. 1862 v Heřmanově Městci), také učitel na měšťanské škole. Jeho cestopisné vzpomínky na Island se jmenují Do země ohně a ledu a mají skvělý začátek:

Vrátiv se z cesty po Egyptě, předsevzal jsem si dosti pevně, že zůstanu nějaký čas doma a že se budu toulati po okolí svého rodiště. Je také půvabno. Jsou tu zátiší, jakých snad ani cizina nemá. Ale ukázalo se, že jsem přece jen člověk, který se dá snadno zlákat. Vinna tím neukojitelná touha moje poznati, pokud mi prostředky dovolují, cizí kraje...

... "Ale pojďte, pane odborný učiteli," opakoval pan Morávek svoje vyzvání. "Podívejte se, já tam byl již dvakrát a chci tam potřetí. Island jest obdivuhodný. Stále mne láká. Proto tentokrát vezmu s sebou i svého desítiletého synka," světoval se mi p. Morávek a to mne svedlo...

... Slíbiv mu, že pojedu, rychle jsem se obrátil na cestovní kancelář J. F. Jirásek a syn v Chrudimi a ta mi ochotně obratem opatřila okružní lístky po souši a po moři, podala několik pokynův a rad a již po dvou dnech byli jsme na cestě. (Karel J. Zákoucký: V zemi ohně a ledu, 1913, str. 7)

K. J. Zákoucký napsal o Islandu obsáhlé dílo o dvou stech čtyřiceti stranách, plné podrobných a občas poněkud depresivních popisů přírodní scenerie, ale i líčení dobrodružné plavby či jízdy na koni. Nevyhýbal se ani pohádkám nebo opěvování ženských půvabů. Pikantní je scéna, kdy mu neznámý sedlák nabízí ruku své dcery a cestovatel prchá...

Po druhé světové válce se nejprve objevily Islandské dopisy předúnorového diplomata a velvyslance v Kodani Zdeňka Němečka, bezesporu nejdůkladnější a nejhlubší pojednání o této zemi, jakého se kdy český autor dopustil. Devětadvacet kapitol ve formě dopisů o historii, přírodě, kultuře a způsobu života na Islandu za občasných průvodcovství pozdějšího nositele Nobelovy ceny za literaturu Halldóra Laxnesse, autorova přítele. Noblesní knížka vyšla na poslední chvíli - v Evropském literárním klubu v roce 1948.

Historii několika československých přírodovědeckých výprav na Island se zabývá publikace Emila Hadače V zemi sopek a ledovců, kterou vydal Orbis v roce 1957. Je v ní méně Laxnesse, literární zručnosti a sem tam jako by zasáhlo pero Velkého bratra nezávisle na autorově vědomí. Ale kdo má rád přírodu, dobrodružství nebo alespoň kouzlo nechtěného, ten si přijde na své. Vedle informací, z nichž se dovídáme, že "Sláva Brčák zjistil na příklad u píďalky Cidaria caesiata asi 6% rufinických jedinců, což je neobvyklé množství", kromě několikastránkového seznamu "společné", "speciální" a "osobní" výzbroje či vypočítání váhy potravin tu člověk najde i vzrušující líčení některých epizod ze života nejzáhadnějšího českého Islandana Karla Vorovky či suchý vědecký humor. Například historka o tom, jak spolu v drsné přírodě pracovali botanik a geolog a ten druhý dostal kurděje, protože si vytrvale odmítal zpestřovat jídelníček (ovesná kaše s kondenzovaným mlékem třikrát denně) šťovíkem.

Zuzana Kočová - kdysi slavná herečka, po smrti manžela

(E. F. Burian) neúnavná divadelní principálka a experimentátorka v oblasti malých jevištních forem, po ztrátě možnosti pracovat v divadle "začínající" spisovatelka - vyrazila na Island v roce 1981, v bezmála šedesáti letech, ze vzdoru proti neuspokojivé realitě osobního i veřejného života. Naložila si batoh na záda, od přátel sehnala ruskou turistickou mapu,

ušetřila si, vyvzdorovala si "devizový příslib" a vyplula na ostrov promluvit s kameny, hledat konec pohádky z dětství, osvobodit se...

Chvála putování je kniha, v níž čtenář nenajde mnoho faktů, ale zato velkou imaginaci a existenciální vzpouru. Island je tu spíš inspirací a cestování příležitostí k poznávání sebe sama.

Islandská setkání Jiřího Havla z druhé poloviny osmdesátých let jsou naproti tomu cestopisem nabitým fakty a poznatky ze všech možných disciplín, od mytologie až po vodní turbíny z ČKD Blansko na islandských řekách. Autor sám o sobě neprozradí téměř nic, a když používá první osobu množného čísla, čtenář jen tuší, že patří do společnosti milovníků divoké vody. Je fascinující, že i za těmi kvanty informací technické povahy a veškerou autorovu opatrností a skromností ve věcech osobních v něm nakonec objevíte člověka beznadějně uhranutého kouzlem a poezií této ostrovní země.

Narazil jsem ovšem i na takové autory, kteří Island navštívili a psali o něm tak, jako by tam nikdy nebyli nebo byli úplně někde jinde. Ale o nich později anebo raději vůbec ne.

Když jsem přečetl, co se dalo, začalo se mi zdát, že už mám tolik materiálu, že bych mohl sebrat těch deset tisíc, které mi pan nakladatel Primus přidal na cestu jako sponzor, a odjet s nimi na chatu v Pochni, kde je vlídná tchyně Eliška, půda s psacím strojem a rybník, a tam ty peníze příjemně probendit a napsat knihu, aniž bych se plahočil přes půl světa. Koneckonců nebyl bych první, kdo o Islandu psal a nikdy tam nebyl. Julius Zeyer sem situoval část románu O věrném přátelství Amise a Amila, Ludvík Souček tu ve své Cestě slepých ptáků vědecky fantazíroval o akci VAI (Verne a Island) a nikoho asi neurazí ani popis islandské krajiny v dobrodružné dětské knížce Cestou dračích lodí od Jaroslava Velinského alias Kapitána Kida. Když sám Jules Verne cestoval ze Snaefellsnesu Do středu země, líčil ostrov tak živě, že by člověka ani nenapadlo pochybovat o věrohodnosti jeho slov.

Kuchyňský krb měl starodávny tvar. Uprostřed místnosti stál místo plotny prostý kámen. Ve střeše byla díra, kterou unikal kouř. Kuchyně sloužila zároveň jako jídelna.

Při našem vstupu nás hostitel pozdravil, jako by nás byl ještě neviděl, slovem "saellvertu", což znamená "bud'te zdraví". A přistoupil k nám, aby nás políbil na tvář.

Jeho žena pronesla po něm stejná slova a provedla stejný obřad. Oba manželé si pak položili pravou ruku na srdce a hluboce se uklonili.

Musím hned říci, že Islandanka byla matkou devatenácti dětí, velkých i malých, motajících se v oblacích kouře, který plnil z krbu celou místnost. Každou chvíli vystoupila z dýmu jiná, plavá a trochu melancholická tvář. Vypadalo to jako průvod špatně umytých andělů.

(Jules Verne: Cesta do středu země, 1864, str. 83)

Já ovšem, bohužel, nemám tu správnou fantazii. Když chci o něčem psát, musím to doopravdy prožít, což je, přiznejme si, mírně nepohodlné. Zvlášť v případě Islandu, o kterém je známo, že je tam nádherná příroda. Já, městský člověk a lenoch, se do ní nejspíš budu muset vydat, litoval jsem se. Ale čím více jsem se včítal do knížky o těch ovcích (Thórbergur Thórdarson: Kameny mluví) a taky o kravách a kamenech a lidech z jižního pobřeží, začínal jsem cítit, že právě tenhle druh zážitku zrovna teď potřebuji.

V NEJHORŠÍM TO DOJDU

(duben - květen 1994)

Vzhledem k tomu, že cestovní kancelář J. F. Jirásek a syn v Chrudimi už zřejmě nefunguje tak dobře jako v roce 1913, šel jsem s patřičným časovým předstihem do Čedoku. Dozvěděl jsem se, že nejpříjemnější způsob, jak absolvovat plánovaný výlet, aby člověk neplýtl časem a zároveň alespoň jednu cestu urazil loďmo, je trochu podobný Cestě kolem světa od Julese Vernea:

Tramvají na autobusové nádraží v Praze, autobusem do Hamburku, odtud stejným dopravním prostředkem do dánského Esbjergu a tam na loď společnosti Smyril Line. Protože jde o firmu se sídlem na Faerských ostrovech, plaví se loď jménem Norröna z Dánska na Faerské ostrovy, vypustí mě tam na dva dny na pevninu k povinné turistické prohlídce a sama se zatím vrátí do norského Bergenu pro další mořeplavce. Až za dva dny udělám na ostrovech nějakou tržbu, má loď se vrátí zpátky a za necelých dvacet hodin mne vyvrhne v Seydisfjördu, hlavním východoislandském přístavu. Odtamtud budu muset autobusem po jediné okružní islandské silnici až na druhý konec ostrova do hlavního města Reykjavíku. Když budu mít štěstí a někdo mi půjčí auto, mohu pak rejdít po Islandu, jak budu chtít; nejlepší bude vydat se zase zpátky na východ po jižním pobřeží ostrova, abych si užil Thórbergurových ovce. Zpátky pak z letiště v Keflavíku - Icelandair létá denně, ale ne do Prahy. Jako správný Philleas Fogg přesvištím Atlantik do Kodaně a odtud, vzhledem k tomu, že autobusová linka jezdí jen dvakrát týdně, musím vlakem. Zrušili ovšem přímé spojení, a tak nejprve rychlíkem do Berlína, podzemkou v německé metropoli na jiné nádraží, dalším vlakem do Prahy-Holešovic a pak taxíkem domů, což bude určitě největší problém, protože nejsem Ital a v Praze vyvrcholí turistická sezona a pro taxikáře nebudu vhodným ritem. No co, v nejhorším to dojdu.

JSEM ČECH, NO A CO?

(24.- 25. června 1994)

Samozřejmě, že člověku nakonec ujede tramvaj a další jede do vozovny. Zjistí, že ho tlačí nové tenisky, že ho brní v rameni, jakmile si vezme na záda těžký batoh, na kterém se mu co nevidět utrhne jeden popruh, že řemínek u hodinek je zpuchřelý a praskne a rozevře se mu zip na tašce a octne se v nebezpečí, že ztratí foťák. A to všechno po půl roce příprav.

Nakonec ovšem tramvaj přijela a stáli jsme se synkem na Florenci u autobusu. Zatímco já se tvářil ještě hůř než jindy,

on pravil:

"Dávej na sebe pozor a pozdravuj sopky."

Ještě předtím jsem se mu snažil říct něco podstatného o životě, věčnosti a naší rodině, protože co kdybych se už nevrátil... Nakonec na schůdkách u autobusu povídám už jen:

"Prosím tě, co to dělám?"

Autobus se nemilosrdně rozjel směrem na západ, ostatně byl na něm velký nápis ČSAD PRAHA ZÁPAD, tak by bylo trapné, kdyby jel jinam.

Celonoční cestování proběhlo celkem bez vzrušení, až na ten okamžik, kdy se moje sousedka přes uličku svlékla do půl těla. Byla sice otočená zády, ale stejně...

Asi hodinu jsme postávali zablokováni někde na úzké východoněmecké silnici, kde se před námi srazila dvě auta a policajti něco vyměřovali a vyměřovali a měsíc byl jako lívanec.

Hamburk v sobotu ráno v půl sedmé mi poskytl obrázky vylištěného města. Zpívali ptáčci a čističi čistili, pestrobarevně jak v Paříži. V autobuse do Esbjergu byl rozšafný řidič, který možná pracoval pro nějakou rozvědku, anebo se jen tak z legrace cestujících vyptával na národnost. Všichni až na jednoho Švýcara, jednoho Holanďana a jednu Jihoafričanku byli Němci, jen já musel nahlas a popravdě říct, že jsem Čech. Ne že bych se za to nějak styděl, ale stejně se mi to povedlo až napodruhé. Přesně v duchu anekdoty, kterou jsem slyšel snad od Milana Markoviče: Když Slovák má říct, co je zač, řekne: "Jsem Slovák!" a zní to. Zatímco Čech jako by říkal:

"Já jsem Čech, no a co..."

Ale já jsem opravdu Čech!

Národnostní hrátky v autobuse vyvrcholily ve Flensburgu, kde jsme měli menší přestávku. Přišli za mnou dva starší lidé a pravili německy:

"Vy jste opravdu Čech? Z Prahy?"

"Z Prahy," říkám už opravdu sebejistě.

"My jsme z východního Německa!" zajásali a potřásali mi pravicí s takovou radostí, až mě to zarazilo.

"Ja! Wir sind sozialistische Brüder!" přidávám se k tomu nadšení a vítám se s příbuznými. Kdo by to byl čekal...

Za týden na Islandu se mi to stane znovu a já budu vychutnávat příval sympatií mladého východoněmeckého cyklisty se stejným překvapením.

S východoněmeckými manžely si od té chvíle začínáme vzájemně pomáhat, zakládáme novou Radu vzájemné hospodářské pomoci. Brzy jim však sametově unikám, neboť do esbjergského přístavu vplouvá Norröna, naše lodice dvoupatrová, krasavice v letech, ale číperka. Přiváží cestující z Islandu a mezi nimi by měli být i Jarošovi.

Otevřela se veliká tlama lodí a začaly z ní vyjíždět landrovery a autobusy a motorky a nikde žádná značka Czech Made. Vracel jsem se nahoru po schodech, které vedly k východu pro pasažéry, a tam mě začal zdravít jeden neznámý Čech za druhým - všechno členové autobusového zájezdu, s nímž se z Islandu vraceli i Jarošovi, filmoví kritici a přátelé z Letní filmové školy. Když jsem je konečně našel, asi pět minut jsme si povídali a Renata mi dala kříšťálový kamínek pro štěstí a sdělila mi, že mi nechala na lodi v informační kanceláři svůj deníček. Psala ho přes kopírák, abych věděl, co mě čeká.

Brunetka v informační kanceláři mi sdělila, že tam pro mne žádná obálka není, a ušetřila mi takový profesionální úsměv, že jsem se z něj málem musel jít léčit. Odebral jsem se na palubu, abych si promyslel, co s ní udělám, až ji dostanu do práce někde v temném koutě podpalubí, a když už jsem to skoro měl, ozvalo se v amplionu mé jméno.

Brunetku už zřejmě někdo odrovnal místo mě a v Informacích seděla blondýnka s romantickým jménem Salmína Arnoldssonová. Zkontrolovala můj lodní lístek a podala mi Jarošovic deník. Na něm stálo:

Mr. Jan Burian, zn. "Celkem to jde", a pod tím velké:

VÍTEJTE NA PALUBĚ!

Titanic ovšem vřel a hučel, kapela hrála z desítek reproduktorů, dětičky všech možných národností ječely internacionálním unisonem a radostně pobíhaly i v tuto noční hodinu od jednoho hracího automatu ke druhému. Do toho všeho někdo v amplionu neustále něco dánsky, faersky, islandsky, německy a anglicky prohlašoval. A tak jsem na zadní palubě na lehátku zahradního typu - obrácen k evropské pevnině - normálně usnul. Později v noci jsem se pak přesunul do "své" šestilůžkové kajuty, kde jsem měl k dispozici "svůj" draze Jardou Paluskou z Valašského Meziříčí sponzorovaný prostor asi 80 krát 200 centimetrů. A tam jsem dospal až do rána šedého.

CIZÍ PRSA NEJÍM

(26. června 1994)

Nenadálá ranní katastrofa: asi pět minut jsem hledal svůj svetr, a přitom jsem ho měl obtočený kolem boků! Zřejmě první projev mořské nemoci.

Během dne začínám mít halucinace. Všude slyším češtinu, přestože je téměř jisté, že mezi zhruba tisícem pasažérů Norröny není ani jediný našinec. Sedím v kavárně, procházím se po palubách nebo chodbách a občas někdo poblíž mne řekne například: "No, to teda ne!" nebo "Podej mi to". Jednoduché české věty. Když se zaposlouchám lépe, hned toho dotyčný jako naschvál nechá a pokračuje plynule dánsky, německy nebo nějakým jiným exotickým jazykem, kterým nevládnou. Dělají si ze mě legraci?

K večeru na horní palubě už to nevydržím a oslovím starší manželský pár v absurdním přesvědčení, že se opravdu baví mou mateřštinou:

"Mluvíte česky?"

"Ich nich verstehe," odpoví překvapeně onen stařec.

To už je mánie, napadá mne. Brzy mě schvátí horečka šovinismu a dám se k republikánům...

Čtu si, procházím se a očumuji loď. Obchody, hrací skříně, bar. V bufetu pro našince pozdravím své východoněmecké spojence, před vchodem do restaurace se stříbrnými přibory se zastavím u vyvěšeného jídelníčku. Avokádový předkrm tu stojí padesát dánských korun, a tak si ho dneska výjimečně nedám. Specialitu šéfa lodní kuchyně - pečená prsíčka ptáků papuchalků se smetanou, květákem a bramborem - neochutnám proto, že jsem vegetarián a cizí prsa nejím.

Shodou okolností jsem zrovna dočetl článek o jednom lovcí papuchalků z Vestmannaeyjar.

PAPUCHALEK SEVERNÍ

(*Fratercula arctica*) je hebký bílý ptáček s červeným zobákem, který se po dvojicích k sobě tulí na mořských březích a skaliskách Faerských ostrovů a Islandu (a určitě i jinde) a jakoby nemotorně poletuje vzduchem. Turisté žasnou, jak je roztomilý, v prodejnách suvenýrů si ho nakupují ve stavu vycpaném a nakonec láska prochází žaludkem a zážitek je komplexní. Lovci visí zavěšeni ve skalách na laně a loví papuchalky do sítky na dlouhé tyči.

"Vzdušné rybaření, vyhledávání ptačích vajec a lov papuchalků, to jsou naše národní sporty," říká v článku sedmadvacetiletý Joi R. z V. a dodává:

"Máme to v genech. Ochránci zvířat uznávají, že je to důležitá součást našeho dědictví. Nelovíme ovšem nezralé ptáky ani ty s rybou v zobáku, jinými slovy ty, co mají mladé. Lovit se může šest týdnů v roce a musíte mít licenci."

Jiný lovec, Gudni H., říká:

"Zabíjíme ty ptáky tak humánně, jak je to možné..."

Každoročně je během sezony uloveno dvanáct tisíc ptáků. Joi má osobní rekord - šest set za den.

Dávám si dvojitou porci vařených brambor bez čehokoli a nikdo v bufetu se tomu nediví.

Loď, která pluje kolem, stává se předmětem našeho nebyvalého zájmu. Zíráme na ni, bavíme se o ní (máme-li s kým), půjčujeme si dalekohledy a kdybychom mohli, snad bychom i odposlouchávali, co si říkají lidé na její palubě. V přístavu bychom si takové lodi ani nevšimli, ale na širém moři se hodnoty mění...

Deset večer na horní palubě Norröny: bylo zataženo, temno a větrno, ale v dálce se najednou objevila sluneční skvrna na mořské hladině a ta se neustále přibližovala, až vyšlo slunce. V šíleném vichru se na sebe usmívala hrstka největších fanatiků, schovávajících se do závětrí za komín, a do toho se klouzaly děti na gumových podrážkách po palubě jako po ledě a rackové předstírali, že je to normální. Ale nebylo.

TÓRSHAVN MIMOCHODEM

(27. června 1994)

FAERSKÉ OSTROVY, faersky Fóroyar, dánsky Faeroerne - souostroví 18 ostrovů (17 osídlených) sopečného pův. v Atlantském oceánu mezi Islandem a Shetlandami; 1 399 km²,

44 000 obyv. (1980), adm. středisko Tórshavn na největším ostrově Streymoy. Tvoří je téměř vodorovně uložené výlevy čedičů a tuřů přemodelované pleistocenním zaledněním. Chov ovcí. Lov ryb a jejich zpracování. - Od 7. st. osídleny Kelty, v 8.- 9. st. dobyty Vikingy. 1035-1380 součást Norska, poté (spolu s Norskem) sjednoceny s Dánskem, od 1814 dán. 1948 získaly autonomii.

(Malá československá encyklopedie, 1985, str. 387)

O Faerských ostrovech se, jak se zdá, píše většinou jen jaksi mimochodem, cestou na Island. Lodi z Evropy se tu nakrátko zastaví a pro pisatele vzniká příležitost bokem "zmáknout" ještě jednu zemičku navíc. A ta je ke všemu tak malá, že se nemůže bránit...

A tak jen tak mimochodem: do Tórshavnu jsme připluli na minutu přesně. Pršelo. Pak pršelo celý den, chvílemi jemně, jindy hustě padaly velké kapky. První, na co jsem narazil, byla neuvěřitelná lidská slušnost. V kanceláři Smyril Line měli radost, že mě vidí, a slečna se mi omluvila, že její angličtina není dost dobrá. V galerii mi paní pokladní slíbila odpovědět na jakékoli otázky. Majitel krámků s potravinami se mnou vyběhl asi dvacet metrů před obchod jen proto, aby mi důkladně ukázal domek Williama Heinesena. Paní, která pozorovala přes okno, jak bloudím, všeho nechala a vyšla ven, aby mi pomohla. Mohl bych napsat "Faeráné jsou slušní", ale nenapišu, protože bych byl sám sobě směšný. Kolik člověk na cestách potká lidí s hotovými názory:

"Islandané jsou stateční."

"Dánové jsou veselí a moc pijou."

"Italové kradou."

Běda, když pak potkáte zbábělého Islandána, smutného Dána a bojovného Čecha! Turistika je jednou z nejpovrchnějších lidských činností a její verbální projevy tím spíš.

Když mluvím o Islandu, nepoužívám slovo turistika, ale objevování.

(Gérard Alant v časopise Terre Sauvage č. 4/1988)

Ubytoval jsem se v mládežnické ubytovně a vyrazil do Galerie faerského umění, kam mne okamžitě lákala neobyčejná socha Hanse Pauliho Olsena Obraz v zrcadle. Postava těhotné ženy stojí na vysokém podstavci a zároveň visí jako její odraz ve vodě z podstavce hlavou dolů. Sochař byl spolužák paní pokladní.

Nonfigurální ikony jako z naplaveného dřeva vytvořil jistý Zacharias Heinesen.

"To je jeden ze tří synů Williama Heinesena," povídá paní, když se ptám a kupuji publikaci o faerském výtvarném umění.

WILLIAM HEINESEN

Narozen roku 1900 v Tórshavnu, spisovatel. Počátkem dvacátých let publikoval lyriku, ve třicátých letech začal psát prózu. U nás vyšly tři jeho romány: Černý kotel (1949), Ztracení muzikanti (1950) a Gamalielova posedlost (1960). Za

historický román z konce 17. století Dobrá naděje obdržel Cenu Severské rady.

Za pár týdnů mi Heinesenův islandský překladatel Thorgeir Thorgeirson řekne:

"Heinesen byl vůbec největší skandinávský spisovatel. Faeřané ho nenáviděli a báli se ho, protože psal dánsky a všechny převyšoval svým talentem i smyslem pro humor. Když se ve vysokém kmetském věku dozvěděl, že by měl dostat Nobelovu cenu za literaturu, řekl, aby mu ji raději nedávali, protože by měl moc peněz a upil by se k smrti." Stál jsem před Heinesenovým domkem a myslel na poutnici Zuzanu, která tu stála před třinácti lety stejně jako já teď, než dostala pozvání k Mistrovi na večeři.

Pojíždají po rybě klasické faerské jídlo, zvláštní pudink s perníkem a smetanou, zapíjejí anglickou whisky a silnou černou kávou. Hovoří o všem možném, hledají výrazy, jejich znalost němčiny už dávno nestačí, Heinesen se směje, usmívá, vysmívá, v kabinetu ukazuje celé stohy svých kreseb, a ze všech svítí vtip, smysl pro humor, životní síla, moudrost. (Zuzana Kočová: Chvála putování, 1984, str. 65)

Oba už zemřeli - jemu bylo 91 a jí 66 let. U nás se umírá dřív.

Naproti na balkóně spatřím asi padesátiletého člověka s hustým černým knírem a ošlehanou tváří.

"To je dům Williama Heinesena?" ptám se a ukazuji do sousedství.

"Chcete kafe?" povídá místo odpovědi.

A tak jsem šel za ním nahoru.

"Heinesenův syn bydlí támhle," ukazuje na novější dům podobný tomu, na který jsem se ptal.

A pak se rozpovídá o tom, jak nesl Mistrovu rakev. Ukazuje dva obrazy na stěně, jeden od syna a druhý od otce. Mistr byl totiž renesanční osobnost, psal romány, básně, ilustroval řadu faerských knih, vymaloval zdi hlavní chodby základní školy v Tórshavnu, ale vepsal se i do historie faerské hudby: složil řadu variací na faerské písně pro sólové housle a komponoval pro klavír a sbory.

Muž s knírem pozvolna přešel k vyprávění o životě svém - Je strojníkem na tankeru a za pár dní odjíždí do Konga. Je to prý lepší než na rybářské lodi. Vzal papír a namaloval pět čísel: 94, 91, 86, 84 a 50. První čtyři znamenala, kolika let se dožili jeho mužští příbuzní. Padesátka patřila jemu samotnému. Jeho dědeček byl prý australský domorodec. Podal mi fotografii své matky, když jí bylo pět, a když jsem se zahleděl do jeho tváře pozorněji, něco z australských domorodců tam určitě měl...

Dostávám dárek - knížku o Faerských otrovech. Trochu mě to vyvede z míry.

"My Faeřané jsme takoví!" vysvětluje.

Nakonec přináší kus velrybího špeku s černou kůží. Odmítám. Nenutí mě a zajídá a říká, že včera hodně vypil. Já vím, oba víme, že i dnes hodně vypije, ale jeho pozvání bylo milé...

Pomalu jsem se spouštěl z kopečka do města, procházel uličkami nejstarší čtvrti, kde se zelenaly domky s drnovými střechami, a pak pozoroval v přístavu lodičky a lodě. Nakonec jsem skončil v kavárně a pokusil se objednat si cokoli vegetariánského.

"Vy nejíte ryby?" divila se slečna servírka.

"Víte, já jsem ze střední Evropy a u nás v řekách pěstujeme ryby chemické, nadívané všemi prvky Mendělejevovy tabulky," povídám, přestože trochu méně košatě.

Tomu rozuměla a slitovala se nade mnou do té míry, že mi donesla salát ze zeleniny. Jakmile jsem pečlivě odstranil drobné kousky šunky, dal se konzumovat, i když to tedy nebylo moc košer.

"Když jedeš s batohem někam na celý měsíc, ber si věci jako na týden" radila mi kamarádka Jana ze Švýcar na základě svých zkušeností z velehor celého světa. "A přepírej!"

A tak než jsem se zhroutil vyčerpáním na lůžko, vzpomněl jsem si na ni a přepíral jsem a přepíral, až jsem přepral.

ÚDER PŘÍRODY

(28. června 1994)

V informační kanceláři jsem objevil letáček firmy TUTL, oznamující vydávání JAZZ FOLK CLASSICAL SCANDINAVIAN MUSIC. A to je moje. Rozhodl jsem se vyhledat tu firmu a říct jim to.

Ulice Reynagřta vedla zpět do drnových chaloupek na Staré město a číslo dvanáct měl domek nejdrnovitější. Bylo asi deset hodin ráno a faerský hudební skladatel, pianista, hudební propagátor a organizátor Kristian Blak ještě spal. Ať prý přijdu za hodinu. Firma TUTL sídlí u něj v bytě, a aby taky ne. Firma TUTL je totiž on sám.

Za hodinu bylo všechno jinak: Kristian byl vzhůru až moc - telefonoval s islandským symfonickým orchestrem, který má odpoledne přijet a večer vystupuje na zdejším hudebním festivalu, druhou rukou snídál a gestikuloval. U stolu, kde jsem dostal kafe, seděla jeho žena, jejich přítelkyně (znala dánské divadlo Den Blaa Hest, které vystupovalo nedávno v Praze) a nějaký hudebník (tvrdil, že je z Austrálie, ale narodil se v Dánsku). Všude jídlo, šatstvo, hračky, knihy, na postelích spací pytle, v jedné místnosti syntetický klavír a nahrávací studio, pak spousty kompaktních disků, vlastně celý sklad firmy, a blondáta Blakova dcerka a plno smíchu. Vypadalo to tam jako v Lázeňské ulici na Malé Straně v bytě u Jůzů před osmi lety, jenže tenkrát do toho ševelení, zmatku a přitom zvláštní pohody ještě Eva Jůzová točila na hrnčířském kruhu hrníčky.

Člověk z Česka do toho shonu docela dobře zapadl. Říká, že hledá kontakty, slibuje udělat pořad o faerské hudbě (což taky dodrží) a nakonec si domlouvá interview s Kristianem Blakem na zítřek, protože dnes to opravdu nejde. Odchází vybaven literaturou a kompaktními deskami. Na jedné z nich je naprosto samozřejmě fotografie Williama Heinesena, jak hraje na piano. Ale na otázky už není čas...

Vrátím se, Kristiane Blaku, a se mnou přijde magnetofon.

Autobus do "městečka" Vestmanna na druhém konci ostrova Streymoy je značně narvaný. Jakmile se rozjždí, usínám. Otevírám oči a zírám do stometrového svahu vedle silnice. Je jasně zelený, rozpolcený desítkami drátěných oplocení a oživený ovce. Některé mají dlouhou kštici a vypadají jako psi, jiné jsou malé a čertovsky černé. Zírám poněkud probuzený a ohromený a najednou mizíme v tunelu, za kterým je moře. Domečky z barevného papíru nalepené na pobřeží, sem tam padá z hor nad nimi potok, někde kaskády potoků, leckde chytře regulovaných, jinde ponechaných svým vrtochům. I městečko Vestmanna je jakoby vymalované fixkami a my vjíždíme rovnou na molo. Přesně podle instrukcí Renaty Jarošové si vybírám ze dvou motorových člunů ten, jemuž velí Bjarki Skúvadal.

Je to asi padesátiletý vousatý sympaťák - typ Max von Sydow - který učí na zdejší škole: faerštinu, dánštinu, angličtinu, aritmetiku, dějepis a sem tam i tesařství a taky námořní navigátorství.

(z deníku Renaty J., červen 1994)

Když se nás, podobně jako hamburský řidič, zeptal na národnost a já řekl, že jsem Čech (No a co!), hned začal mluvit o české autobusové (Jarošovic) výpravě, kterou provázal před měsícem.

"To bylo tenkrát ale strašné počasí!" dodal.

Děšť, vítr, vlny asi 1-2 metry, kocábka se klátila... Ale stálo to za to. Říkala jsem si, že i kdybychom se rozbili o skaliska, stálo to za to.

(z deníku Renaty J., červen 1994)

Vestmannské ptačí útesy: miliony ptáků všeho druhu: rackové, papuchalkové, kachny, ale taky ovce, stometrové skály, jeskyně v moři, zátoky a rozbouřené vlny. Byla to nádhera, přátelé, škoda, že jste tam taky nebyli...

Pak ale přišel skutečný úder přírody, a to přímo na solar plexus. Půlku cesty - naštěstí tu zpáteční - jsem strávil v jakýchsi mdlobách, napůl z nevolnosti a napolovic z ostudy, že jsem vás, milí čeští spoluobčané, tak špatně reprezentoval. Při loučení mi ovšem Max řekl, že si nemám dělat starosti, zdaleka prý nejsem sám, kdo takhle skončil. Snažil jsem se žertovat, že takhle to dopadá, když člověk nemá doma moře, ale smál jsem se tomu sám a jen tak nějak vnitřně.

NORMÁLNĚ ŽIJÍ A PLATÍ DANĚ

(29. června 1994)

Suita Addeq od Kristiana Blaka je založena na hudebních zvucích východního Grónska - volání ptáků, zvířat a člověka. Skladatel a jeho dva faerští kolegové ji nahráli v červnu 1989 v Tórshavnu. Přizvali k tomu afrického perkusionistu Malanga Cissokhoa a Eskymáka jménem Anda Kuitse (zpěvy, lední medvěd, ptačí volání, východogrónský buben, pampeliškový stonek). V Blakově skladbě Parnaaliraingaase, která je založena na bubnovém tanci z východního Grónska, zpívá Anda:

"Neprinesl jsi mi žádné bobule. Fajn, mám nějaké."

Skladba Nanoq, kterou složil kytarista Lelle Kulgren, je inspirována nářkem bojovníka. Náčelník hladového kmene Tlingitů jde lovit na led. Po dlouhém hledání najde ledního medvěda a zabije ho. Pak zjistí, že medvěd je ve skutečnosti jeho vlastní bratr, který byl také na lovu a zamaskoval se jako lední medvěd.

KRISTIAN BLAK

Narozen v roce 1947 v Jutsku, Dánsko. Vystudoval na hudebním institutu v Aarhusu, Dánsko. Od roku 1974 žije na Faerských ostrovech, kde vytvořil většinu své hudby. Jeho kompozice zahrnují jak komorní hudbu, sborové a symfonické skladby, tak hudbu pro improvizující skupiny. Jeho hudba je často uváděna v kombinaci s vizuálním uměním, poezií či divadlem. V posledních letech vytvořil balet Harra Paetur og Elinborg, flétnový koncert a koncert pro klarinet a smyčcový kvartet. Spojuje inspirace z oblasti etnické hudby s tradičními, zrovna tak jako nové kompoziční techniky.

(z letáčku Asociace faerských skladatelů)

Sedíme u stolu v Severském domě v Tórshavnu, kulturním středisku panelového typu, ovšem s drnovou střechou. Ptám se Kristiana Blaka na to, jak funguje jeho firma, kolik prodají desek a vůbec - kdo je na světě nejkrásnější a tak:

"My nejsme komerční produkční firma," říká. Poskytujeme zařízení, kontakty. Předtím jsme všechno museli dělat individuálně."

"Jste bohatý?"

"Bohatý? Ne, ne. Nic mi nechybí, normálně žiju. Jako jiní skladatelé v Dánském království - my máme království - musím platit jednou za rok daně. Ale bez peněz nic nedokážete a co se týče produkování, platí to dvojnásob."

"Kolik lidí obvykle chodí na vaše koncerty?"

"Mezi deseti a čtyřmi sty. Včera do kostela přišly čtyři stovky."

Na programu festivalového koncertu byl kromě Bacha, Satieho, Messiana i Estonec Arvo Pärt a Blakův kolega z Tórshavnu Sunleif Rasmussen.

"Nemůžeme chtít víc a hrát moc často, protože je tu jen malá komunita a každý také nemůže přijít. Když hraje čtyřikrát do roka Faerský symfonický orchestr, přijde dvě stě až tři sta lidí. To je průměr. Ale my děláme mnoho malých koncertů i pro dvacet posluchačů. Nemůžeme počítat lidi, to by nás brzdilo v práci. A malé koncerty vytvářejí základnu pro ty velké."

"Jak funguje komunikace mezi jednotlivými žánry?"

"Neshledávám tu mezi muzikanty či skladateli žádnou konfrontaci. Je to částečně tím, že hodně lidí dělá více žánrů zároveň - jazz, klasiku nebo rock. Je tu velmi mnoho smíšených skupin. Jsme ostrov, cítím, že jsme silně integrováni. Vždyť i Islandský symfonický orchestr má mezi svými členy hodně jazzmanů. Možná že z poslechu našich nahrávek tu otevřenost vycítíte, aspoň doufám. Kvalita hudby není nikdy otázkou žánrů, ale intenzity a hloubky prožitku."

"Máte z něčeho strach?"

"Ano. Faerská společnost moc dobře ekonomicky nefunguje a mnoho mladých lidí se stěhuje pryč. Jsou velmi aktivní v zahraničí, i jako umělci, ale nezůstávají tady. Na druhé straně je tu hodně práce, nemám například strach o faerskou kulturu. Celý rok tu máme koncerty, jazz, klasiku, a hudebníci přijíždějí ze světa, aby tu hráli. Hlavní kulturní události se tu mimochodem odehrávají v zimě."

"Jste šťastný?"

"Ale jo," povzdychne si Kristian Blak. "Je to dobré. Žiju v hezkém malém domě a pracuji. Měl jsem velmi mnoho kontaktů s vynikajícími hudebníky, mohu si dokonce dělat plány dopředu. A to je taky dobře, protože člověk je limitován fyzicky."

I můj pobyt v Tórshavnu byl neúprosně limitován, a to Norrönou, která mezitím připlula z norského Bergenu. V přístavu jsem se seznámil s Christophem, studentem ze Švýcarska, a trávili jsme pak na palubě většinu času společně.

"Na malých městech se lidé zdraví," zavzpomínal na Faerské ostrovy, které nám definitivně uplavaly pod podlahou.

"Islandané jsou stateční, Dánové veselí a Faeřané jsou zdvořilí," opakoval jsem si já a sliboval sobě a svým bližním, že se sem jednou vrátím a dozvím se víc. A jen tak mimochodem jsem se usmíval na deset cédéček firmy TUTL od Kristiana Blaka a pochechtával se svému faerskému průvodci, který turistům doporučuje odvézt si ze země jako suvenýr:

1. místní vzorované svetry,
2. poštovní známky,
3. klenoty, opracované kameny,
4. vycpané ptáky.

JAK MALÝ KROK PRO LIDSTVO...

(30. června 1994)

Třetí noc na lodi proběhla divoce: nade mnou na palandě ležel jakýsi šílenec, který chrápal, jako když ho vraždí. Nebo jsem to byl já, už nevím. Každopádně jsem byl od pěti na nohou, sbalil jsem si věci a vydal se až na samou střechu našeho parníčku. Vít se mi to snažil překazit, ale to by musel být jinačí silák, naprosto jsem ho ignoroval. Před námi na moři totiž ležel Island.

ISLAND

Poloha: ostrov v severní části Atlantského oceánu, u severního polárního kruhu. Rozloha: 103 000 km², členité pobřeží, hluboké zálivy a fjordy, rozsáhlé náhorní plošiny, činné sopky (Hekla, Askja, Katla). Nejvyšší hora:

Hvannadalshnúkur

- 2 119 m, největší ledovec: Vatnajökull - 8 400 km², průměrná roční teplota: 4,3 stupně Celsia, (v červenci 10,6; v lednu -0,5), počet obyvatel: 262 386 (31. 12. 1992), mužů bylo o 814 více než žen, 169 žen a 68 mužů bylo starších 95 let. Na Silvestra roku 1992 žilo na Islandu 49 lidí s českým či slovenským občanstvím, to je navlas stejně jako Kanadánů, méně než Vietnamců, Poláků nebo Holanďanů, ale více než Rakušanů nebo Italů. Islandané mají průměrně 179,9 cm výšky a jsou tudíž například o 7 cm vyšší než Belgičané. Váží v průměru o 4 kg více než ostatní Evropané.

Hlavní město: Reykjavík (100 850 obyv., ale aglomerace sousedících měst Reykjavík - Kópavogur - Hafnarfjörður - 151 130 obyv.). Úřední jazyk - islandština. Náboženství - luteránství - 93% (1990).

Byl jsem na palubě skoro první, přede mnou tu stála jen Ischa, asi padesátiletá Němka, která už na Islandu byla dvakrát a vždycky letadlem. I letos její manžel přiletí, ale ona převáží terénní automobil, aby mohli v Egilsstadiru nakoupit zásoby a pak na pár týdnů úplně zmizet z civilizace. Teď za jasného a mrazivého jitra stojí a hledí vstříc mohutným skaliskům tajuplného ostrova a konsternovaně mlčí. Jako ostatně všichni, kdo na palubu postupně přicházejí. Jen videokamery vrčí a fotoaparáty cvakají. U zábradlí se dá vydržet jen chvilku, střídavě si chodíme odpočívat do zátiší za oblíbený komín. Ale jen na chvíli, aby nám nic neuniklo. Vplouváme do fjordu, slunce začíná svítit a dokonce hřát. Mlha ustupuje, ptáci naopak. Paluba se zaplňuje dalšími fotoaparáty a videokamerami a na pobřeží se objevuje první barevná chaloupka, nepatrná a přístupná snad jen z moře. A pak už na konci zálivu přístav Seydisfjörður. Pohádka končí, další začíná...

SEYDISFJÖRDUR

Malebný východoislandský přístav (asi 1 000 obyvatel) s německým, dánským a švédským konzulátem, kam připlouvají pravidelné lodní linky z Evropy. Častý start a cíl všech možných cest na ostrov.

Seydisfjörður je místem, kde si člověk poprvé koriguje své představy o Islandu se skutečností: zatímco o městečku se domníval, že bude větší, o cenách si vysnil pravý opak. Pro útěchu lze konstatovat, že řada obcí je na Islandu skutečně větších a ceny jsou tam o zlomek mírnější (například hned sousední Egilsstadir).

Podobně jako první kosmonauti na Měsíci, i můj švýcarský přítel a já jsme si připravovali nějakou zásadní větu, kterou proneseme při výstupu z korábu. Zvítězila Christophova parafráze Armstrongova výroku:

"JAK MALÝ KROK PRO LIDSTVO A JAK VELKÝ PRO NÁS!"

Čekali jsme v narvaném autobuse a vymýšleli další nesmysly, abychom si to zkrátili. Řekl jsem Christophovi, že v okolí Egilsstadiru mají žít sobi, kteří sem byli před několika stoletími přivezeni z Norska a dobře se tu aklimatizovali. Nemohli jsme si ovšem vzpomenout, jak se řekne anglicky "sob", tak jsme to nahradili slůvkem "lev". "Islandané," pokračoval jsem, "prý musejí nějaké procento svých lvů občas postřílet, aby se jim tu ti lvi moc nepřemnožili."

Autobus začal pomalu šplhat do kopců. Asfaltová silnička se brzy proměnila v kamennou, ale otřesy námi nemohly otřást, protože jsme plesali nad horskými potůčky a vodopády na stráních, nad tajícím sněhem a bílými špičkami hor všude nad námi.

SILNICE ČÍSLO JEDNA

Hlavní islandskou dopravní tepnou je silnice číslo jedna. Můžete na ní obkroužit s výjimkou západních fjordů celý ostrov, podobně jako to udělal filmový režisér Fridrik Thór Fridriksson. Ten si ovšem navíc nechal přimontovat na auto kameru a natočil svou Okružní jízdu. Aby se divák nenudil (nebo z nějakého jiného důvodu), režisér pak celou cestu zrychlil, takže těch zhruba patnáct set kilometrů promítne za hodinu a něco. Skvělé dílo!

Přestože některé turistické kanceláře se snaží Fridrikssona překonat a inzerují zájezdy typu "GRAND SUPER TOUR - ISLAND ZA DVA DNY!", většina lidí plánuje na svou cestu času trochu víc. Pokud nemají automobil a nejsou ani tak bohatí, aby mohli létat či nechat se vozit, případně nejsou tak houževnatí, aby se vydali stopem nebo na kole, využívají výhod autobusové jízdenky, nazvané anglicky THE FULL-CIRCLE PASSPORT, nebo její vylepšené obměny THE OMNIBUS PASSPORT. Původně dovozoval okružní lístek objet Island po silnici číslo jedna s přerušováním a jen jedním směrem (první případ, cena v r. 1994 200 dolarů), výhodnější se však zdá být druhá, novější varianta, která dovozuje jezdit volně na všech pravidelných autobusových linkách (kromě turistických zájezdů) a její cena je odstupňována podle toho, jak dlouho se chcete po Islandu vozit. Za čtyři týdny se v roce 1994 platilo 440 dolarů, za jeden týden 205. Fridrikssonovi byste nejspíš neplatili nic, ale zase byste s ním viděli jen šmouhy.

EGILSTADIR

V devatenáctém století velký statek, nyní městečko (asi 1 400 obyvatel), rozprostírající se kolem velké benzinové pumpy a turistické kanceláře. Cestující z Norröny se tu dělí na Seveřany a Jižany. Někteří se rozhodnou objet Island proti směru hodinových ručiček, jiní zase jako když se krájí chleba.

Christoph se vydal stopem na Jih, Ischa za manželem na letiště a já seděl na lavičce na autobusové zastávce a čekal. Z obrovského terénního voziska vystoupila drobná světlovlasá holčička. Způsob, jakým zacházela s monstrózním strojem, na mě zapůsobil - byla z toho láska na první pohled. Ještě štěstí, že rychle nakoupila a odjela. Zamilovat se do takového stvoření musí být jednou provždycky a rozchod s ní končí tragédií jako v staroislandských ságách...

Dívky měly jednak velmi dobré koníky, jednak výborné karabáče, jednak dovedly s islandskými koníky lépe zacházet, než my, takže nám brzy ujely. Ale nikoliv tak brzy, abychom nemohli si jich dobře prozkoumat. A to byla také příčina, proč jsme se tak houževnatě drželi na hřbetech svých nezbedných koní. Chtěli jsme si tak srdnatě zjevy islandských amazonek důkladně prohlédnouti - a tu musím přiznat, že všechna jim budiž čest ještě i dnes. Byly velmi roztomilé, odvaha a neohroženost z nich přímo sršely, měly krásné modré oči a byly plavovlasé.

(Josef Jan Svátek: Atlantis a Ultima Thule, 1912, str. 149)

Ale dost erotiky, jede nám autobus na sever!

Zase kopce a říčky a ovce a ovečky, černé hory s bílými a šedými sněhovými koberci. A kolem balvany a šutry po silnici-nesilnici. Nejdřív před ledovcovou řekou Jökulsá a pak dlouze až k Mödrudaluru.

MÖDRUDALUR

Nejvýše položený statek na Islandu (470 m). Zajímavý kostel s oltářem a poněkud netradičním naivistickým obrazem od místního sedláka Jóna Stefánssona, který kostel postavil v roce 1949. Naproti kostelu je méně naivistický motorest.

Do slunečného dne najednou přikvačila vichřice plná prachu. Lehce se setmělo, ale našinec neklesal na mysl, neboť o islandském počasí už leccos věděl z Prahy. O počasí se vždycky dozvíte hodně, každý tomu rozumí, všichni do toho mluví a hodnotí to. Něco jako kultura a politika. Změna počasí na Islandu může přijít tak rychle, že je zbytečné dělat si nějaké velké plány. Ale pozor! Může to být i změna k lepšímu!

A tak se vichřice zase za chvíli odpotácela kamsi jinam a my jsme sjížděli z kopců k jezeru Mývatn, k přírodní rezervaci, která se rozprostírá v jeho okolí, a k "hlavní vesnici" Reykjavíku. Vystoupili jsme u útulného hotýlku pro vyšší společenské vrstvy (jedna noc - sto dolarů); dovnitř šel málokdo. Východoněmečtí bratři se vydali do kempu postavit stan za deset a já do ubytovny rozbalit spacák za zhruba patnáct amerických babek. Za cenu jedné noci v hotelu Reykjavíku by byl výlet letadlem na ostrov Grímsey za polární kruh. Ale nechme cizí peníze a pojďme do mého kurníku. Kurník byl čistý a stál na lávovém poli.

GRAND TOUR MÝVATN I

(1. července 1994)

V noci jsem se několikrát probudil, protože bylo úplné světlo a láva mi v osmnáctém století natekla před okno. Ted' se na ní zelenal mech a vyčuhovaly z něj malé fialové květiny. Rozhrnoval jsem závěs u okna, vykukoval ven a sliboval si ranní procházku. Ve tři čtvrtě na šest už jsem to zabalil (vtipný dvojsmysl, máte-li spacák) a vyrazil na lávové pole, na kopce a na letiště, které se o padesát metrů výše lhotákovsky rozprostíralo. Jen místo černé škváry lávový prach a sem tam nelhotákovská ovce.

BÍLÉ NOCI A TMAVÉ DNY

V nejvyšším bodě islandského léta vydrží slunce za obzorem dřímát pouhé dvě hodinky (zhruba od půlnoci do dvou). Tento spánkový dluh si ovšem bohatě vynahradí v zimě (asi od poloviny listopadu do konce ledna), pokud se vůbec obtěžuje, vydrápe se nad horizont na slabé tři čtyři hodinky denně a vytvoří prý jakési skomíravé šero, než se zase zhroutí do postele.

Někteří živočichové, jako například spisovatel Thórbergur Thórdarson, však dokázali o tmě ve své zemi říkat zvláštní věci:

"Tma byla královstvím hlubokomyslných úvah. Když byla zavedena elektřina, vymřely na Islandu hlubokomyslné úvahy."

Bylo takové světlo, že by mě stejně nic nenapadlo, tak jsem se rozhodl nepřemýšlet a raději žít na plný pecky a vyplašil

jsem ptáka kolihu. Snažil se mne odkudsi odlákat anebo kamsi přilákat, a tak jsme pískali jeden na druhého, přičemž musím přiznat - jemu to šlo líp. Jsem ovšem z těch tvorů, kteří se přes takovou porážku poměrně snadno přenesou...

REYKJAHLÍD

(Islandsky "Dýmová stráň"), původně největší statek na Islandu (více než dvakrát větší než Lucembursko), který si získal slávu už ve 14. století, kdy se na jeho území v Námaskardu těžila síra a vyvážela se do Evropy. Střelný prach z této síry vyrobený nemohl chybět v žádné válce. Teprve v 19. století byly založeny další doly i jinde. V letech 1724-1729 běsnící vulkány rozpoutaly pětileté "Mývatenské ohně", lávové proudy zničily několik statků v okolí a dovalily se až k reykjahlískému kostelu. Tam se zastavily, což věřící připisují zázraku a my ateisté si s tím nevíme rady. Během erupce se prý z kostela na kopci stal kostel v rovině, protože na Islandu je normální, že když nejde Mohamed k hoře, přijde hora k Mohamedovi.

Kostel byl kupodivu otevřený a modlily se v něm dvě holky. Boty nechaly u dveří, seděly v lavicích a mně se zdálo, že se vlastně umývají. Tiše a nenápadně jako kočky.

Počkal jsem, abych nerušil, listoval v knize hostů, a když šly kolem mne, jedna Evropanka a druhá nejspíš Indka, byly svěží, jako by vystoupily z lázně. Řekli jsme si "Hello".

KNIHA HOSTŮ

Kterékoli místo na Islandu navštívíte (kostel, muzeum, kulturní památku, domácnost a někdy i kancelář), budou vám tam nabízet k podpisu knihu hostů. V totalitní diktatuře by to byl nejlepší způsob kontroly pohybu obyvatelstva, na Islandu je to legrace. Můžete se pokusit zjistit, jestli v knize nejsou podepsáni nějakí známí anebo jestli vy sami jste tam už dokonce někdy nebyli.

Reykjahlíský kostel navštívili před třemi týdny členové Jarošovic zájezdu, před čtrnácti dny Travel-agency Tramp turist a před rokem v srpnu dvě naše krajanky. Víc českých jmen mezi podpisy z posledních dvou let jsem na tom posvátném místě nenalezl. Ale ani Boha jsem tam nepotkal. Vlastně jsem ho tam ani nepřišel hledat, byl všude kolem.

ORGANIZOVANÉ ZÁJEZDY

Termín organizovaný zájezd zní tak strašně, že by se člověk normálně bál, ale na Islandu není nic jednoznačné. Jsou tu samozřejmě zmíněné "fridrikssonovské" pokusy o Island ve šmouhách, ale také je tu skvěle promyšlený systém jednotlivých výletů společnosti BSÍ, které si můžete objednat telefonicky z jakékoli informační kanceláře v zemi a díky nim uvidíte několikanásobně víc, než kdybyste se snažili cestovat na vlastní pěst. Pro použití těchto služeb je mnoho důvodů:

vzdálenosti na ostrově jsou mnohem větší, než se podle mapy zdá. V autobuse je většinou přítomen i průvodce (nebo vás provádí řidič) a ten vás zavede do míst, která byste těžko hledali nebo kam se dokonce jinak nesmí, a často vám poví i to, co nenajdete v knihách. Všichni průvodci mluví anglicky, někteří jsou šoumeni, enterteineři či dokonce klauni a herci a dokáží vás po dlouhé hodiny bavit pohádkami, mýty, vtipy či informacemi o své zemi. Systém organizovaných zájezdů je dokonale připraven a popsán v brožurě, kterou dostanete všude v informačních kancelářích minimálně v angličtině a v němčině.

"Grand Tour Mývatn 1" začala už v půl deváté ráno, což je na Islandu dost brzo. Nejdřív jsme ovšem museli na letiště, neboť dva lidé chyběli. Němečtí manželé včera nasedli ve Frankfurtu na letadlo, vyspali se v Reykjavíku a ráno to vzali místní linkou přes hory a doly skoro celého Islandu na Mývatn. S námi pak na celodenní túru a pak šupky hupky na letadýlko a zpátky. Druhý den domů a v pondělí do práce:

"Tak co víkend?" zeptají se známi.

"Ale," odpoví milostivá paní, "zkusili jsme ten Island a řeknu vám, byla to opravdu krása."

"A nebylo tam moc zima?" zeptají se známi.

"Ale ani ne, jen v letadle to trošku houpalo, to víte, severní vítr..."

MÝVATN

("Komáří jezero", rozloha kolem 38 km², průměrná hloubka 2,5 m, od roku 1974 přírodní rezervace.)

Sedm měsíců v roce je Mývatn pod ledem a domorodci si čile zkracují cestu ze Skútustadiru do Reykjavíku. V létě se pak rezervace stává nejnavštěvovanějším místem Islandu. O počtu lidí, ptáků a komárů se ovšem veškeré údaje naprosto rozcházejí. Některé prameny uvádějí, že u jezera žije na čtyřicet druhů komárů a že nekoušou, jiné naopak že koušou až ve druhé polovině léta. Emil Hadač v roce 1948 zjistil, že jde o "muchničky (Simulium vittatum), kterým Islandané říkají 'bitvargur' nebo 'bitmý'." Oba názvy zdůrazňují kousání, první podle paní Heleny dokonce doslova znamená "kousající vlkodlak". Hadač dále praví, že "samečci žijí docela ušlechtilé, řekli bychom spořádaným životem, na květech. Zato samičky jsou tuze krvežíznivé a květy jim nestačí."

Podobně je tomu i s informacemi o kachnách, potáplicích, labutích, krokodýlech a dalších ptácích. Já mohu dosvědčit jen tolik, že opeřenců, hmyzu i lidí je tu dost.

Příroda kolem Mývatnu představuje jakýsi vzorek veškerých islandských zázraků. Jsou tam krátery, jeskyně s horkými jezírky, lávová skaliska, pseudokrátery, sirné prameny, ledovcová říčka plná lososů, drobná kvítka na lávovém poli...

Vyrazíme v kompletní sestavě - asi osm turistů, řidič a průvodkyně Kristín - kolem lávových útvarů poblíž jezera do míst, která jsou domovem patnácti druhů kachen (nebo šestnácti, teď nevím) a asi milionu různých ptáků (berme je individuálně). Pár set tisíc jich pozorujeme, některé z nich má mladý sedlák vycpané ve své sbírce na statku. Sbírá zřejmě i auta a zemědělské stroje, těch má taky hodně. Ovce měl dobře vychované, nechaly se drbat pod krkem a olizovaly mé zelené kalhoty v marné naději, že jsem listnatý.

PSEUDOKRÁTERY

Láva z nedalekého kráteru Hverfjall (438 m), která dosahovala teploty až tisíc stupňů (jestli Celsia, nebo Fahrenheita, to snad je z našeho hlediska jedno), se rozhodla zničit vodu a skočila do jezera. Jenže zničit vodu nejde, a tak pára, která se pod lávou vytvořila, začala vystřelovat na povrch a za pomoci popela vyrábět krásné útvary, zvané pseudokrátery.

Kolem vesničky Skútustadir se jich nacházejí stovky. Nic, co by začínalo předponou pseudo, se mi v životě tak nelíbilo.

DIMMUBORGIR

("Temné hrady".) Lávové město, dva tisíce let staré, jehož "stavby" dosahují až dvacetimetrové výšky, vytvářejí bizarní tvary a konstelace, takže geolog i umělec odcházejí nadšeni, i když každý trochu něčím jiným. Cesty v tomto bludišti jsou dnes pečlivě vyznačeny a nedoporučuje se (možná i zakazuje) z nich scházet a zkoušet se ztratit a navěky zmizet. Poutnice Zuzana si před třinácti lety značkovala cestu zpátky "suchými stonky a úlomky větviček":

A paní usedne a kreslí, i když nikdy kreslit neuměla, i když se už zase rozpršelo krupkami a prsty jí bez rukavic omrzají.

Pak vyšplhá pod spojené ruce soch na "oltáři". Branou otevřenou do dalekého světa uvidí tajemný Hverfjall, ze kterého se zvedá bílá opona mlh, a nad ním své milované oranžové slunce.

(Zuzana Kočová: Chvála putování, 1984, str. 95)

Naše průvodkyně Kristín o té "bráně do dalekého světa" říkala opak:

"Je to brána do království skřítků."

"Vy opravdu věříte na skřítky?" zeptal jsem se pohotově.

Řekla, že jen tehdy, když se jí to hodí.

"Very scientific!" poznamenal norský psycholog, který nás odposlouchával. A pak jsme všichni psychologicky zmlkli, protože nás ty prátvary černých skalisek přemohly. To ony vedly další dialogy, postávaly proti sobě jakoby zastaveny v pohybu a jedině, co jsem v tu chvíli mohl, bylo vzpomenout si na Thórbergura Thórdarsona a jeho "mluvící" kameny. Tyhle kameny spolu rozmlouvaly docela určitě, ale my jsme byli svědky jejich slov jen v nějakém trapně nepatrném zlomku času. A tak bych spíš řekl, že v Dimmuborgiru je další brána do světa trpaslíků, a ti trpaslíci, to jsme byli zaručeně my.

Very scientific!

HORKÝ VÝLET

(ještě 1. července 1994)

Kristín nám na odpoledne slíbila "horký výlet" a za pár minut jsme vystupovali z mikrobusu před hotelem Reykjavíkur. ostatní vpochoďovali do restaurace, já raději do bufáče naproti. Kávu vám za jednu cenu nalijí vždycky dvakrát, tak jsem si šlehnul kofein a pak se šel zeptat Kristín, kam by chtěla jet na dovolenou ona.

"Do Paříže nebo do Londýna," pravila okamžitě. "Ale kdybych si měla vybrat z Islandu, tak někam na jih. Nikdy jsem tam nebyla."

Nikdy neprošla silnicí číslo jedna jako většina turistů, které provádí. No co, já vím o Praze tak málo, že se až stydím...

PROLÁKLINA GRJÓTAGJÁ

Mnohakilometrová proláklina, ve které se nachází množství tůní a jezírek. V některých se lze koupat, jiná už se ohřála na kuchyňskou teplotu, podle toho, co si zamane žhavé magma vnikající do puklin v okolních skaliskách. Proláklina prý vznikla proto, že se evropský kontinent vzdaluje od amerického, a tady se to právě projevuje. Ke sblížení nepomohl ani šachový duel Fischer - Spasskij v roce 1972, ani summit Reagan - Gorbačov o čtrnáct let později. Těžko poroučet větru dešti, natožpak puklinám...

Kousek za továrnou u hlavní silnice jsme se zastavili a Kristín zvedla poklop v zemi a vložila dovnitř pytlík s chlebovým těstem.

"To je naše pekárna," pravila.

Po cestě zpátky jsme chléb vyzvedli a kolektivně snědli. Byl černý, chutnal po karamelu a příjemně se lepil na patro. Pil se k tomu domácí akvavit, ale já jediný si nedal, protože jsem suchar. Ojedinělou vadou na kráse podvečera byl ten obtížný a okřídlený hmyz. Začal - snad pod vlivem alkoholu - děsivě řádit. Neštípál, ale vrhal se na nás v mračcích. Kristín nám poradila zvednout jednu ruku, aby ty potvory nešly na obličej, a tak nakonec vznikl legrační obrázek: osm turistů s oběma rukama nahoře žvýkalo chleba a hmyz je vesele obletoval a dělal si, co chtěl. Kdo měl dobrý sluch, mohl slyšet, jak se nám ta havěť směje...

Sirné prameny Námaskard jsou dalším horkým zážitkem. Barevné krátýrky, ve kterých to mlaská, hněte se to a patlá a z nichž to občas trochu vyšpláchně, takže člověk musel dávat pozor, aby ho to poněkud neznetvořilo. Podobně jako v Dimmuborgiru, i zde je cesta vyznačená a nedoporučuje se šlápnout vedle chodníku. Dokonce i Islandan, který si prý velmi zakládá na svém individualismu a zákazy nesnáší, se v tomto případě rád podřídí tabulkám. Zprávy o tom, kdy to nějaký debil neudělal a probořil se, jsou sice k dispozici, ale my vegetariáni o nich neradi mluvíme...

Výrazili jsme na Kraflu. Nejdřív jsme okukovali potrubí geotermální elektrárny, momentálně mimo provoz, neboť elektriny na Islandu je přebytek, a pak jsme šplhali stále výš a výš, až nás zcela odzbrojila zeleň jezírka v kráteru Viti.

Sirné potůčky řídí hrabečky vař klokotaly všude kolem, a tak jsme tam stáli a zírali jako zkoprnělí - norský psycholog, padouři z Německa, východoněmecký pokrývač na penzi s manželkou, dvě holky odkudsi, a já, tlust'och s věčně dobrou náladou - a každý se s tím zážitkem absolutně nádhery vyrovnával po svém. Já obsedantně fotil po všem, co se nehýbalo, jedna z těch dvou holek zase v jednom kuse házela dolů kamínky. Kristín stála, mlčky se decentně usmívala a nechávala nás to prožít.

GEOTERMÁLNÍ ENERGIE

Island má jedno z nejčistších ovzduší na světě. Jedním z hlavních faktorů, které pomáhají vytvářet tento "postindustriální ekologický ráj" (termín paní Heleny), je využití geotermální energie. Už ve dvacátých letech začaly první pokusy s vytápěním obydlí horkou vodou ze země. Dnes je to běžné téměř všude na ostrově. Islandané se v horké vodě koupou, v zimě s ní čistí chodníky, vyrábějí tolik elektrické energie, že se uvažuje o jejím vývozu do Evropy

a hlavně - pěstují všechny možné druhy zeleniny a ovoce. Geotermální energie je dárek, který si zřejmě vyloudili na matce přírodě za neustálou hrozbu přírodních katastrof všeho druhu.

Na závěr túry Mývatn jedna jsme si dali dvouhodinový výlet ke kráteru Krafla zvanému Leirhnjúkur, který byl v akci naposledy před deseti lety.

"Co je to za lávu?" ptám se Kristín a ukazují na pole pokryté teleným mechem.

"To je ještě ta z roku 1729, ta deset let stará je támhle a je úplně černá."

Noc, napadne mne nejdřív. Na chvíli se ztratily všechny barvy a pohybuje se jakoby v černobílém filmu. Temná hmota a sem tam dým ze sirného praménku. Za chvíli ovšem začínáme rozlišovat odstíny šedé, hnědavé, ale i rudnoucí a bělavé lávy. Černá řeka se nám před očima valí z kráteru do údolí, i když už se deset let ani nepohnula.

= R e y k j a v í k - 5. září 1984 (ČTK) - Dramatickou podívanou připravila v noci na dnešek obyvatelům Islandu sopka Krafla, když krátce po půlnoci vypustila páru do výše asi 5 000 metrů a začala chrlit rozžhavenou lávu, z níž část směřovala k nedaleké geotermální elektrárně. Proud lávy se však včas zastavil a aktivita sopky se začala k ránu snižovat. Sopka se opět probudila po třech letech, ale dnešní výbuch byl nejsilnější od roku 1975, když předtím byla nečinná 230 let. Geologové byli schopni vydat varování pět hodin před výbuchem.

Kristín vyprávěla, co se dělo. Bylo jí deset, spala a u postele měla sbalené tašky s věcmi. Soused neustále poslouchal rozhlas, zda nedostanou pokyn k evakuaci, kdyby se láva obrátila směrem k Reykjavíku. A z dálky doléhal ohlušující řev.

= R e y k j a v í k - 10. září 1984 (ČTK) - Ze sopečné činnosti na severu Islandu se stal ojedinělý přírodní div - podle slov vulkanologů nebyly dosud nikdy aktivní všechny sopky v jedné oblasti naráz. Výbuchy začaly před týdnem, když se na asi desetikilometrovém úseku objevila v zemi trhlina, z níž se vyvalila hustá rudá láva. Prozatím vyteklo na ploše dvacet čtverečních kilometrů 50-80 milionů krychlových metrů lávy. Vulkanologové nyní nedokáží předpovědět, co bude následovat. Věcné škody dosud hlášeny nebyly.

"Všude bylo plno Japonců, kteří čekali s kamerami na další erupce, ale po deseti dnech všechno skončilo," řekla Kristín.

Bylo to prý úplně stejné jako na všech fotografiích a filmech, jenže skutečné a obrovské...

Nášli jsme díru do země. Neměla dno.

"Ta vede do Austrálie," řekla Kristín. My s psychologem jsme ale dobře věděli, že by to bylo příliš jednoduché materialistické vysvětlení.

Pokryvač zběsile filmoval, div že do díry nespádl. Zeptal jsem se ho, jestli tam viděl klokany. Zkuste to říct německy, když německy neumíte. Je to dřina.

Podíval se na mě s pochopením a řekl, že je neviděl.

Když jsem pak v Reykjavíku čekal na podvečerní autobus do Akureyri, komáři mouchy už to opravdu přeháněly.

Kolem jezdili cyklisté v kuklách jako šermíři a s jedním Švýcarem jsme se bavili o tom, že když člověk požije velké dávky vitamínu B, komárům prý míň chutná.

"Zdejší hmyz je stejně nejspíš po vitamínu jako posedlý," řekli jsme si nakonec.

Autobus měl přes hodinu zpoždění a já si vzpomněl, jak norský psycholog zničehonic na Krafla zapěl:

"It's a long way to Akureyri..."

CO SE STALO NEŽ ZRUŠILI PROHIBICI

(2. července 1994)

Je druhého července. Zatímco český prezident Václav Havel naprosto bez mého vědomí přistává na letišti v Keflavíku, aby poslal pohlednice, dal si kávu a letěl dál, já se probouzím v hotelu v Akureyri přímo naproti autobusovému nádraží, čekám na spojení do Húsavíku a napadá mě, že bych měl opsat pár slov z historie Islandu. Slovo "opsat" je myslím namístě, neboť čtenář přece tuší, že jsem u toho nebyl a všechno mohlo být úplně jinak:

OSÍDLENÍ ISLANDU

Ságy praví, že urozená slečna Gyda vzkázala svému nápadníkovi, králi Haraldu Krásnovlasému, že nebude jeho dřív, než se stane pánem celého Norska. O nějakého lokálního králíka neměla zájem. Haraldovi se podařilo tento úkol splnit až za dvanáct let a začal pak panovat s takovou vehemencí, že řada sedláků se raději rozhodla opustit zemi a najít si nový domov. Za praotce Islandanů je považován Nor jménem Ingólfur Arnarson. O něm ságy vyprávějí, že odjel roku 874 z Norska a stal se prvním šlechticem, který na Islandu žil, pracoval a zemřel. Podle starého pohanského zvyku vhodil do moře sloupky svého křesla a ty mu ukázaly, kde si má vybudovat domov. Vyplavaly na břeh v místě, kterému dal jméno "Kouřová zátoka" neboli Reykjavík. Ukázalo se sice, že nejde o "kouř", nýbrž o páry z horkých pramenů, ale nikdo mu to nemá za zlé, spíš naopak. Po Ingólfurovi Arnarsonovi a jeho manželce Hallveig Fródadóttir se v následujícím půlstoletí (asi tak do roku 930) přestěhovalo na Island několik set dalších rodin, většinou norských sedláků, ale mezi jejich otroky byli i Irové, Skotové a příslušníci dalších národností. Podrobnější údaje, adresy a telefonní čísla přináší Kniha o záboru země (Landnámabók), tak si ji někdy půjčte u vás v knihovně a přečtěte se ji...

ALTING

V desátém století, koncem prvního období osídlení Islandu, vznikla na ostrově potřeba zavést zákony. Svobodomyšní a divocí sedláci si tedy v roce 930 založili první parlament světa - Alting. Nebylo to samozřejmě nic jednoduchého.

Nejprve museli vyslat čaroděje Úlfljóta do západního Norska, aby tam studoval paragrafy a formy vlády a za tři roky se vrátil se sbírkou zákonů přizpůsobenou islandským podmínkám. Mezitím byl jiný muž, Grímur Geitskör, vyslán, aby našel na Islandu vhodné místo pro parlamentní sídlo. Objevil je na pláních nedaleko jezera Tingvallavatn a tam - na

Tingvellir ("sněmovní pláň") - od roku 930 parlament zasedal. Nejmocnějším mužem v zemi se stal Zákonopravce ("Předseda"), který znal zákony země z paměti (k jejich sepsání došlo až v roce 1117), byl volen na tři roky a pravidelně musel část zákoníku na zasedání recitovat pro osvěžení paměti. S pamětí zřejmě Islandané problémy neměli, horší to asi bylo s uváděním rozsudků do praxe, neboť parlament měl sice moc zákonodárnou, ale o výkonnou už se starat nemohl. Islandané neměli panovníka ani armádu. Až do 13. století, kdy byl Island přinucen přejít pod norskou nadvládu, neznali jeho obyvatelé trest smrti. Nejvyšším trestem bylo vyobcování ze společnosti. Jak v praxi probíhalo, přečtete si laskavě také v ságách.

Tingvellir jsou dodnes posvátným místem všech Islandanů. Tady v roce 1874 dánský král Christian IX. povolil ostrovanům ústavu, která jim zajišťovala po staletích norské a dánské vlády jistou nezávislost. Zde byla v roce 1944 slavnostně vyhlášena Islandská republika. I když dnes alting zasedá v Reykjavíku, jde-li o něco mimořádně důležitého, vyrazí poslanci po vzoru předků na Tingvellir ke Skále zákonů.

DŮLEŽITÁ HISTORICKÁ DATA

kolem r. 795: První irští mniši na Islandu

asi r. 874: Ingólfur Arnarson se usazuje na ostrově

870-930: Období osídlení země

884: Vítězství Haralda Krásnovlasého v Norsku, počátek přesídlování na Island

930: První schůze altingu, první islandská ústava, společné zákonodárství

930-1262 Nezávislý Island

982 Eirík Zrzavý objevuje Grónsko

1000 Island přijímá křesťanství

1000 Leif Eiríksson objevuje Ameriku

1006 Zakázán souboj jako násilný počín, má být nahrazen soudním řízením

1056 První islandský biskup - Ísleifur Gissurarson

1117-1118 Sepsání islandských zákonů

kolem 1150 Začátek sepisování islandských ság

1179-1241 Snorri Sturluson, autor Eddy mladší aj.

1262 Norská vláda na Islandu

14. století Století katastrof a hladu: (1300 - hladomor, 1308-1310 mor, 1319-20 hladová zima, 1341 výbuch Hekly a další tři výbuchy v jižním Islandu v polovině století s tragickými následky, 1347 - dýmějový mor, 1374-1375: hladomor, 1402-1405 morová epidemie, umírají dvě třetiny obyvatelstva (tj. asi 50 000))

1380 Island připadá spolu s Norskem dánské koruně

1423 Právo obchodu na Islandu má pouze dánský král

1540 Počátky reformace na Islandu

1550 Poprava posledního katolického biskupa Jóna Arasona

1579 Řádění anglických pirátů

1584 První islandská bible

1597 Výbuch Hekly

1602 Zaveden dánský obchodní monopol, obchodování na Islandu povoleno pouze Dánům

1615 Řádění Španělů na Islandu

1627 Řádění alžírských pirátů na Islandu

1663-1730 Árni Magnússon, největší sběratel rukopisů

1707 Epidemie neštovic (zemřela třetina národa - 18 tisíc lidí)

1766 Výbuch Hekly

1783-1785 Obrovská erupce sopky Laki, třesuté zimy, hladomor, počet obyvatel klesá pod 40 tisíc a v Dánsku se uvažuje o přestěhování Islandanů z ostrova

1786 Reykjavík má 167 obyvatel a získává statut obchodního města

1787 Zrušení obchodního monopolu Dánů, každý poddaný dánského krále může obchodovat

1800 Zrušení altingu

1818 Zřízena zemská knihovna

1830 Začátek boje za nezávislost

1843 Znovuzřízení altingu

1848 První islandské noviny

1854 Island dostává plnou svobodu obchodu

1874 Král Christian IX. jako první panovník vstupuje na islandskou půdu u příležitosti oslav 1000 let osídlení, alting dostává právo vydávat zákony a určovat daně

1896 Velké zemětřesení na jižním Islandu

1904 Island dostává vlastní vládu 1906 Telegrafní spojení s cizinou

1911 Založení univerzity v Reykjavíku

1915 Hlasovací právo ženám

1918 Personální unie s Dánskem

1930 Tisíc let altingu

1935 Telefonní spojení s cizinou

1940 Britská okupace Islandu

1941 Vojenské síly USA střídají Brity

1944 Vyhlášení Islandské republiky, referendum, ve kterém 97,35 % Islandčanů hlasuje pro, dánský král Christian X. zasílá z okupované Kodaně blahopřání
1946 Island členem OSN
1948 Přijetí Marshallova plánu
1949 Island členem NATO, ač nemá vlastní armádu
1955 Halldór Laxness dostává Nobelovu cenu za literaturu
1963-1967 Na jihu Islandu vzniká podmořskou erupcí nový ostrov Surtsey
1965 Příprava amerických kosmonautů v okolí sopky Askji na pobyt na Měsíci
1973 Největší erupce století postihuje Vestmannaeyjar
1970 Island členem ESVO
1975 Jednodenní generální stávka islandských žen
1984 Erupce Kraflý
1986 Summit Reagan - Gorbačov v Reykjavíku
1989 Den piva - zrušení prohibice

TO NEBUDE TEN PRAVÝ ISLAND

(ted' teprve 2. července 1994)

Jedu do Húsavíku vyhledat Hjölliho.

Hjöll, celým jménem Hjörleifur Valsson, je houslový virtuos, toho času na dvouleté stáži v Praze, a tak jsme se mohli seznámit. Nad velkou mísou špaget mi vyprávěl, jak mu v Praze ukradli mistrovské housle. Nosil je pořád s sebou, nikdy by je nedal z ruky, střezil je a bál se o ně. Majitel restaurace Reykjavík v Praze (to je ta, co stojí na místě Modré šitky v Karlově ulici) ho pozval na večeři a Hjöll udělal chybu. Nechal housle v mercedesu svého hostitele před restaurací. Někdo ukradl auto a nástroj (počítám, že o něco dražší) vzal nádvkem. Představa, že zloděj přijde domů z práce a dá ty housle klukovi na hraní, je alarmující...

V Húsavíku ovšem Hjöll nebyl a jeho přítel Árni Williamsson byl trochu překvapen. Nejdřív mou osobou a pak, když mě pozval na kávu, tou zlodějskou historkou z Prahy. Seděli jsme na zahrádce jeho domku, slunce svítilo jako pominuté a Árni vyprávěl:

"Asi je těžké si to představit, ale tahle zahrádka byla ještě před čtrnácti dny úplně pod sněhem. Museli jsme vyhrabávat díry ve sněhu, abychom viděli z oken."

"To, co tu dneska zažíváme," povídám já, "to asi nebude ten pravý Island, že?"

"Samozřejmě, že ne," říká Árni. "Ale Island je v zimě daleko zajímavější než v létě. Je to velmi zvláštní země."

HÚSAVÍK

V devátém století si tu vybudoval svůj "hús" (dům) švédský viking Gardar Svavarsson, který tak učinil poté, co se o tom zdálo jeho matce. Obeplul Island a pojmenoval ho "Gardarův ostrov". Dnes má Húsavík zhruba dva a půl tisíce obyvatel, ale švédského vikinga tu nepotkáte.

Je tu poněkud mrtvo. Je sobota poledne, obchody jsou zavřené, pošta také, ale v prodejně se suvenýry mi prodavač bere pohlednice z ruky a uzamyká je v kufříku, že prý je v pondělí zaručeně pošle. Obědvám u kostela na molu a dlouho pak sbírám barevné kamínky na černé pláži a pozoruji rybáky, jak střemhlav padají do vody za kořisti.

Húsavické muzeum. Zpočátku značně neochotná slečna přece jen časem roztála, když viděla, jak důkladně si všechno prohlížím. U vycpaných zvířat se příliš nezdržuji, zajímají mne víc lidé než jejich úlovky, ale mají jich tu požehnaně, vypou, co jim přijde pod ruku. Jakmile se na nedalekém ostrově Grímsey objeví lední medvěd, hned ho odprásknou a do muzea s ním!

= Na Islandu se objevili lední medvědi

= REYKJAVÍK - 16. ledna 1988 (ČTK) -

Zastřelit - tak zní oficiální nařízení, které dostali v pondělí islandští lovci, když se v jejich zemi poprvé po dvaceti letech znovu objevili lední medvědi.

= Jednou z prvních obětí se stalo medvěd, které ohrožovalo obyvatele rybářské vesničky Haganesvik na severu země. To je také jeden z důvodů dosud nepříliš úspěšné kampaně ochránců životního prostředí za záchranu těchto divokých šelem. Jejich existence je totiž pro lidi z odlehklých oblastí otázkou života a smrti.

= Lední medvědi se ze své přirozené domoviny v Arktidě dostali k břehům Islandu pravděpodobně na ledových krách. A tak mám dojem, že je trochu přehnané vystavovat ledního medvěda mezi zvířaty, která žijí na Islandu. Ty krátké okamžiky mezi jeho vyložením z ledové kry a cestou do muzea bych označil spíš za jakýsi očištec nebo jak říkáme my bezvěrci - přechodné bydlíště.

Nejzajímavější se mi v muzeu zdály staré fotografie z počátku století. Jedna ukazovala skupinu naháčů a pocházela z roku 1905, kdy chtěli húsavíci naučit své děti plavat. Měli na to díky podnebí čtrnáct dní v roce a navíc museli do vnitrozemí přes kopec k jezeru, protože na bazén ještě nebylo.

Staré fotografie starostů, místních houslových virtuosů a dělníků na korbách prvních nákladáků byly nádherné. Jana Klusáková, která miluje valchy, by si tu užila - vystavili jednu ozdobnou a skleněnou. Našel jsem i přibory z rybích kostí. Pozor! Nespolknout!

Mrzelo mě, že popisky byly pouze v islandštině. Slečna však říkala, že brzy přibudou i anglické, tak někdy příště...

Nasytil jsem se muzea, kostelíku i pláže a najednou nebylo co dělat. V recepci v hotelu jsem se zeptal, zdali není v Húsavíku kino, a slečna přisvědčila:

"Hraje ve středu, ale jen americké filmy."

A udělala takový obličej, že bych tam nešel ani za zlaté opojení.

U benzinové pumpy jsem zjistil, že příští autobus kamkoli jede až v neděli večer, a tak jsem změnil plán a šel stopovat. Asi po půl hodině mě naložil řidič prázdného turistického autobusu a odvezl mne až do Akureyri zpátky k mému hotýlku. Po cestě jsme se bavili a já pozoroval koně, jak v tom horku polehávají po pastvinách. Na jednom statku u silnice si hoši vybudovali fotbalové hřiště. Hráli na malé branky, velkou měli jen jednu - nejsou lidi...

UDĚLALI SI HEZKÝ VEČER

(2. července 1994 v noci)

Sobotní večer v Akureyri se rozpoutal podle překvapivého scénáře. Já jsem ho ovšem nepsal. Původně jsem chtěl zkusit spát, ale v půl dvanácté jsem nevydržel a šel si koupit zmrzlinu. Po ulicích běhaly skupinky dětí rozdělených podle věku. Malí hošiči od osmi do dvanácti let se hlučně honili po hlavní třídě, skákali a dováděli. Od třinácti se už žije v jiném stylu, možná podle amerického TV seriálu Beverly Hills 90210, který tady, podobně jako u nás, neúnavně vysílají. Ale není to televize, nýbrž drsná skutečnost. Rodiče těchto jedinců mají jiné problémy - sobotní večer tráví ve svých velkých vozech, jezdí pořád dokola centrem města a jedí zmrzlinu.

Mně osobně byla přidělena parta asi dvaceti individuí mezi čtrnácti a devatenácti roky, jejíž členové jednotlivě či masově odbíhali z nedaleké diskotéky na zahrádku přímo pod mé okno. Tam měli aktivnější z nich schované láhve s ošklivě vypadající barevnou tekutinou (fialová, jedovatě zelená, modrá atp.). Někteří intrikovali proti jiným, hysterická dívka chtěla skákat z protější terasy, opilý mladík toho využil a osahával ji, dvě řvoucí slečny každých deset minut někam odjížděly velkým červeným bourákem a pak zase příjížděly, načež si šly potácivě vykopat schované pití, prostě zábava. Kolem půl druhé začala společnost řádnout a odpadávat, ale když už jsem si začínal myslet, že divadlo skončí a já, neúnavný voyer, půjdu taky spát, vyvalila se širá kola z dancingu a do půl třetí se společnost rozcházela, bušila do oken v přízemí, snažila se povalit pouliční osvětlení a vůbec tak nějak se na poslední chvíli konstruktivně pobavit, uvolnit a zbavit se nahromaděné agresivity, frustrace, stresu, někteří i deprivace. Sem tam si pro svou ratolest přijeli rodiče a něžně ji, s'atou, naložili do auta. Snad z toho ta děcka nakonec vyrostou, jen žádné násilí, proč je hned řezat a zavírat do past'áků, vždyť jsme nebyli jiní...

Že byly mezi nimi některé velmi sličné zjevy, netřeba připomínati, ale ty znající svoji krásu, dovedly také s cizinci koketovati. Zdá se, že vychvalovaná cudnost islandských dívek vlivem cizinců mizí.

(Karel J. Zákoucký: Do země ohně a ledu, 1913, str. 56)

ŠPATNĚ POCHODUJÍ

(3. července 1994)

Vzbudil jsem se a zjistil, že nemám fotoaparát. V turistické kanceláři zatelefonovali k pumpě do Húsavíku. Tam ho samozřejmě našli a večer pak za mnou přijel autobusem do Akureyri, jako by se nechumelilo. Tak to na Islandu chodí. Jediné, co mi ti lumpíci pumpařský provedli, bylo, že se mým foťákem pěkně vyfotili.

AKUREYRI

"Hlavní město" islandského severu leží asi 100 km jižně od polárního kruhu v ohbí Eyjarfjördu. Má zhruba 15 tisíc obyvatel, je to jedno z nejteplejších míst v zemi, letní teploty kolem 20 stupňů Celsia tu nejsou výjimkou. Je tu nádherná botanická zahrada, divadlo, rodný dům pátera Jóna Sveinssona, autora knížek pro děti o chlapci jménem Nonni, u nás nejpřekládanějšího islandského spisovatele, několik kostelů, krásná stará dřevěná kaplička z roku 1864, dovezená nákladním autem z východu v roce 1970, a zajímavé městské muzeum.

Názvy některých fotografií vystavených v muzeu:

"Obyvatelé Akureyri v centru města vítají první jarní den v roce 1923"

"Poníková doprava mléka v zimě 1929"

"Děti v základní škole v Akureyri při povinné konzumaci rybího tuku"

"První školka z roku 1960"

"Dělníci pokládají asfalt na roh hlavní ulice"

ISLAND (19. STOLETÍ)

... Obyvatelstvo obnášelo r. 1860 64 603 d. (r. 1703 50 444, 1769 46 000 jako 1806...) vesměs plemene skandinávského. Porodů bylo 1857 2937 a sice 449 nemanželských; svateb 487, úmrtí 2019 (1450 neženatých), z nichž jen 3 samovraždy. Mravnost v poslední době padla. Zvláště děti umírá mnoho (z 1000 dětí dosahuje jen 567 rok čtrnáctý) a epidemie někdy jsou zhoubné. Ženských je 11 na 10 mužských... Řeč islandská je veřejná, úřední i kostelní; starý národní šat vyhybnul až na čepce. Dánů není kromě vladaře a několika kupců a dánský jazyk málo znám. Stopa staré republiky v Islandu, v XIII. století od Norvežanů zbořená, jest nenávist k Dánsku. Za to i židům a katolíkům dovoleno se zde usaditi. Island má jedinou lékárnu, tiskárnu královskou, noviny měsíčné (Národní). Nicméně je vzdělanost na vysokém stupni... Island má seminář bohoslovecký, gymnasium v Reikjavíku, více škol národních a dvě knihovny, v Reikjavíku (20.000 děl?) a v Eskefjördu... Vojska v Islandu není, a celá policie jsou 2 sluhové a ponocný v Reikjavíku. Kata také v Islandu není, a v jediném pádu potřeby poslali proň do Dánska...

(Riegrův slovník naučný, Praha 1865, str. 92)

Zdá se, že toto stálé postrádání vojenské disciplíny společně s nepravidelnostmi přírody poznamenává Island'any jako individualisty... Mají například těžkosti s vyrovnaným krokem a jistým nedostatkem přesnosti. Díky tomu nikdy nezískáme žádnou mezinárodní cenu za cvičení. Demonstrativní ukázkou tohoto postoje může být, že Island'ané, užívající překvapivě bohatý jazyk co do množství výrazů a metafor, ve svém slovníku dokonce nemají slovo

"pochodovat".

(Arni Björnsson: Ekologické vlivy va starou islandskou společnost, Icelandic Review 2/1989)

Fotografie neznámých sedláků a farem od Hallgrímura Einarssona, staré jedno století, mi připadaly z exponátů nejzajímavější. Jinak tam vedle sošky boha Tóra vystavovali rádio z padesátých let, máselnici, jakou pamatují z dětství, truhlu ze století sedmnáctého s reliéfem, který dokazoval, že se tenkrát nenosily vousy, i sbírku koňského trusu. Byla to zkrátka zvláštní snůška poetického haraburdí všech dosažitelných věků, která člověka inspiruje a dává jeho pohledu často chybějící rozměr.

Odpoledne jsem navštívil několik výstav, Bachův varhanní koncert v katedrále, a pak se šel zeptat do turistické kanceláře, jestli je tu kino. Můj dotaz vyvolal stejnou reakci jako v Húsavíku. Kino jsem sice našel, ale nic se tam nedělo, ani plakát tam nebyl. Asi to zamkli a odjeli do Hollywoodu.

TO JEZERO JE TU NOVÉ

(4. července 1994)

Průvodce a zároveň řidič autobusu s cedulí TOUR DETTIFOSS neuměl německy a anglicky mluvil se silným islandským přízvukem. Přízvuk byl většinou silnější než jeho angličtina. Nám, šestici jeho svěřenců, to ovšem náladu nepokazilo. Řidič jel a mluvil a mluvil, čtyři Němci, co jeli s námi, nerozuměli vůbec ničemu, já nerozuměl s nimi, jedině můj soused John z Manchesteru se tvářil velmi britsky, potutelně se usmíval a občas se mě ptal:

"Víš, co říkal?"

"Ne," odpovídal jsem a smáli jsme se oba.

A John mi překládal z angličtiny do angličtiny a řidič mlel a mlel a řadil velkou řadící pákou svého poloprázdného autobusu a valili jsme se směle lávovou silnicí vstříc přírodním krásám severovýchodního Islandu.

John učí angličtinu ve Finsku, je mu přes třicet, je svobodný, zrzavý a miluje kriket a čtení britských novin. Přelouská je, když je sežene, úplně celé. Je schopen číst pod skalami Hljóðaklettur, které jsou zřejmě jak lávového, tak ledovcového původu a geologové si nevědí rady s vysvětlením, jak mohl vzniknout takový mišmaš. Johnovi to ovšem starosti nedělá, najde si nějaké příhodné místočko, posadí se a hledá všechna vysvětlení v Timesech. Občas řekne nějakou nehoráznost, jako třeba že se vůbec nediví, že islandské pivo není nejlepší, protože se tu vaří teprve asi dvacet let, zatímco v Anglii tuto činnost provozují dvacet století...

Cestou do Ásbyrgi jsme fotografovali proláklinu v zemi, která vznikla při zemětřesení o síle 6,5 stupně Richterovy stupnice v roce 1976. Odehrálo se to prý velmi rychle.

S Johnem jsme si říkali:

"Sedíš, kouříš si svoje cigáro a najednou praskne země a vznikne proláklina."

A řidič, jako by toho nebylo dost, povídá:

"Jezero, které vidíte před sebou, tu ještě před deseti lety nebylo."

Třeba si vymýšlel. Kdo z nás tam byl, aby to mohl potvrdit?

ÁSBYRGI

("Hrad Ásů", tj. nejvyšších severských bohů), kaňon tři a půl kilometrů dlouhý, asi jeden kilometr široký a sto metrů hluboký. Uprostřed je "ostrůvek" Eyan a jinak je dno kaňonu vyplněno zelenými stromy, překvapivě vysokými. Podle průvodce existují dvě verze, jak mohl tento nepopsatelný kus země vzniknout. První hlásá, že létající kůň boha Ódina obtiskl do země své obří kopyto, a druhá, že kaňon vznikl v důsledku výbuchu sopky pod ledovcem Vatnajökull.

Kdybych si měl vybrat z obou možností, zaškrtnl bych tu třetí, podle které se mi celé Ásbyrgi jen zdálo...

Řítili jsme se pouští mezi kameny, projížděli bahnem rozvodněné řeky, mezi zbytky tajícího sněhu, klesali jsme a padali, za námi obrovský mrak zvířeného lávového prachu. Pak autobus zastavil a my se vydali přes kameny a skaliska k Dettifossu, nejmohutnějšímu vodopádu na Islandu (výška 44 metrů, průtok vody 500 metrů krychlových za vteřinu) a možná i na světě, ale to je snad jedno. Ledovcová řeka Jökulsá á Fjöllum kličkuje měsíční krajinou, pouze sem tam se objeví trocha zeleného mechu, někdy i drobná kvítka.

Stáli jsme nad vodopádem v ohlušujícím řevu vody a učitel John, který mi už před delší dobou začal opravovat chyby v angličtině, řekl, že bych se měl naučit pořádně anglicky.

"Vždyť tak mluví celý svět."

A tak jsem z toho dostal komplex méněcennosti jako ten vodopád. Určitě to byl nejmohutnější mindrák v celé Evropě.

V Hljóðaklettur u Jeskyně skřítků jsem se Johnovi pomstil: Požádal jsem ho, aby na chvíli odložil noviny a vyfotil mě.

"Věříte na skřítky?" ptal jsem se při tom našeho řidiče.

"Ne."

"Proč?"

"Nikdy jsem žádného neviděl."

Very scientific!

O DOMÍCH ISLANDSKÝCH

(5. července 1994)

Vedoucí a průvodce na TOUR HÓLAR se jmenoval Magnús Magnússon, což je trochu podezřelé jméno. Magnús na něj nehřešil a podal opravdu velký profesionální výkon. Měl autobus plný Američanů, všichni přes šedesát, jen jeden páreček asi čtyřicetiletých manželů, kteří si v tomto prostředí počínali tak trochu jako děcka. Posílali si vyzývavé

pohledy přes uličku v autobuse a na zastávkách vybíhali s fotoaparátem na stativu a radostně se pospolu fotili samospouští.

Ve Vidimýri se američtí mládežníci opravdu vyřádili. Odvezou si domů svůj zamilovaný portrét a na jeho pozadí jeden z nejstarších a nejspíš i nejhezčích islandských drnových kostelů. I já jsem propadl fotografické vášni, zaujala mne květena na střeše kostela a na sousedním hřbitůvku postelový rám, který si kdosi nechal instalovat na náhrobek. O kus dál byl kostel novější a v něm někdo na varhany hrál...

Američtí staříci si postupně na vetřelce z Východu zvykli. Magnús jim vysvětlil, odkud jsem, a protože oni pocházejí z nejdemokratičtější země světa a vůči černochům, indiánům a mně nemají žádné předsudky, začali se na mě usmívat a občas prohodili pár přívětivých slov. Mladí manželé si dokonce u oběda přisedli k mému stolu, abych nebyl tak sám. Ženy se vyklubala učitelka (mezi návštěvníky Islandu pedagogové naprosto převládají) a z muže dentista a vzdělanec. Když jsem jim prozradil, že jsem písničkář, poučil manželku, že v Československu za komunismu byli tací, co zpívali protestsongy, a lidé chodili na jejich koncerty, místo aby četli noviny. Líp bych to nedokázal říct. Pozvání na pizzu velkou jako středový kruh fotbalového hřiště jsem sice odmítl, ale požádal jsem je, aby nás vzali do NATO. Slíbili mi to. A taky jsem jim sdělil novinu, že Ameriku objevili Islandčané, ale tomu moc nevěřili.

OBJEVENÍ AMERIKY

Eirík Zrzavý, překládaný též jako Erik Rudý, uprchl z Norska, protože se tam dopustil vraždy, na Islandu spáchal další dvě a byl vyobcován ze společnosti. Vydal se tedy západním směrem a objevil novou zemi. Opykal si tam svůj trest a po třech letech se vrátil na Island, aby nalákal další osadníky. Použil k tomu nechutného triku a pojmenoval svůj nový domov Grönland čili Zelená země, ale každý z nás přece ví, že v Grónsku žádná zeleň neroste. Vikingové to však tenkrát nevěděli. Eiríkův syn Leif se s otcovým dědictvím zřejmě nespokojil a někdy v roce 1000 se vydal dál na západ, až dosáhl břehů země, na níž byly ploché kameny (zřejmě jižního Labradoru), a pojmenoval ji podle nich - Helluland. O kus dál na jihu našel pak zemi plnou lesů s lesy plnými zvířete (nejspíš New Foundland) a té dal také jméno podle toho - Markland (mörk - les). Nakonec na další cestě narazil na zemi plnou pšenice a vína (snad Nová Anglie) a tu nazval také podle toho - Vinland. Leif Eiríksson je zkrátka objevitelem Ameriky, ať se to Kolumbovi líbí nebo ne. Gudmundur Kamban, islandský spisovatel, o tom napsal v roce 1936 román "Vidím širou a krásnou zemi", který vyšel o třicet šest let později i u nás.

Roku 1022 uzavřeli Islandčané smlouvu s norským králem Olafem Druhým. Touto smlouvou se nám dochoval z téhož století dokument stvrzený přísahou. Stanoví se v ní, že ti, kdo chtějí plout do Grónska anebo na výpravu za novou zemí, jsou po návratu do Norska osvobozeni od přístavní daně. Sny o objevení nebo prozkoumání nových zemí neupadly tedy ještě tehdy v úplné zapomenutí. Avšak zůstalo jen při snech. Vinná země žila od té doby jenom ve vzpomínce jako - "Dobrá Vinná země".

Už nikdy se nevypravil severský koráb k západnímu světu. Zprvu trvalo ještě jakési pouto, ale později se i to přetrhlo. Vinná země čekala na svůj západ slunce - dokud dlouhá noc zapomnění ležela na této pevnině.

(Gudmundur Kamban: Vidím širou a krásnou zemi, str. 268)

A jedeme dál. Magnús mluví jako o závod. Zahrnuje mě nové americké přátele statistikami, sděluje jim přesný počet ovcí, koní a přistěhovalců a cesta nám příjemně ubíhá. Když Magnus začíná o drnových chalupách a o architektuře, tuším, že se blíží Glaumbaer, stará drnová usedlost, jeden z nejzajímavějších dokladů tradičních islandských staveb a způsobu života.

O DOMÍCH ISLANDSKÝCH

Zřídka se v Islandu tři neb čtyři domové nacházejí pospolu, než po jednom aneb po dvou. V jednom však domě, kteréž rozšířené na mnoho komor a maštali rozdělené mají, takže v některých šedesáte, sto, půldruhé sta a přes dvě stě lidí se nachází. Domy své všecko pod zemí mají, svrchu pěkným zeleným trávníkem přikryté, na něž se čistě volně vyléztí může, nejurostlejší seno na nich mívají... Takové pak domy pod zemí vzdělané z těchto příčin mají. Předně proto, že nemají žádného dříví; kamení mají hodně, ale vápna ani hlíny k tomu způsobné nemají. Druhé pro ochranění se před zimou, poněvadž u nich náramně ukrutná bývá. Nadto pak pro vítr a povětrí silné, nebo take veliké bývá, že máloco před ním celistvého zůstává...

(Daniel Vetter: Islandia, 1638, str. 95)

GLAUMBAER

1. Vchod a chodba (délka: 29 stop)
2. Hostinský pokoj
3. Kuchyňský dům
4. Hlavní spíž
5. Hostinský pokoj
- 6.- 8. Obývací pokoj
9. "Jižní dveře"
10. "Dlouhá spíž"
11. Mlékárna
12. Hostinský pokoj
- 13.- 14. Zásobárna
15. Kovárna
16. Topivo

Vzhledem k nedostatku dřeva se na Islandu nemohly stavět velké budovy, nahradily je komplexy malých domků spojených zpravidla jednou dlouhou chodbou. Glaumbaer je typickou ukázkou této architektury zejména z 18. a 19. století. Domy měly tenkou dřevěnou konstrukci a ta byla vyplněna drny, které tvořily silné zdi a travnatou střechu. Střecha musela mít správný sklon; byla-li příliš rovná, voda protékla skrz, a naopak - na příliš příkré střeše se během suchého počasí drny rozlomily a tráva nerostla, takže i v tomto případě se nakonec střecha promáčela.

Obytná část Glaumbaeru měla jedenáct postelí. Většinou však spalo více lidí na jedné posteli, takže pohyb obyvatel domu musel být zvláště za dlouhých zimních nocí velmi omezený a jejich život zcela nepochybně vyžadoval mimořádnou taktnost a jasná pravidla. Na statku, jako byl Glaumbaer, například bývalo zvykem, že když si člověk něco uschoval pod svůj vlastní polštář, nikdo se mu tam ani nepodíval - jako by to uschoval do sejfu.

Pláž ve městečku Saudárkrúkur je hnědočerná, autobus zatačí po pobřeží Skagafjörduru a já se seznamuji s Dougem, vedoucím americké výpravy. Může mu být tak třicet, přisedne si ke mně a vypráví mi o své práci. Nechává se najímat turistickou agenturou, většinou jezdí do Kanady, na Islandu je poprvé. Probíhá to asi takhle:

Doug leží doma na posteli a čte si, popíjí nebo se nudí, případně spí. Ozve se telefon - volá agentura:

"Doug, máme tu pro tebe kšeft," praví hlas.

"Co to bude," ptá se otráveně Doug, "zase Niagara?"

"Tentokrát je to Island" povídá hlas a Doug ožije:

"O.K., Island, za chvilku jsem tam."

Podobně se Doug těší, že to taky jednou bude Praha. Dávám mu tedy svou adresu a on mi dává svou, abych se mohl zastavit, až budu ve státě Maine...

Magnús je nezničitelný a vykládá o běsnících vulkánech, nízké kriminalitě, rozvinutém automobilismu, modrých lupínách, rostlinách pocházejících z Aljašky. Jakmile začne o křesťanství a o církvi, těším se, že se před námi konečně vynoří Hólar.

Magnúsova one man show je sice trochu stereotypní, ale zase se člověk hodně dozví.

PŘIJETÍ KŘESŤANSTVÍ

Křesťanství bylo na Islandu pravděpodobně dříve než pohanství, avšak jen na velmi krátkou dobu, než vikingové vyhnali z ostrova jeho první obyvatele - irské mnichy. Pohanští bohové pak vládli až do roku 1000, kdy bylo přijato a odhlasováno křesťanství jako oficiální náboženství. Jak k tomu došlo, vyprávějí ságy: Islandané se rozštěpili na dva tábory - pohanský a křesťanský, který měl silnou podporu norského krále Ólafa - a při jednání na sněmovních pláních v roce 1000 se jali střídavě tasit meče a stavět jeden druhého mimo zákon. Pohanský kněz a předseda parlamentu Torgeir vzal rozhodnutí na sebe a odešel přemýšlet do svého stanu. Pak vyhlásil, že Islandané přijmou křesťanství a budou věřit v jednoho boha, avšak ponechají si právo neveřejně a v tajnosti uctívat své staré bohy, nadále mohou jíst koně a odkládat novorozence. V ledové vodě jezera Laugavatn byli pak kolektivně pokřtěni. Méně otužilí se zkopíli až teplými prameny cestou domů. Politika jest uměním kompromisu... Torgeir vyšachoval norské panovníky na dvě stě šedesát dva let dopředu a zavládl mír.

Poněvadž Islandané jsou naprosto samostatní lidé, mohl jsem i mezi kněžími vidět různé výkyvy od normálního středu obecně platné morálky; totiž té, která platí u nás i v jiných evropských zemích. Tak například jsem se seznámil s knězem, venkovským farářem, který žil se dvěma sestrami ze sousední samoty, z nichž jedna byla jako jeho ženou. S oběma měl děti. Farníci to charakterisovali jako věc krajně nepraktickou; to byla jejich odezva.

(Z. Němeček: Islandské dopisy, 1948, str. 120)

HÓLAR

Vedle Skálholtu je to druhé islandské biskupství a kulturní centrum ve středověku. První biskup Jón Ogmundsson, který byl později prohlášen za svatého, postavil kostel z norského dřeva, založil latinskou a teologickou školu a pozval prý vzdělance ze Švédska, a dokonce francouzského učitele hudby a zpěvu. Biskup sám cestoval po Evropě a navštívil papeže, který ho výjimečně zbavil celibátu, neboť byl v té době už podruhé ženat. Jinak byl zřejmě asketa a ve svém zapáleném boji proti všemu nemorálnímu zakázal tanec a milostné písně. Mimo jiné přejmenoval dny v týdny, aby Islandanům nepřipomínaly pohanské bohy jako dřív (v angličtině, němčině a severských jazycích je tomu tak dodnes...).

Poslední katolický biskup Jón Arason (popraven i se syny v roce 1550) byl mužem z nejtvrděších a s jeho jménem je spojeno mnoho legend. Nás, které příliš nenadchnou boje o světskou a tím spíš církevní moc, může zaujmout, že za jeho vlády vyrobili na Hólaru první islandskou tištěnou knihu (Breviarium Holense, 1534). O padesát let později luteránský biskup Gudbrandur Torláksson, jenž úřadoval na Hólaru déle než půl století, vytiskl první islandskou bibli nazvanou Gudbrandsbiblí. Každá z pěti set knih měla cenu dvou až tří krav.

Přes Hosfós a další kus přírody, který jsme pracovně nazvali Alpy, protože tak vypadal, jsme se pomalou a trpělivou jízdou lávovou silničkou propracovali do Ólafsfjörduru a za tunelem už čekal Dalvík, moře a v něm nedaleký ostrůvek Hrísey. Pozoroval jsem jej chvíli z pobřeží a připadal mi opuštěný bez Karla Vorovky alias Kári Valssona, nepochybně nejvýraznější české osobnosti, jaká kdy na Islandu žila.

KAREL VOROVKA/KÁRI VALSSON

Téměř ve všech českých cestopisech z Islandu, vydaných u nás po válce, se objevuje o tomto muži alespoň pár slov. Nejméně se o něm zmiňuje Zdeněk Němeček, když popisuje návštěvu samoty v Húsafellu:

Po dobu života této staré ženy sem tedy nezavítal nikdo z mé vlasti, ačkoli jeden náš krajan, hodný a tichý člověk,

jménem Vorovka, obcházel farmy a sbíral stará islandská čtyřverší.

(Zdeněk Němeček: Islandské dopisy, 1948, str. 46)

Nejvíce se dovídám od Emila Hadače, Karel Vorovka je dokonce uveden jako spoluautor dvou kapitol jeho knihy. Je v ní také nástin Vorovkova životopisu:

Jeho otec, již dávno zemřelý docent Karlovy university, byl rázovitý idealistický filosof, který ostře polemisoval s Masarykem a Rádlkem. Karel studoval jazykovědu, hlavně germanistiku. Aby mohl řádně porozumět nejstarším literárním památkám severu, vydal se do země, kde ještě žije jazyk ság, na Island. Pracoval jako dělník na jakémsi dvorci ve Skagafjordu na severu ostrova a brzy se naučil dokonale islandsky. Později dostal stipendium do Dánska a Švédska, nějakou dobu žil také na Faerských ostrovech, a tak zná prakticky všechny severské jazyky. Faersky se naučil tak rychle a dokonale, že mu tamější odborníci na znamení sympatie věnovali všechny dosud ve faerštině vydané knihy, kterých ostatně není mnoho.

Válka zastihla Karla na Islandě. Studoval právě zajímavý problém: rytmus prózy. Chodil po ostrově a zapisoval si rytmus mluvené řeči - a to bylo jeho neštěstí. Přišla anglická okupace, jako cizinec byl zatčen, byly u něho nalezeny tajemné zápisky a okamžitě bylo jasné, že je to špión. Poslali ho k výslechu do Anglie. Zápisky a veškeré jeho rukopisy, mimo jiné hotový pečlivý překlad Ságy o Gíslvi, šly za ním druhou lodí. Karel sice šťastně dojel, ale jeho rukopisy a poznámky, výsledky mnohaleté práce, leží kdesi na dně Atlantiku...

... Po válce se vrátil na Island a vedl dílnu na opravy pneumatik... Při svém zaměstnání pokračoval Karel ve svých studiích jazykových - a zajímal se ovšem také o všechno, co se na ostrově dělo.

(Emil Hadač: V zemi sopek a ledovců, 1957, str. 143)

Vorovka prý dojížděl s poštou za Hadačovou výpravou do pustiny pravidelně každou sobotu - padesát kilometrů autobusem a pak pět až šest hodin pěšky přes lávové pole.

Prespal několik hodin, chvíli u nás pobyl, pověděl nám leccos o Islandanech a islandských ságách - a potom šel zase stejnou cestou zpět.

Když sopka Hekla v roce 1947 soptila, vypravil se zvědavý Karel Vorovka k vulkánu. Velkou část ze vzdálenosti 120 kilometrů musel jít pěšky, protože jiný dopravní prostředek k Hekle neexistuje, a nějakou dobu u sopky pobyl, aby viděl, jak taková sopka pracuje. Dokonce měl s sebou nějaký pokusný materiál, který mu svěřil Áskell, neboť byl zvědav, bude-li mít záření vycházející z kráteru vliv na dědičnost některých organismů. O nocleh strach neměl. Vyhledal si již trochu vychladlou lávu, přitulil se k lávovému proudu a zima mu nebylo. Jednou to ovšem poněkud přehnal, a tak mu zůstala na zádech pláště propálená díra velká jako dlaň...

(Emil Hadač: V zemi sopek a ledovců, 1957, str. 144)

Počátkem osmdesátých let navštívila našeho muže i Zuzana Kočová. To už bydlel na ostrově Hrísey a stal se důstojným "sérou", luteránským duchovním. Mluvili spolu o skřítcích, o Thórbergurovi Thórdarsonovi a poutnici Zuzana popsala důstojného pána Káriho Valssona, neboť přijal islandské jméno, s nímž a obdivem. Výtisk Chvály putování ho zastihl přesně na Štědrý den roku 1984 a zhruba o měsíc později autorce odepsal:

Sedím nad psacím strojem rozchechtaný tím, jak jste kosmeticky upravila můj vzhled, aby s tím mé vzdálené příbuzné mohly být spokojené. Dědek s infarktem a Alzheimerovým syndromem (za ten termín neberu zodpovědnost, jeden ze symptomů je verbální zapomětivost)... má "ovládané pohyby hrdého stáří". Z dánského slovníku se stane překlad z dánštiny, jeden regál s českými knihami se stane stěnou "vyhrazenou jen české literatuře" a o bezdném bordelu na psacím stole se eufemisticky předpokládá, že se v něm hrdina vyprávění "zcela jistě vyzná jenom sám". Kéž by to tak bylo!

(z dopisu Káriho Valssona Zuzaně Kočové, 1984)

V lednu 1988 ještě na stejnou adresu posílá k Novému roku kalendář a na jeho rubu poznamenává:

Mám stenozu krční arterie, která mi občas vyčaruje mrak před levým okem. Asi mi také "zamračuje" mozejček, čehož si důsledkem toho nemohu všimnout. To mi je vítanou výmluvou, že se nezmohu na to oplatit sympatické pozdravy všem, kteří si to zasluhují.

V knize Jiřího Havla Islandská setkání je kapitola nazvaná Knihovna u Káriho. Také on navštívil Kári Valssona na Hrísey a přirovnává ho k "jiným světoběžníkům", jako byli Jan Welzl nebo Čeněk Paclt.

Ale každý je úplně jiný," dodává. "Především neměl ani Eskymo Welzl, ani "zpívající digger" tolik knih, kolik jich má síra Kári Valsson.

(Jiří Havel: Islandská setkání, 1989, str. 152)

Séra Kári Valsson se však neobjevuje jen v knihách vydaných. Pro všelijaké české expedice a návštěvníky Islandu byl po léta záchytným bodem, a tak ho musí být plně cestovní deníky. Členové brněnské studentské expedice z roku 1987 spali na Hrísey tři noci, a také je tento člověk okouznil:

Sedíme nad mapou a upřesňujeme další trasu. Séra je skvělý, ke každému místu, které je na mapě označeno (anebo ani není), zná nějakou ságu či nějakou vlastní příhodu. Takže jedem prstem po mapě a zapisujeme Káriho vyprávění. Je úžasné, jakou vypravěčskou schopností je tento člověk obdařen... do každého příběhu nám vnáší atmosféru starého i nového Islandu. A opět se nám den protahuje za půlnoc...

(z deníku Josefa Glose, ze studentské expedice Island 1987, str. 60)

Když jsem se chystal na Island, měl být séra Kári Valsson samozřejmě jedním z nejzářivějších bodů mé cesty, ale paní Helena mi hned na první schůzce řekla, že starý muž zemřel. Paní Helena, islandští Češi i čeští Islandané znají desítky jeho neuvěřitelných příhod. První manželka Karla Vorovky, Erika, jejíž život česko-německé emigrantky, britské špiónky a později tlumočnice u OSN v New Yorku by zřejmě také vydal na několik románů, tiše dožívá v Reykjavíku. Valssonův synovec, český spisovatel Michael Konůpek, žije v Norsku. V odpovědi na můj dopis napsal:

Kári Valsson byl postava, která by si zasloužila román - ale ten snad jednou napíšu sám.

Pane Konůpku, prosím, pište brzy.

DO STŘEDU ZEMĚ

(6. července 1994)

Můj britský učitel a tlumočník John našel v nabídce výletů způsob, jak se při cestě do Reykjavíku vyhnout tradiční silnici číslo jedna a zažít větší dobrodružství: stříhnout to z Akureyri do hlavního města středem země. Cesta tudy měla být kratší, ale měla trvat déle a rozhodně měla být krásnější, napínavější a podstatně dražší. Prospekt nabízel dvě varianty: dražší výlet s průvodcem a levnější bez průvodce. John zvolil první možnost, já druhou, a cestovní kancelář za nás nakonec tu třetí, optimální - oba jsme zaplatili levnější lístek a měli průvodce hned tři.

VNITROZEMÍ

Pravděpodobně nejdivočejší evropská krajina, ideální atrakce pro dobrodružné povahy, pro únik od civilizace. Střed Islandu se za dvanáct set let osídlení ostrova v podstatě nezměnil. Kdysi sloužil jen dvěma účelům - jako letní zkratka cesty z jihu na sever či opačně a jako ideální prostor pro zločince vyobcované ze společnosti. V šedesátých letech tu Američané cvičili astronauty, kteří se chystali přistát na Měsíci. Zdejší prostředí posloužilo jako solidní imitace měsíční krajiny. Doprava ve vnitrozemí je jiná než v relativně civilizovaných pobřežních krajích ostrova. Nejsou tu žádné služby, benzinové stanice, domy ani mosty, většinou ani silnice, a hlavně scházejí záruky, že se člověk dostane v pořádku odsud. Oficiálně se doporučuje jezdit v kolonách, minimálně dvě auta za sebou, a pro případ, že by selhala obě vozidla, vzít si zásoby na delší dobu. I v červenci a v srpnu vás tam prý může zastihnout sněhová vánice.

Náš obrovský horský autokar švédské výroby však cestu zvládal skvěle. Kromě průvodců, Johna a mne v něm seděly ještě dvě německé dívky a jeden Japonec. První Němka se vracela ze statku, kde pracovala, a nadšeně vyprávěla, jak na ni byli hodní, žila víceméně jako člen rodiny, jak asistovala při narození jehněte... Druhá dívka jezdila dva týdny po severním pobřeží Islandu na kole, měla brýle a vypadala jako Mia Farrowová, takové na první pohled bezbranné děvče. Prý už byla na Islandu před pěti lety s přáteli a autem, ale teď se sem musela vrátit a pořádně to tu projezdit. Cítí se tu "skvěle a naprosto bezpečně"...

KJÖLURSKÁ CESTA

Kjölurská cesta, sjízdna zhruba dva měsíce v roce, vede nejkratším možným způsobem ze severu země na jih. Kjölur je území, které se nachází mezi dvěma ledovci, Langjökulle a Hofsjökulle. Cestu prý našel jistý otrok a vyznačil ji kamennými mohylami. Za odměnu dostal svobodu.

Na horské planině se vzduch ani nepohnul. Mohlo být něco přes třicet stupňů Celsia, slunce do nás pralo, nahoře modré nebe, vzadu horské hřebeny a ledovce, a k bezvětrí ještě i absolutní ticho. Když říkám absolutní, myslím takové, kdy se vám zdá, že jste ztratili sluch...

Asi v polovině cesty jsme zastavili, průvodkyně vyběhla z autobusu a otevřela bránu v plotě, abychom mohli projet. Pak přišlo vysvětlení:

"Island je rozdělený plotem na jižní a severní část, aby se zabránilo rozšíření epidemie případné ovčí nemoci a katastrofa byla jen poloviční."

A tak se přes celou zemi, od východu k západu, přes hory a doly táhne drátěný plot s dřevěnými tyčkami a končí až daleko, daleko za obzorem...

OVCE

Ovce jsou na Islandu všude. Pasou se volně v přírodě, kam je chovatelé na jaře vypustí. Jsou označkovány, takže podzimní shánění, třídění a převážení zemědělců nemine. Ovcí je na Islandu zhruba dvaapůlkrát víc než lidí. Islandané je ovšem nedoají, nemají tudíž brynzů a halušky. Zato mají nejkrásnější svetry na světě.

Řidiči automobilů mají za povinnost se ovcím vyhýbat, ačkoliv by se člověk mohl ve své nadutosti domnívat, že by to mělo být naopak. Je-li někde tunel, jsou v něm zaručeně i ovce. Sem tam si vykračují proti autu či autobusu a jsou úplně hluché, když se na ně zatroubí. Jindy poplašeně přebíhají těsně před koly, ale řidiči se vesměs usmívají a manifestují svou druhovou převahu zvýšenou tolerancí, nikoli, jak by možná bylo zvykem jinde, vražděním nevinných zvířat, anebo alespoň hrubými nadávkami a denunciací jejich IQ. Ostatně Emil Hadač uvádí, že vztekající se člověk by byl na Islandu nejspíš považován za duševně chorého.

Překročili jsme tři ledovcové řeky. Řidič nás vysadil a řekl:

"Připravte si fotoaparáty pro reklamní jízdu."

Zacouval zpět do vody a pro naše objektivy předvedl ukázkou vodáckého umění ještě jednou.

V odpoledním vedru jsme se ocitli u horkých sirných pramenů Hveravellir. Dvě desítky otužilců se máčely v bublající vodě a náš spolucestující Japonec promluvil ještě horší angličtinou než já. Ptal se, proč Islandané vrší mohyly z kamenů. V Japonsku se to dělá, když někdo zemře.

"My si tak značkujeme cestu," pravil řidič prozaicky.

Pak se mne Japonec zeptal, odkud jsem. Řekl jsem mu to a on asi pětkrát opakoval tak měkce, jako by byl z Prostějova:

"Čekošlovákija is bjúút'ííí!!!"

A měl ze mě hroznou radost.

V bažinatých travinách severovýchodně od jezera Hvítárvatn je první turistická bouda v islandském vnitrozemí postavená v roce 1930. Jestliže žena spí sama v jedné z postelí, říká se, že se jí bude zdát o duchu přinášejícím dvě vědra vody. V těch místech totiž straší duch neznámé mladé ženy...

A tak jsme asi devět hodin klopýtali (může-li autobus klopýtat), řítili se a smýkali sebou mezi kameny, vodopády, fialovými kvítky na zelených ostrůvcích trávy, přes ledovcové říčky a řeky, pouštěmi všech barev a kolem aut s lyžemi na střeších, až jsme se poněkud utrmáceni ocitli u velkého vodopádu Gullfoss, nad kterým se klenula obrovská duha.

Duha je v severské mytologii mostem ze země do nebe - a pak že prý ve vnitrozemí žádné mosty nejsou!

SIGRÍDUR TÓMASDÓTTIR

Kdyby nebylo Sigrídur Tómasdóttir, sedlácké dcerky z blízké usedlosti Brattholt, mohla stát už pár desítek let na místě nejrozsáhlejšího islandského vodopádu Gúlfoss pěkná vodní elektrárna. Ale to tvrdé vesnické děvče nám tu radost překazilo. Šlo se svými protesty až do Reykjavíku, vyhrožovalo tatínkovi, že do vodopádu skočí, když se od plánů neupustí. A nakonec si na vládě vynutila zřízení přírodní rezervace. Říkal jsem si, že jí musím vyseknout poklonu, až ji potkám, ale kupodivu v pátek ani v sobotu večer mezi těmi odvázanými děvčaty nebyla.

GEYSIR A GEJZÍRY

Češi dali světu slovo robot a Islandčané zase slůvko gejsír. Z Velkého Geysiru, po kterém se všechny jmenují, prý poprvé vystříkla horká voda do výšky kolem šedesáti metrů v roce 1294. Český cestovatel Josef Kořenský uvádí, že někdy počátkem 19. století docházelo k erupci každých šest hodin, za tři desetiletí každý čtvrtý nebo pátý den a v době jeho návštěvy Islandu, nedlouho před rokem 1893, dal Velký Geysir o sobě slyšet jednou za dvacet dní. Přátelé v Reykjavíku mi líčili, jak se vláda rozhodla probudit Geysir k životu na Den nezávislosti velkými dávkami mýdla. Vyhlásilo se to v novinách a Geysir se pak předvedl lačným zrakům několika tisíc diváků. V poslední době se už ovšem rozhodli starce nedráždit.

Pro bouřlivé ty výjevy, jimiž výbuchy jsou provázeny, nazvána jsou taková horká vřídla zcela případně Geysiry. Islandské to slovo odvozeno jest od slovesa geysa, na česko řítiti se... Ale ne každý cestovatel může čekat tak dlouho, až se Velkému Geysiru zlíbí provádět znamenité své divadlo. A proto cestovatel, prohlédnuv si alespoň jícen Velkého Geysiru, ubírá se k jinému vřídlu nedaleko ležícímu, Stokkr nazývanému... Blízko Stokkru vyvírá několik menších vřidel. Cestující, chtějíce si uvařit maso, které si snad přinesli s sebou v zapájených krabicích, používají té výhody, a uvázavše krabice na provázek, spouštějí je do vřídla. Za nedlouho bude maso uvařené, a cestovatelé jsou rádi, že nemajíce piva, budou moci zapíjetí maso alespoň dobrým mlékem.

(Josef Kořenský: Evropa, 1893, str. 82)

Obešel jsem přesně podle návodu z minulého století díru po Velkém Geysiru a vyfotografoval si turisty, jak fotografují Stokkur, který skutečně každých šest minut předvede svůj program. A pak jsem se vydal podle jiných instrukcí - deníku Renaty Jarošové - k trojdílné informační tabuli za telefonní budkou a hledal tam vzkaz. Stálo na něm, že mám zvednout kámen. Ten už byl sice odvalen, ale ze země čouhal dar pro mne z nejvzácnějších - pivo značky Budvar v plechovce. To by Kořenský koukal, že i pivo už tu mají, a nikdo vám ho neukradne.

= Bouřlivé oslavy +Dne piva+

= REYKJAVÍK 1. března 1989 (ČTK) - Vskutku nefalšovaně a bouřlivě oslavili dnes Islandčané +Den piva+, ohlašující pád posledních bariér prohibice, které byly na tomto ostrově vztyčeny takřka před 75 lety. Od nynějška je možno si zakoupit chmelový mok ve všech státních prodejnách alkoholu.

= Milovníci piva zde byli dosud odkázáni pouze na - jak sami říkají - pivní odvar s nejvyšším možným obsahem alkoholu 2,25 procenta. Tento bič na ně však neupletly abstinenci podporující úřady, ale dědové dnešních obyvatel Islandské republiky, kteří se již v roce 1908 vyslovili v referendu pro zákaz prodeje veškerých alkoholických nápojů. Příslušný zákon pak vstoupil v platnost v roce 1915. O 18 let později se však poněkud zmínil povolením prodávat a čepovat +lehké pivo+.

= Před prodejnami s alkoholem se dnes ráno vytvořily dlouhé fronty nedočkavců, kteří otevření dveří obchodů přivítali skandováním a mohutným potleskem. Ruce si ovšem mnou i majitelé barů, výčepů a restaurací - všechna místa v nich jsou rezervována na několik týdnů dopředu.

Poslední část Tour Kjölur už byla velmi unavná, neboť naši průvodci došli k přesvědčení, že chceme vidět celý Island najednou a několikrát prodloužili původně plánovanou trasu. Místo do Selfossu jsme zamířili na Tingvellir - posvátné místo, kde sídlil legendární alting. Tam už jsem ovšem odmítl z autobusu vystoupit a "udělat si snímček", protože na výlet do těchto míst jsem si neplánoval pět minut, ale celý den.

Ostatní však vystoupili, a tak jsem si po chvíli řekl, že když nechám fotoaparát na sedadle, mohu se jít za nimi mrknout, co mě přístě čeká. Na schůdkách jsem jednoduše zakopl a poroučel se šipkou dolů na proslulé kameny Skály zákonů. Utrpěl jsem pouze šrámy na kolenou a psychický šok, a tak jsem si chvíli poležel na zemi a bavil se tím, že si mého pádu ani jeden ze spolucestujících nevšiml. Pak jsem se zvedl a dělal jakoby nic. Jen mne napadlo, že jsem se stejně dobře mohl zřítit někam do vodopádu a že člověk nemá chtít vidět všechno hned...

Tour Kjölur skončila na autobusovém nádraží v Reykjavíku o čtyři hodiny později, než bylo plánováno, a všichni, kdo to tu znají, říkali, že to není nic divného - na Islandu není kam spěchat.

REYKJAVÍK

V přesném překladu "Kouřová zátoka", ve skutečnosti však "bezkouřové město" (v lednu 1993 naměřeny průměrně 3 mikrogramy oxidu siřičitého na metr krychlový, Kodaň asi 30, zbytek Islandu 0,3; a co Praha?).

Když byl 18. 8. 1786 Reykjavíku přiznán městský statut, měl 167 obyvatel. O deset let později byla postavena luteránská katedrála a krátce nato se do Reykjavíku přestěhoval ze sněmovních plánů alting. V 19. století stoupl počet obyvatel na dva tisíce, v době založení univerzity (1911) na 12 tisíc, za vzniku republiky (1944) 45 tisíc a 1. 12. 1992 činil počet obyvatel hlavního města a přilehlých aglomerací Kópavogur a Hafnarfjörður celkem 151 130 lidí, což bylo zhruba 57% obyvatel země. Před sto lety žila většina Islandčanů na rodinných usedlostech, jedním z problémů současnosti je obrovská migrace lidí do hlavního města.

Byl slunný večer. Slunce se rozhodlo nejít vůbec spát, a tak se člověku taky nechťelo. Lenka a Hjörtur mě pozvali na procházku do města hned poté, co mi přidělili svůj obývací pokoj... Ale popořádku:

Týden před odjezdem na Island jsem se v Praze seznámil s mladými manžely Lenkou a Hjörturem, a ti mi slíbili, že u nich mohu v Reykjavíku přespát. Ale nakonec jsme se spřátelili a já se k nim nakvartýroval s přestávkami na tři neděle. Ted',

místo abych jim byl do smrti tiše vděčen, hodlám o nich indiskrétně psát. Porad' mi, milý deníčku, co mám dělat, aby si nemysleli, že jsem pijavice... Vždyť bez nich by to moje islandské vyprávění ani napsat nešlo. Jak bych třeba popsal první večer? Byl to Hjörtur, kdo mi ukazoval budovu vlády, parlament, lékárnu (to z legrace, když mu to přišlo směšné, jak tak chodíme a já na všechno koukám a pokyvuji), nejstarší dům v Reykjavíku (tam je teď hospoda), nejrušnější ulici ve městě (která se jmenuje Laugavegur), přístav s kádemi, v nichž jsme objevili kraby a hvězdice s drobnými přísavkami citlivými jak hlemýžďí růžky. S Lenkou jsem si zase poprvé po více než dvou týdnech mohl promluvit česky, což mělo na mou psychiku blahodárný vliv. (Nejsem totiž přeborník v angličtině, mám omezenou zásobu slov, a po několika dnech na takové cestě, kdy člověk začne v angličtině myslet, pochopitelně i jeho uvažování je jaksi omezenější. Kdybych Lenku nepotkal, zaručeně bych za pár dní úplně zblblnul a říkal už jenom "oukej", "sory" a "fajn", jako někteří dementi u nás doma.) A tak mě prosím, drazí přátelé, laskavě omluvte, stejně o vás budu psát jenom hezké věci, protože jiné jsem u vás ani nezažil.

WHAT CAN I DO FOR YOU?

(7. července 1994)

Když jsme šli včera v noci kolem reykjavické katedrály, vyprávěl mi Hjörtur, jak jedna radikální feministka napsala, že ten kostel představuje falický symbol. Tak jsem se tam hned nemravně brzy ráno vydal. Symbol měl podle prospektu 73 metrů do výšky a uvnitř krásné varhany. A taky velké květiny v kořenáčích a lavice s dřevěnými bočnicemi, které trochu vyčuhují, takže máte dojem, že tam pořád někdo sedí, i když jste v kostele sami. Můžete si tam kromě toho přečíst bibli v islandštině, švédštině, francouzštině, angličtině, němčině, španělštině, dánštině, a dokonce i v čínštině, japonštině a maďarštině, samozřejmě jen tehdy, když ty jazyky ovládáte. Jinak: Apage falus!

ŽENSKÁ ALIANCE

V osmdesátých letech se na Islandu zformovalo politické hnutí nazvané Ženská aliance a stalo se první feministickou organizací na světě, která se dostala do parlamentu. V roce 1983 obsadila tři křesla, v dalších volbách se počet jejich zvolených kandidátek zdvojnásobil. Ženská aliance se rozhodla nestavět svou politiku na osobnostech a neprosazovat žádný ekonomický model. Její činnost je založena na koncepci "šetrné hospodyně". Koncem osmdesátých let dosáhly islandské ženy tří významných postů najednou - prezidentkou Islandu byla Vigdís Finnbogadóttir, předsedkyní Nejvyššího soudu Guðrún Helgadóttir a předsedkyní parlamentu Salome Thorkelsdóttir. Výkonná moc (funkce předsedy vlády) však i nadále zůstávala v rukou mužů.

Nejzajímavější akcí ženského hnutí na Islandu se staly bezesporu dvě stávky žen.

"Smyslem stávky z roku 1975 bylo demonstrovat nepostradatelnost žen pro celou naši společnost," říká Vigdís Finnbogadóttirová.

"Byl to nádherný den. Po celém městě vařili muži, mnozí prvně v životě, v dílnách a kancelářích pánové narychlo organizovali jesle a mateřské školky."

Některé banky musely v den ženské stávky zastavit provoz pro nedostatek personálu a telefonické spojení bylo téměř ochromeno, protože ženy odešly z ústředí.

V říjnu 1985 si islandské ženy tuto slavnou stávku zopakovaly. Tehdy se nedostavila do svého úřadu ani prezidentka. (Louise E. Levathesová, 100+1, 12/1987)

V čekárně firmy ŠKODA-JÖPUR v Kópavoguru jsem měl dvacet minut času, a tak se mi v hlavě promítaly všechny dosavadní zážitky s mým budoucím sponzorem:

Přítel Vladimír mi poradil, že bych mohl zkusit napsat do automobilky v Mladé Boleslavi žádost o sponzoring. V úspěch toho podniku jsem nijak zvlášť nevěřil, ale říkal jsem si, že by se mi mohlo podařit, když mi, jak se říká, pánbůh napeče koláče, vyřeší problém s dopravou na Islandu. Napsal bych si na auto, že Škodovka sponzoruje mou "expedici", případně bych se pak o tom zmínil ve své knize nebo tak. Řekl jsem si, že bych zároveň neměl být přehnaně skromný a rovnou je požádat o zapůjčení auta, zaplacení jeho přepravy na Island a úhradu veškerého benzínu. Za pokus to přece stojí, v nejhorším mi řeknou, že jsem se zbláznil. Tak se i stalo a po delším čase jsem dostal pozvání do Mladé Boleslavi s tím, že mi na cestu auto půjčit nemohou a peníze mi taky nedají, ale mohli by zavolat na Island a poptat se u místního prodejce. Mám se o tom přijet poradit.

V Boleslavi můj milý dobrodinec pravil:

"Co pro nás můžete udělat?"

Byl jsem tak překvapen formulací otázky, že jsem řekl, že nic. Pak jsem se naštěstí rozvzpomněl na svou původní ideu. Dobrodinec řekl, abych to sepsal a poslal faxem, oukej? Pár týdnů se nic nedělo a pak mne zavolali z Jarova dva jiní dobrodinci, že to vypadá nadějně, abych přijel. Když jsem se posadil v jejich kanceláři, zeptal se jeden z nich:

"Co pro nás můžete udělat?"

Ta otázka mne zaskočila, ale napadlo mne, že je to jen pozměněná anglická fráze "What can I do for you?" a to mne uklidnilo. Mají zřejmě manažerské kursy, kde je učí, jak mluvit s potenciálními zájemci o sponzoring. A tak jsem si jich začal vážit ještě víc. Přesto jsem však nejprve odpověděl jako obvykle:

"Nic."

Pak jsem si naštěstí znovu vzpomněl na svou původní ideu a oni řekli, abych to sepsal a poslal. Učinil jsem tak a čekal. Pár dní před odjezdem mi předali písemnou odpověď od svého islandského partnera Oliho Runara Astthorssona z Kópavoguru. Psal, že se mám u něj zastavit...

Čekal jsem na jeho otázku trochu nervózně, jenže pan Astthorsson se mě zeptal jenom, jak se mi daří a zavedl mě za kolegou. Kolega mi dal klíčky od vozu značky Forman a zeptal se, na kolik dní jsem přijel. Pak pokýval hlavou, popřál mi příjemný pobyt a dodal:

"Kdybychom tu nebyli, až budete odjíždět, hodte klíčky od auta do schránky."

A zmizel, aniž bych cokoli podepsal, předložil pas, řidičák nebo alespoň průkazku z knihovny. Napadlo mě, že asi chodil do jiného manažerského kursu než moji dobrodinci z Česka, a začal jsem intenzivně přemýšlet, co bych pro něj mohl udělat...

What can I do for you?

Koně nám byly zapůjčeny za nepatrný peníz bez záruky a bez průvodu! Jak ideální to země!

(Josef Jan Svátek: Atlantis a Ultima Thule, 1913, str. 148)

Máte-li na Islandu k dispozici automobil, jste, jak se říká, za vodou. Od chvíle, kdy jsem s ním odjel z prodejny, věděl jsem, že mám v nejhorším kde bydlet, čím cestovat a že tudíž výrazně ušetřím na jině, méně nezbytné a elementární výdaje, například na knihy.

AUTOMOBILY

Podle výzkumu z roku 1987 byli Islandčané na druhém místě na světě v počtu automobilů na jednoho obyvatele. Jeden automobil připadá na dva ostrovany. V USA to prý bylo 1,8 člověka na jedno auto.

Neuvěřitelný vzestup životní úrovně Islandčanů za posledních padesát let měl za následek i explozi automobilismu.

Dnes na Islandu jezdí především těžká terénní vozidla, mikrobusey a džipy všeho druhu. Do těchto nejmodernějších strojů sesedli Islandčané (nikoli symbolicky) přímo z poníků.

Autá se prý na Islandu nekradou.

Teprve v roce 1974, právě při příležitosti oslav 1100 let osídlení ostrova, byl slavnostně otevřen nový dřevěný most na desítkách odvážných pilířů... Tehdy už byla okružní cesta pobřežím ostrova téměř dokončena. Jen Skeidará stále odolávala a připravovala cestujícím spoustu zážitků. Tak třeba automobilista, který dojel k řece, nechal auto stát, přebrodil se na druhou stranu a počkal, až někdo přijede. Nasedl a odjel v cizím autě, stejně jako ten druhý použil jeho automobilu. Až se někde příležitostně potkali, svoje majetky si opět vyměnili.

(Jiří Havel: Islandská setkání, 1989, str.119)

NEMOHOU SI DOVOLIT BÝT STEJNÍ

(7. července 1994)

Na návštěvu k paní Olze a jejímu manželu Örnovi jsem se ukrutně těšil, ale taky jsem se bál. To první proto, že jsem oba znal z vyprávění a z literatury (Chvála putování), to druhé zejména proto, že jsem si dokázal představit sám sebe jako slona v porcelánu: Ti dobří lidé mě pozvou, pomohou mi, přijmou mě málem jako vlastního, a já se jim za to odvděčím podobně jako Hjörturovi a Lence zveřejněním intimních podrobností z jejich soukromého života. Z několika rozhovorů s paní Olgou bylo navíc zřejmé, že bych nebyl první.

Paní Olga se přestěhovala do Reykjavíku z Prahy v roce 1963, kdy se po složitých formalitách mohla provdat za islandského studenta pražské filozofické fakulty a spolužáka paní Heleny. Ve svém novém domově se kromě jiného podílela na zajímavých překladech z české literatury (Hrabalova Příliš hluchá samota).

Hallfredur Örn Eiríksson, její manžel, je etnograf. Mluví skvěle česky a vůbec má spoustu dobrých vlastností - není skoupý na slovo, hýří duchaplným humorem a ví toho o Islandu tolik, že by bylo lépe, kdyby tuhle knihu napsal raději on.

"Islandčané jsou výrazné individuality. Je to proto, že je jich tak málo, a tak jim nic jiného nezbyvá," pravil Örn u kávy.

To nás je deset milionů, takže si můžeme klidně dovolit být stejní...

Manželé vzpomínají na doby studií, na dávné přátele - na Antonína Brouska či na Jana Lopatku, který "měl na starosti ubytování na kolejích". A také na slavnou přednášku profesora Goldstückera, kterou přednesl na filozofické fakultě krátce po svém návratu z komunistického vězení před třemi stovkami posluchačů:

"Vůbec jsem nechápal, proč se najednou všichni vzrušeně chystali do auly na přednášku o srovnávacích literaturách, a spolužáci se mi to jako cizíci báli vysvětlit," usmívá se tomu Örn po šestatřiceti letech.

"Když v sedmačtyřicátém sptila Hekla," vypráví Örn, "byli jsme ve škole a náš pan ředitel a učitel zeměpisu dostali od státu k dispozici letadlo a letěli se podívat na erupci zblízka. Vrátili se z toho výletu celí rozparádní, jako by měli z výbuchu Hekly opravdu radost..."

A vzpomínací večer příjemně plynul, pak dorazila Lenka a vyprávěla o školce, kde pracuje. S paní Olgou společně vyslovily údiv nad tím, jak je možné, že na Islandu z tak nevychovaných dětí vyrůstají tak neagresivní a příjemní dospělí. A pak jsme se smáli tomu, že u nás je to právě naopak. Z těch milých, přítulných a poslušných dětí vám kolikrát vyroste takové nekultivované hovado...

KOUZLO NECHTĚNÉHO

(1638-1994)

Jací vlastně jsou ti světlovlasí potomci Vikingů? Už první hodiny pobytu na Islandu dají i nezasvěcenému návštěvníkovi vytušit, že je spojuje zvláštní pouto družnosti... Bývá zvykem, že si lidé tykají, a to bez rozdílu věku a povolání. Děti tykají učitelům, dospělí lékařům. Inu, nepříznivé přírodní podmínky, hlavně dlouhé zimní tmy se negativně odrážejí v psychice lidí, a tomu je třeba čelit.

(Miroslav Hruška, Lidé a země 5/1988)

Islandské děti jsou překvapeny, když vidí v televizi zahraniční hlavy států a zjišťují, že to jsou muži. Jsou totiž přesvědčeny, že prezidentskou funkci musí vždy zastávat žena.

(Lars Foyen, Reuter, Mladá fronta 20. 10. 1993)

Islandčané nemají zdaleka tak vážnou a uzavřenou povahu jako jejich skandinávští bratři... Islandčané jsou hovornější, společenější, lze u nich postřehnout i pokusy o navození humorných situací.

(Jiří Havel, Lidé a země 1/1984)

Islandčané samozřejmě nežijí jen minulostí, ale plně se účastní řešení problémů současného světa.

(Emil Kubát, Lidová demokracie 10. 10. 1986)

Je to zvláštní země tady kolem Akureyri. Leží v seizmicky aktivní oblasti, půda v okolí se často otřásá. Lidé si však zvykli. Peníze investované do seizmografických čidel z nich alespoň zčásti snaly starosti.

(Miroslav Hruška, Lidé a země 5/1988)

Dívky jsou tu pěkné. O tom, kromě jiného, svědčí skutečnost, že za letošní královnu krásy 'Miss World' byla loňského listopadu v Londýně vybrána Islandčanka, dvaadvacetiletá sestra z jeslí Hofi Karlsdóttirová. S ní jsme měli možnost během vrcholné schůzky Michaila Gorbačova a Ronalda Reagana se několikrát potkat a bavit se.

(Milan Syruček, Tvorba 43/1986)

Islandčané si váží skutečného přátelství a čestnosti. Jsou upřímní a pohostinní, optimisté, plní veselí, humoru, energie. Rádi se oblékají podle světové módy. Typický islandský кроj, dlouhé modré šaty lemované zlatým pruhem, nosí ženy pouze při zvláštních příležitostech... Připijí-li si Islandčané, pozvednou číši se slovem skal a přitom se upřeně zahledí jeden druhému do očí. Znamená to opravdové přátelství, které trvá v té drsné, ale krásné zemi, až do smrti.

(Věra Procházková, Lidé a země 5/1977)

Předně povětrí zdravé, kteréž k nakažení, tak jako u nás, náchylné není, odkudž to jde, že o mnohých nemocech nám obecných nevědí, jako o zimnicích, podagrách, morním nakažení i jiných. Dlouhověcí lidé se nacházejí, majíc někteří i do půldruhého sta let věku svého, a kaž se to od některých tvrdí, že mnozí i dvou set let dočekávají.

(Daniel Vetter: Islandia, 1638, str. 96)

Podobně jako pan Hruška nevěděl, že islandština nezná vykání, Daniel Vetter pominul několik zkázonosných morových ran na ostrově, anebo mu je zatajili jeho dvousetletí svědci. Čtu a bavím se chybami a odvážnými výroky svých předchůdců a děším se omylů a nadutostí svých...

DVA PREZIDENTI A JEDEN METAŘ

(8. července 1994)

Ráno se probouzím, slunce už zase svítí, volím výlet, neboť všichni, s kým tu mluvím, říkají, že je rekordní teplo a že to slunce dlouho nevydrží. Usedám za volant a než stačím vyjet, proroctví vychází - všechno se halí do mlhy. Nevzdávám se a jedu na koupaliště v Laugaveguru, plavu skoro sám v krásném padesátimetrovém bazénu a máčím se v lázni s bublající horkou vodou. Sotva se obléknu a vypiju kávu, slunce je tu zpátky a já vyrážím směrem k Bessastadiru, sídlu paní prezidentky Islandu.

= P r a h a - 1. července 1980 (ČTK) - Nová islandská prezidentka (čtvrtá v tomto nejvyšším státním úřadě od vyhlášení islandské nezávislosti v roce 1944) Vigdís Finnbogadóttirová, se narodila 15. dubna 1930 v Reykjavíku v rodině univerzitního profesora. Studovala literaturu v Grenoblu a v Paříži a divadelnictví ve Skandinávii.

= Po návratu založila avantgardní divadlo. Později vyučovala na střední škole a na univerzitě, kde přednášela dějiny francouzského divadla. Velmi populární se stala svými televizními pořady o kultuře a jazykovým kursem francouzštiny. V letech 1972-1980 byla ředitelkou Městského divadla v Reykjavíku.

= Ve volbách 29. června 1980 byla Vigdís Finnbogadóttirová zvolena prezidentkou republiky. Je to první žena na světě, která byla do nejvyššího státního úřadu zvolena všeobecným hlasováním...

Bessastadir - nevelký, úhledný a neokázalý dům za katedrálou s pamětními deskami všech islandských prezidentů.

Mazlivá kočka, mlčenlivý zahradník a několik málo turistů. Prezidentka nikde. Nejspíš šla nakoupit nebo dát kabát do čistírny. Za pár dní potkám v Café Paris houslistu Hjölliho a ten mi řekne:

"Dneska ráno jsem byl na koupališti a potkal jsem u bazénu paní Vigdís. Pamatovala se, jak jsem jí v Praze hrál, a prý se jí to líbilo. Kdybys s ní chtěl mluvit, jdi zítra na koupaliště, chodí tam každý den."

"Já už svůj příběh s prezidentkou mám," já na to. "Všechno, co jsme potřebovali, jsme si řekli."

Tvářím se tak, že se Hjöllí zarazí a chce vědět, jak to bylo.

Bylo to takhle:

Letos v lednu se nám konečně podařilo vyměnit malý malostranský byt za větší na Hradčanském náměstí, ovšem za cenu, že jsem se stal domovníkem a po patnácti letech tak opět nastoupil do zaměstnání. Mám na starosti úklid chodníků, zametám na třech nádvořích a vyकुluji popelnice.

Jednoho památného rána, asi dva měsíce před cestou na Island, jsem si jako obvykle zametal před vlastními prahy a o nic jiného se nestaral, když tu přišli dva městští metaři a jeden z nich mi začal sprostě nadávat, že prý mu svoje smetí metu do jeho ulice. Nedal si říct a řval na mě a hartusil a já mu marně říkal, ať už zmlkne, neboť zřejmě netuší, co je optimální míra redundance informace. Opáčil, že jsem svině a hotovo, i když mu ten druhý domlouval:

"Nebli, Mírku, von tam má hromádky!"

Krátce nato přichvátal náš pan vrátný a vypadal velmi vyděšeně:

"Pane Burian, přijeli sem z Hradu bílým mercedesem a přivezli vám tohle." A podával mi dopis.

V obálce byla pozvánka na večeři, která se koná na počest návštěvy islandské prezidentky paní Vigdís Finnbogadóttir v Praze.

Je mi jasné, že umělec na hradní recepci nepatří, také jsem tam nikdy předtím na žádné večeři nebyl, ale teď, když šlo o Island, nemohl jsem ten kus žvance odmítnout. Vypůjčil jsem si na Barrandově slavnostní oblek, jen boty jsem měl svoje, a se sevřeným žaludkem se odebral ke Hradu těch pár desítek metrů přes náměstí. Tam stáli tělesní i duševní

strážci a kontrolovali pozvánky. Ten můj se na mě mile zahleděl a povídá:

"Ale stejně vás, pane Burian, radši vidím v Redutě než tady." Což mě skoro dorazilo.

Na schodech do Hradu stály stráže s bajonety nasazenými na puškách a vypadaly jako z pohádky. Když jsem vyšplhal do předpokoje, byla tam už spousta lidí, potkal jsem dokonce některé známé. Snažil jsem se chovat přirozeně a nedal si aperitiv, protože ho nepiju. Když jsem se jakž takž uklidnil a blížili se prezidenti obou zemí, spatřil jsem na dveřích jídelny ceduli se zasedacím pořádkem. Stůl číslo jedna, dvě, tři, osm... Přesně nad číslem jedna, které označovalo stůl ze všech stolů nejstolovatější, bylo moje jméno - JAN BURIAN. A pod ním jména prezidentů, ale také předsedy vlády a ministra zahraničí naší země a ministra průmyslu Islandu! Teprve u stolů číslo dvě a tři měly sedět takové ty méně důležité osoby jako kníže Schwarzenberg, Pavel Tigrid a další. Bylo mi strašně. Připadal jsem si jako v hrůzném snu - znáte to - člověku se zdá, že jde nahý po městě a nemůže nic dělat. Ale to už nás svolávali k večeři a začínaly slavnostní projevy. Copak můžete najednou říct, že vlastně ani nemáte hlad?

Po mé levé ruce seděla manželka ministra průmyslu Islandu, a když jsem se jí zdvořile zeptal, jestli je v Praze poprvé, odpověděla, že nemluví anglicky. Překvapilo mě to, protože na Islandu mluví anglicky každý, a tak jsem si řekl, že to bude buď geniální diplomatický manévř, anebo prostě pan ministr nechce, aby mu doma mluvili do politiky. Po mé pravé ruce seděla paní Olga Havlová, a tak jsme si povídali o dobročinnosti, hodovali jsme a dobrou vůli spolu měli.

Nakonec mě Václav Havel představil paní Vigdís a chvilku jsme se bavili o mé cestě na Island a o autorce knížky Chvála putování. Tlumočnice tlumočila, ne že bychom tak špatně rozuměli anglicky, ale že ti lidé u podřadnějších stolů dělali děsný kravál. Kouzlo a šarm paní prezidentky Vigdís mně jaksi nepřisluší popisovat, aby se mnou feministky neudělaly krátký proces. Řeknu jen tolik: kdybych byl politikem, určitě by mne víc těšilo besedovat se ženou takového formátu než třeba s chlapem, jako je Helmut Kohl.

Nakonec se mne paní Vigdís zeptala:

"Máte na Islandu nějaké kontakty?"

Musel jsem popravdě přiznat, že ne, a chvilku mluvit o tom, jak je vlastně těžké se s někým z Islandu seznámit.

Kdybych to neřikal islandské prezidentce, působilo by to určitě mnohem věrohodněji.

"Ale vždyť jsme tady dva prezidenti!" řekla nakonec a vyznělo to, jako že se o mě postará, nechá mě u sebe bydlet, půjčí mi svůj vůz a třeba i něco na sebe. A taky hned dodala: "Jestli chcete, napište mi dopis."

Brzy nato večeře skončila a já za dva dny napsal dopis, že vlastně nic zvláštního nepotřebuji, protože mi, jak doufám, pomohou skřítkové, a přibalil jsem výtisk Chvály putování.

Tak uplynul další všední den jednoho domovníka z Hradčan.

Srdečné pozdravení poslal Václav Havel na docela obyčejném pohledu prezidentce Islandu, kde Challenger na cestě přes oceán mezipřistál. Podepsal se také pod pozdrav písničkáři Janu Burianovi - ten právě brázdí Island, aby o něm napsal knihu.

(Marcela Pecháčková, MF DNES, 21. 7. 1994)

KLOFLA DO KAPOTY!

(také 8. července 1994)

Těch zhruba padesát kilometrů z hlavního města do Keflavíku se autem zvládá snadno, tím spíš, že člověk jede po nejkvalitnější asfaltce v zemi. Horší to měli všichni účastníci legendárních protestních pochodů proti americké základně v Keflavíku, kteří to šlapávali pěšky a cestou mávali transparenty AMI GO HOME.

To Cizí, nebezpečné a nemorální ztělesňovala především americká vojenská základna; tam jezdili za výdělků i pochybnou zábavou ti přízrůbiví, odtud se šířily pokleslé kulturní a etické vlivy. Nevím, jestli už někdo povolanejší objektivně zhodnotil roli této základny v duchovním životě Islandanů. O jejím negativním dopadu toho bylo řečeno mnoho a právem; vojenská ležení nikdy nebyla právě tím nejlepším prostředníkem kultury a morálky.

Existence americké základny však sehrála i roli neobyčejně pozitivní. Tím, že trvale jítřila, a tudíž stimulovala národní citění Islandanů, aktivizovala jejich duchovní sebeobranu a zároveň jim dávala intenzivní, byť negativně definovaný pocit souvislosti se světem. Obojí je úhelným kamenem islandské existenciální situace. Démonizace toho cizího vojenského arzenálu uprostřed země, která neměla od středověku jediného vlastního vojáka, spojovala intelektuály bez rozdílu politické příslušnosti. A tlačila je také hodně doleva...

... Nastalo období zatracování už etablované nové a zkažené společnosti, bez ideálů, bez víry, bez naděje. Bez ideálů, víry a naděje byli především autoři, a myslím, že se do tohoto postoje stylizovali v souladu s obecným trendem.

(Helena Kadečková: Světová literatura, 4/1992)

Dnes pochody proti americkým základnám nahradily diskuse o vstupu Islandu do Evropského společenství a jeho možné úloze v něm. Dlouhou chůzí zdevastovaný nositel transparentu AMI GO HOME slouží ve filmu režiséra Fridrika Thóra Fridrikssona Za časů kina jako komický objekt.

Těsně před letištěm jsem uhnul na jihozápad směrem na Hafnir. Stará černá dřevěná kaple Kirkjuvogskirkja bývala zřejmě oázou klidu a rozjímání. Ted' však kolem ní skotačily místní dětičky, poskakovaly vesele po hrobech a radostně výskaly. Zato naproti ve velké budově mořského muzea nebyl nikdo, jen ryby, stojan na pohlednice, suvenýry a prázdný bufet. Nikdo se neobjevil, aby mě zadržel a zkasíroval, aby mi zabránil ve vyloupení místní pokladny. Prolezl jsem výstavu akvárií a politoval zvláště ty velké ryby, jejichž oceán se nepochopitelně smrskl na pár litrů vody. Ještěže v prospektu psali, že v místních akváriích je nejčistší mořská voda na zeměkouli...

Popojížděl jsem podél pobřeží, občas zastavil a procházel se po útesech nad mořem, a pak po nerovné silnici, široké jen tak tak na jedno auto, jsem se v oblacích lávového prachu posouval dál a dál. Když jsem konečně dorazil do asfaltové civilizace a zamířil k nedalekému kostelu, nastalo ptačí běsnění. Mořské vlaštovky neboli rybáci mi začali nalétávat na

hlavu, sotva jsem pootevřel dveře auta. Marně jsem jim vysvětloval, že mne jejich mladí vůbec nezajímají, že mám doma svoje a s nimi dost starostí. Jedna potvora se nejdřív v letu zastavila pár centimetru před předním sklem mého vozu a pak klofla do kapoty. Nejnejpříjemnější byl jejich křik a vlastně celá tahle příhoda není z těch, na které by člověk rád vzpomínal. Už dávno mne žádné zvíře nenapadlo. Vzpomínám si, že jednou v Podlesí u Votic u Voříšků na dvoře na mě vyběhlo prase domácí, a jednou, tuším v první třídě, mě zmlátil spolužák Švejda, ale to už je dávno a od té doby mě zvířata nechávala na pokoji. Nejsem zvyklý na to, že by mi chtěli ublížit, a nemám rád horory. Uklidnil jsem se až u Modré laguny, když jsem potkal Johna, mého anglického překladatele a učitele. Četl noviny (!) a čekal na autobus. Než autobus přijel, stačil mi párkrát opravit nějakou tu chybu...

MODRÁ LAGUNA (BLÁA LÓNID)

Geotermální elektrárna ve Svartsengi je poháněna vodou z hloubky až dva tisíce metrů. Pro silnou koncentraci soli se nedá používat k vytápění domů, k tomu se hodí voda z pramenů, nicméně v laguně, která se u elektrárny vytvořila, se čvachtá přibližně sto tisíc návštěvníků ročně.

Od Johna jsem se dozvěděl, že teplota Modré laguny se pohybuje celoročně kolem 40 stupňů Celsia, jedenkrát za rok je teplota nižší, a to prý právě dnes - dvacet pět. Vlezl jsem tam, abych splnil svou turistickou povinnost, a zdálo se mi, že na některých místech byla voda opravdu hodně teplá. Moc velký požitek jsem z ní neměl - zkuste si vlézt na plotnu do hrnce s teplou vodou a nemyslet na to, že by mohl někdo přijít a otočit hořákem...

GRINDAVÍK

Typické rybářské městečko s asi dvěma tisíci obyvatel a bohatou historií. V šestnáctém století se tu vraždilo kvůli konkurenci mezi obchodníky z Anglie a hanzovními městy, v sedmáctém tu řádili barbarští piráti, zajali spoustu Islandců a Dánů a potopili dvě obchodní lodi, a dnes jsem tu na místním fotbalovém hřišti poobědval já.

Podle obyčejné směrové tabule jsem se vydal na Krisuvík dál po silnici. Na útesech nad mořem byl klid, žádní rybáři, jen rackové - zřejmě chechtaví, protože se opravdu chechtali.

A pak jsem se vydal do pouště. Předem mou tam zajel jakýsi favorit, tak jsem si řekl, že to zvládnou taky. Jenže po pár kilometrech uzounkou lávovou cestou jsem spatřil, jak se favorit vrací a nechává mě v té pustině samotného.

Dramatická, divoká, nepopsatelná krajina s balvany, lávovými kopci a útvary všeho druhu a barev. Květiny, v dálce moře a k tomu pohlednicové nebe. Poušť nebrala konce, několikrát jsem musel vystoupit a fotografovat. Krása krásoucí.

Než jsem zamiřil kolem podivných skalisek u jezera Kleifarvatn přes Hafnarfjörður do hlavního města, zastavil jsem v Krisuvíku u další fascinující dáblovy sítě kuchyně. Žertoval jsem se dvěma starými anglickými dámami, které očekávaly, že sítě pramen bude stříkat jako gejzír. Oznámil jsem jim, že čekají marně, ale úplně jistý jsem si tím nebyl, to víte, Island...

KAM ZMIZEL HARALDSSON?

(1986-1988)

V deníku Práce jsme 11. října 1986 mohli číst pod titulkem Budoucnost překračuje ságy v článku Miroslava Hrušky: Dostal se mi do rukou reykjavický telefonní seznam a musím přiznat, že bylo zajímavé v něm listovat. Je seřazen podle křestních jmen a teprve na druhém místě je jméno po otci s obvyklou koncovkou son, česky syn. Björn Haraldsson tedy znamená Björn, syn Haraldův. Ženy na Islandu sňatkem nemění své jméno."

Za pár měsíců v revui Lidé a země č. 5/1988 napsal Miroslav Hruška pro změnu pod titulkem Akureyri, obilné pole severu toto:

Dostal se mi do rukou telefonní seznam a bylo zajímavé v něm listovat. Je seřazen podle křestních jmen a teprve na druhém místě je jméno po otci s obvyklou koncovkou -son, česky syn. Björn Haraldsson tedy znamená Björn, syn Haraldův. Mimochodem, ženy na Islandu sňatkem nemění své jméno.

Povšimněte si, že autor vynechal slovo "reykjavický", což učinil jistě proto, že se článek týkal Akureyri, a zajisté i vzhledem k informaci, že Island má telefonní seznam jen jeden a žádný reykjavický telefonní seznam neexistuje.

V Rudém právu, kam Miroslav Hruška napsal 28. července 1988 pod titulkem Reykjavík - město bez kouře, pro jistotu seznam zase blíže označil:

Dostal se mi do rukou reykjavický telefonní seznam a bylo zajímavé v něm listovat. Je seřazen podle křestních jmen a teprve na druhém místě je jméno po otci s obvyklou koncovkou --son, česky syn. Ženy na Islandu sňatkem nemění své jméno...

Mimochodem, ptám se Rudého práva pod dojmem filmu Skřivánci na niti: Kam zmizel Haraldsson?

JEDEN KJARVAL STAČÍ

(9. července 1994)

V Národní galerii otvírají až v poledne. Spolu s několika dalšími turisty jsem asi půl hodiny stepoval v dešti a pak zaplatil masité vstupné 300,- korun islandských (asi 150,- našich) a byl vpuštěn na výstavu "Od parlamentního svátku k založení republiky" s podtitulem Islandská kultura 1930-1940.

Hned za dveřmi na mne číhaly dřevěné plastiky Ásmundura Sveinssona, mého starého známého, neboť přede dvěma dny jsem se zatoulal do muzea nesoucího jeho jméno. Ásmundurovy sochy jsou zvláštní: čím abstraktnější, tím lépe jim rozumím. Jeho sportovci a pracující mne většinou míjejí. Nosič vody byl v muzeu skoro odpudivý, v exteriéru nedaleko budovy rozhlasu mi připadal zajímavější.

Vystavované kousky z islandské výtvarné tvorby oněch patnácti let jsou na první pohled charakteristickou ukázkou

umění malé země. Většina malířů studovala někde v zahraničí - v Paříži, v Kodani, a tak tu byla přehlídka Cézannů, Picassů, Vlaminců či Matissů z roku 1930. Kdybych se v historii malířství vyznal lépe, mohl bych možná rozeznat, který z velkých světových Mistrů vedl těmhle malým epigonům ruku. Jenomže za chvíli už to bylo jedno, neboť jsem mezi nimi objevil první plátno od Kjarvala a zazvonil zvonec a všemu ohrnování nosu nad islandskými malíři byl konec. Setkání s Kjarvalem je totéž, jako když připlujete k pobřeží Islandu. Šok. Kjarvalovy krajiny, to jsou skutečně ty krajiny, které můžete na ostrově potkat. Samozřejmě, že to není žádná napodobenina skutečnosti, ale její uchopení, zmocnění se té krásy a zobrazení cesty za samotnou její podstatou. Jedna taková malířská osobnost na čtvrtmiliónový národ úplně stačí.

JOHANNES S. KJARVAL

(narozen na jihovýchodě Islandu 15. října 1885)

V šestnácti letech odchází do Reykjavíku studovat malířství. Než se mu podaří poprvé vystavovat (1908), stráví léta na lodi. V letech 1914-18 studuje na Dánské královské umělecké akademii v Kodani. Žení se, cestuje, vystavuje...

V roce 1922 se vrací na Island, stává se veřejně neoblíbenou postavou, odvrhne většinu konvencí, obléká se tu jako aristokrat, tu jako zločinec z dávných dob, uveřejňuje tajemné zprávy v novinách. Některé obrazy vyhazuje, jiné prodává za závratné sumy, prý podle nálady. Rozvádí se, žije podivínským životem, ale hlavně pracuje. Zachycuje tváře rybářů na východním pobřeží Islandu, nechá se vozit autem na Tingvellir a z otevřených dveří vozu maluje pohádkové obrazy této posvátné krajiny. V padesátých letech se jeho obrazy stávají tak populárními, že všechna jeho díla vystavená na reykjavické výstavě jsou rozprodána během půl hodiny. Návštěvnost na výstavě k jeho sedmdesátinám v roce 1955 se odhaduje na

25 tisíc lidí v době, kdy Islandanů nebylo více než dvě stě tisíc - to je osmina všech obyvatel této země! Umírá v roce 1972 a krátce nato v Reykjavíku otevírají novou městskou galerii, která nese jeho jméno - Kjarvalsstaðir.

Johannes S. Kjarval trávil cestou z tohoto světa dlouhý čas v různých nemocnicích. Jednou, v prosinci 1971, když byl v reykjavické městské nemocnici, rozhlédl se po chodbě a spatřil bílé odděné sestřičky všesvátoční dekorace.

"Jaké peklo!" pravil zděšeně. "Tak já jsem v nebi!" a rychle za sebou zabouchl dveře.

(Matthías Johannessen: The See-Through Mask, 1985, str. 19)

PTÁCI A ŽENY...

(odpoledne 9. července 1994)

Šlapu si to po ulici Laugavegur a najednou slyším, jak někdo volá:

"Pane Buriane!"

"Zase halucinace!" myslím si, "na to už jim neskočím."

Ale byli to Havlíkovi se synkem. Martina pracovala ve školce, Roman tu původně hrál házenou, brzy ovšem sportu zanechal a stal se malířem pokojů. Dva roky spláceli dluhy, třetí rok se jim v Reykjavíku líbilo nejvíce a teď už se chystají k návratu.

Probírali jsme to u kávy, na kterou mě pozvali, a taky jsme se bavili o našich krajanech na Islandu. Je tu silná skupina sportovců, házenkáři především, hráči i trenéři. Mimochodem jediná zmínka o Česku, kterou jsem objevil v místních novinách, se týkala toho, že se náš házenkářský trenér rozhodl odejít z mužstva a nahradí ho jiný Čech. Inu, zlaté české ručičky...

SPORT

Házená, kopaná, golf, jezdeckví, střelba, vzpírání. Oštěpař Einar Vilhjásson býval jedním z nejlepších na světě.

Šachista Jóhann Hjartarson porazil v roce 1989 v kvalifikační sérii mistrovství světa Korčného. Na šachové olympiádě v roce 1986 skončil Island pátý! Šachy se ostatně hrají na ostrově snad od dob prvních přistěhovalců, i když ještě úspěšnější jsou Islandané v bridži - v roce 1991 byli mistry světa. Vrcholných titulů dobyli také "v kráse" - v letech 1985 a 1989 získaly Islandanky titul MISS WORLD.

Na mezinárodních soutěžích o nejsilnějšího muže světa pravidelně vyhrával Jón Páll Sigmarsson. V roce 1987 byl dokonce po čtyřnásobném vítězství v soutěžích jmenován "nejsilnějším mužem všech dob". Prohlašoval:

"Jsme nejsilnější rasa - potomci vikingů a valkyr..." Nebo: "Islandští muži jsou silní, protože se řídí pokyny prostých žen z lidu. Co se týče výživy, vždycky poslouchám rady mé matky."

Jeho komentáře poněkud ztrácejí na síle v souvislosti s tím, že silák nedávno zemřel na selhání srdeční činnosti, stejně jako jeho tréninkový partner...

Box jako surový sport je na Islandu zakázán. Národním sportem je zvláštní druh zápasu - glima, v němž je rozhodující dostat soupeře předepsanými hmaty na zem. Tento sport má své mytologické kořeny v zápase boha Tóra se stařenou. Zápas probíhal tak, že čím více se Tór snažil stařenu porazit, tím pevněji stála. Pak zaútočila ona a Tór zakolísal, nastalo urputné cloumání a netrvalo dlouho a Tór padl jednou nohou na koleno.

(Snorri Sturluson: Edda, str. 80)

"To je zajímavé, jakou roli v obchodních vztazích tady hraje osobní důvěra," říká Roman. "V takové malé zemi se není kam schovat, každý vás zná a všechno je vidět."

Vzpomínám, jak jsem si den předtím šel do půjčovny pro videokazetu s jedním islandským filmem.

Majitel se mě zeptal:

"Máte nějaké telefonní číslo?"

Řekl jsem mu je, on nahlédl do počítače a povídá:

"U Hjörtura? Tak to je v pořádku."

Zaplatil jsem a šel. Film byl špatný, ale kdyby byl trochu k světu, určitě bych ho byl šlohnul, abych udělal Hjörturovi

ostudu.

Byl teplý víkendový večer, jakých je na Islandu jen několik do roka, a šli jsme s Lenkou za Hjörturem do práce.

Vyprávěl jsem, jak mě včera v noci na ulici obstoupila asi tak šestnáctiletá děvčata. Jedna taková mrňavá prsatka se zastavila asi centimetr od mého břicha a rozhodla se, že neustoupí, i když já neměl kam uhnout. Výhrůžně vrčela, což mě rozesmálo a ji to nakonec odzbrojilo. Druhá děvucha pravila cosi islandsky (znělo to, jako kdyby říkala: "Nech toho, vždyť on je přece takovej roztomilej!"), ale nevím, jak se islandsky řekne roztomilej, tak možná řekla něco jiného.

Lenka mi příhodu moc nevěřila, naštěstí za chvíli jiná rozdováděná mladá dáma s obvyklou víkendovou hlučností a rozjívěností pronesla směrem ke mně něco ječivého. Lenka zírala, a hned to pak vyprávěla Hjörturovi. Abych to shrnul, pravil jsem:

"Ano, ptáci a mladé ženy mne obtěžují."

Hjörtur (česky to znamená Jelen) je původně pilot. Zatím ovšem nemůže sehnat práci (zrovna byl na schůzi pilotů, kde se dověděl, že budou přijímat čtyři lidi, a bylo jich tam sedmdesát), tak pracuje jako hlídač v parlamentní budově. Díky tomu jsem vyslechl jeho dokonalou přednášku o stavu islandské vnitřní politiky a shledal, že v tomto směru je Island podobně nezajímavá země jako Česká republika. Hjörtur mě ovšem provedl jednotlivými kanceláři politických stran, v každé z nich mi vysvětlil, jaký je jejich politický program, představil mi její nejdůležitější kádry, objasnil jejich perspektivu v příštích volbách a odpověděl na mé dotazy. K tomu dodal svůj vlastní politický komentář a já si nemohl nevzpomenout na velmi veselou povídku Ólafura Jóhanna Sigurdssona Rodná blata, loď národa a měsíc, která vyšla i u nás.

Hjörtur žertoval, bavil mě i sebe, kořenil své vyprávění líčením drobných politických skandálů a afér - to by se vám, milí čeští čtenáři, líbilo! Loď národa se povážlivě kymácela...

Jedna fotografie mi připomněla tvář Sighurdura Björgvingssona, ministra průmyslu a spolustolovníka z pražské hradní večeře. To bylo ale shledání!

"Že je lepší být v parlamentu hlídačem než politikem!" řekl jsem nakonec Hjörturovi.

"To se ví," pravil anglicky.

NEKRAĎTE SVETRY!

(10. července 1994)

V přírodním skanzenu Árbæjarsafn v Reykjavíku chodí v neděli ráno dívky v krojích a tváří se důstojně a slavnostně. A já si říkám, jestlipak jsou tytéž, které mě včera obtěžovaly na ulici... Nebo že by to byly členky pěveckého sboru, který si odpoledne prozpěvoval na hlavní ulici nábožné songy?

Ty nejpodstatnější otázky jako vždy zůstanou bez odpovědi...

Ve velkém stavení uspořádaném uvnitř jako technické muzeum nacházím už druhou islandskou lokomotivu. První stojí na podstavci v přístavu a úplně to stačí, neboť vlaky po tomto ostrově nejezdí.

ŽELEZNICE

Během stavby reykjavického přístavu byla vybudována železniční trať o délce dvanáct kilometrů. Po ní jezdily dvě lokomotivy - Pionér a Miner, zkonstruované v roce 1892 v Německu, které sloužily k dopravě kamení a stavebního materiálu a dosahovaly maximální rychlosti padesát kilometrů v hodině. V roce 1895 napsal Valtýr Stefánsson článek do časopisu Eimreidinn (Lokomotiva!), že na Islandu by měly být postaveny dvě tratě - první z Reykjavíku do Akureyri, druhá na východ. Ale už v roce 1925 bylo jasné, že silnice jsou důležitější, a tak se dnes setkáváme s Pionérem ve skanzenu a na Mineru se fotografují turisté a námořníci.

PERLAN

Zajímavá kopule, zvaná Perla, zastřešuje šest velkých nádrží na horkou vodu na nejvyšším reykjavickém kopci. Uvnitř není jen umělý gejzír, ale především restaurace s vyhlídkou na celé město (dalekohledy zdarma!), výstavní plocha a taneční parket. Když je jasno, dohlédnete pryč až na velký ledovec a na Heklu. Když jsem tam byl já, bylo polojasno...

Odpolední siesta. Lenka pekla koláč a povídali jsme si o televizních reklamách, jejichž strategie je podle ní v obou zemích rozdílná. Zatímco u nás se předhánějí firmy ve vyhlašování, který prací prášek je ze všech nejlepší, na Islandu neustále sugerují divákům nějaké zboží, které si mají jít koupit právě teď, protože v tuto chvíli je největší sleva, a tudíž mimořádná příležitost. Shodli jsme se, že z našeho hlediska je to prašť jako uhoď.

TELEVIZE

Islandská televize má dva programy, jeden státní a druhý soukromý. Za soukromý musíte zaplatit zvlášť. Pokud tak neučiníte, začne v osm po zprávách film a obrazovka se rozmaže, zvuk se ztratí, což zřejmě nebude taková tragédie, jak by se mohlo našinci na první pohled zdát...

Těžko ovšem mohu hodnotit programovou skladbu jakéhokoli islandského televizního kanálu, protože islandština je jazyk natolik svérázný, že z inzerovaného přehledu pořadů nepochopíte ani to, zda se jedná o zprávy, film či sportovní přenos.

ISLANDŠTINA

Islandština patří do skupiny řečí skandinávských, tedy k severské větvi germánských jazyků. Stejnou mateřštinou v dávných dobách hovořili i Dánové, Norové a Švédové, ale na rozdíl od jejich jazyků se islandština za zhruba jedenáct století příliš nezměnila. Nejen díky izolaci, v níž ostrované žili, ale především v důsledku pečlivé obrany islandštiny před cizími slovy. Telefon se řekne "sími", televize "sjónvarp". Můžeme se nad tím usmívat, ale koneckonců - proč by měly ausgerechnet všechny národy mluvit němlich stejně? Co jiného má dělat čtvrtmiliónový národ pro své přežití uprostřed oceánu unifikovaných mezinárodních výrazů a do jisté míry i zjednodušeného myšlení, které přichází s jejich přílivem? Prý jediné slovo, které Islandané bez reptání převzali, bylo "Amen". I to tu ovšem zní tak nějak islandsky.

JMÉNA

Islandčané nemají rodinná jména jako my. Neříkají si "pane inženýre", ba dokonce ani "slečno" či "pane". Nejdůležitější jsou u nich křestní jména, a tak přesný překlad jména Björn Haraldsson zní Björn, syn Haraldův. Kdyby měl Harald dcerku Kristín, jmenovala by se Kristín Haraldsdóttir neboli Kristýna, dcera Haraldova. A pokud by se nevдалa za cizince a neodstěhovala by se s ním z ostrova, zůstala by Haraldsdóttir nadsmrti. Mimochodem, ženy na Islandu sňatkem nemění své jméno...

Z tohoto hlediska mi doplňování islandských ženských jmen v českém převodu oním tradičním -ová připadá trapné, ať mi prosím paní prezidentka Finnbogadóttirová promine.

Přijede do Antverp islandský kapitán Lárus Ludvigsson a jeho žena Helga Stefánsdóttir. Zapiší se na tato jména v hotelu, ale vrátný je nepustí dál, poněvadž jejich hotel je prý slušný... Zapiše tedy svou ženu pode jménem Helga Ludvigsson, což je v duchu jeho mateřštiny nesmysl, a všechno je v pořádku. Pasy ovšem nesouhlasí. Musí tedy islandský kapitán podplatit vrátného, čímž je všemu, počestnosti hotelu i dobré pověsti dámy, učiněno zadost. (Zdeněk Němeček: Islandské dopisy, 1948, str. 22)

NOVINY

Islandské noviny, to je idyla. Zprávy ze světa oproti nám velmi řídké, v televizi ostatně také. Zato kulturní rubrika je mohutná, často několikastránková. Většina informací z domova je o tom, co se kde stává, jaké se objevily druhy květin, co rybolov, co který poslanec. Můžete si přečíst hodně o sportu a mnoho místa je věnováno bridži, počasí, šachům, televiznímu programu a hlavně nekrologům, které běžně zaberou přes půl tiskové strany.

Takové mírné, neagresivní čtení...

Četli jsme si Morgunbladid a Lenka mi dělala otrocka. Vždycky jsem ukázal prstem na nějaký zajímavý titulek nebo fotografii a ona překládala.

Zarazila se a povídá:

"Tady stojí, že padesát čtyři procent mužů si dovede představit situaci, kdy muž udeří svou ženu, dvacet osm procent, že žena udeří muže, a dvacet dva procent mužů si dovede představit, že udeří své dítě. Z toho plyne, že by je víc šokovalo, kdyby udeřili dítě než manželku."

"Někdy to islandští rodiče s volnou výchovou už trochu přehánějí," říká Lenka. "Donedávna běžně kupovali dětem alkohol v přesvědčení, že když už chtějí pít, ať je to alespoň něco slušného. Teprve když se zjistilo, že dětský alkoholismus je velice rozšířený, začali si rodiče uvědomovat, že by jejich děti vlastně vůbec pít neměly."

"A co drogy?" ptám se a vzpomínám na domov.

"Zatím tu nejsou tak velkým problémem jako u vás," ozývá se Hjörtur. "Jsme ostrov, je nás čtvrt milionu, a to není moc zajímavý trh. Ale alkoholismus je tu skutečně problém."

KRIMINALITA

Donedávna ještě nechávali i v Reykjavíku lidé nezamčené dveře bytů. Dnes už to nejde, ale kriminalita je tu pořád na velmi nízké úrovni. Když v roce 1990 došlo po dlouhých letech k vraždě, bylo to pro veřejnost něco nepředstavitelného. Největší pobouření zřejmě vyvolávají krádeže, kterých se dopouštějí turisté. Islandčané si před lety vystavěli síť záchranných srubů, kde zbloudilý člověk může v případě náhlé změny počasí nebo v tísni najít, co potřebuje - příkrývky, potraviny, teplé prádlo. Nechybějí ani tradiční vlněné svetry. Jenže - znáte turisty...

Aby se alespoň částečně uchránily staré dobré zvyky, označují prý Islandčané tyto svetry zvláštními, nápadnými barvami, jaké jinde člověk nevidí. Váš by to nenaštvalo?

aaa: 22 - Sokoli

= Reykjavík 20. června 1985 (ČTK) - Za pokus propašovat z Islandu tři mladé sokoly odsoudil ve středu soud v Reykjavíku 35letého západoněmeckého občana Horsta Kiliana k tříměsíčnímu vězení a pokutě 150 000 islandských korun (4000 dolarů).

= Západoněmecký turista byl před dvěma týdny zadržen islandskou policií na letišti v Keflavíku, když se tajně pokoušel ze země vyvézt mláďata sokolů.

= Před dvěma lety islandský parlament stanovil vysoké tresty pro ty, kdo by chtěli ze země propašovat vejce či mláďata sokolů, kteří jsou v tomto ostrovním státě v Atlantském oceánu přísně chráněni. O mladé sokoly mají zájem především obchodníci v arabských zemích, kde se sokolnictví stalo oblíbenou kratochvílí místních boháčů.

= ag/hv/10/su

Lenka mi na zítřek domluvila rozhovor s Fridrikem Thórem Fridrikssonem, a tak jsem vyrazil na "Biódagar" (Zlaté časy kina) do nedalekého premiérového sálu. Lístek stál osm set korun, to jest asi dvanáct dolarů, a to prý mají slevu, protože jde o tuzemskou produkci.

Za slevu jsem si nakoupil velkou porci popcornu, abych se od ostatních asi tak padesáti návštěvníků kina ničím nelišil. Hrají tu čtyřikrát denně, hlediště je teď nedlouho po premiéře zaplněno asi z jedné desetiny a vládnu v něm reklamy. Zhruba uprostřed filmu se udělá přestávka, aby si divák mohl dojít pro další dávku pražené kukuřice a coca coly. Bylo mi líto obětovat slevu z nějakého dalšího představení a uživat si, jak se často říká, na úkor příštích generací, a tak jsem zůstal sedět.

ZLATÉ ČASY KINA (BIÓDAGAR)

Zlaté časy kina je třetí hraný film Fridrika Thóra Fridrikssona, mozaika z obrázků z dětství na Islandu někdy počátkem šedesátých let. V životě malého "Fridrika" hraje kino důležitou roli - tu mu otec zakrývá oči, aby neviděl krev, když ukřižovávají Krista, tu přes okno s kamarády zírají na sousedovic obrazovku, kde se odehrávají kruté scény z války. Při staré němě grotesce s Tomem Mixem propuká kino plné výrostků v nepopsatelný řev a jekot a člověk si říká: Hleďme! Otcové těch dnešních víkendových rozjívenců - nic nového pod sluncem... Jinou zajímavou scénou bylo promítání

Křížníkovi Potěmkin v bytě místního komunistického aktivisty. Zatímco Fridrikovi kamarádi napjatě sledovali děj, on sám zpozoroval, jak dva ruští agenti dávají v zadním pokoji komunistovi instruktaž a svazek bankovek na přilepšenou. Nejen vtípně natočená scéna, ale oproti minulosti i zřetelný posun v myšlení islandské inteligence...

NEBOJTE SE, JE TO JEN DUCH

(11. července 1994)

KINEMATOGRAFIE

V pravěku islandské kinematografie, v roce 1923, natočil fotograf Loftur Gudmundsson krátkometrážní veselohru. První celovečerní hraný film vznikl na ostrově teprve v roce 1950. K většímu oživení došlo až po zahájení vysílání islandské televize v roce 1966. V posledních deseti letech se pravidelně vyrábí několik dlouhometrážních filmů ročně (v roce 1992 dokonce šest!). Značně vysoká je i návštěvnost kin. Zatímco v ostatních skandinávských zemích jde jeden obyvatel průměrně jednou až dvakrát ročně do kina, na Islandu se takto baví více než osmkrát. Zato můžete na Islandu zhlédnout téměř dvakrát tolik filmů americké provenience než v jiných skandinávských zemích. Tam se orientují spíše na evropskou a jinou produkci.

Fridrik Thór Fridriksson, vysoký světlolvasý člověk, seděl v křesle naproti mně. Vila, kde mne přijal, mu zároveň sloužila jako ateliér i jako střižna. S islandským akcentem v angličtině si zjevně nedělá starosti, je v pohodě. Dokončuje svůj čtvrtý celovečerní film, chystá pátý. Jeho Děti přírody kandidovaly před třemi lety na Oscara. Nedostaly ho sice, ale Fridrik si tak získal dobré jméno.

DĚTI PŘÍRODY

Stará usedlost na pobřeží moře. Stařec spálí fotografie, zastřelí psa a opouští dvorec. V Reykjavíku je mu všechno cizí. Rodina ho nechce, vnučka je na něj sprostá za to, že v jejím pokoji sundal ze stěny fotografii jejího oblíbeného zpěváka. "Vždyť ho tam máš tolikrát," brání se stařec. Ráno mu vnučka pustí k snídani naplno z magnetofonu skupinu Sugarcubes.

"Tak málo se známe," řekne mu dcera. Dají ho do chudobince.

"Disciplína musí být!" praví lékař v ústavu.

Stařec potkává Stellu, dávnou přítelkyni z dětství:

"Když mě nepohřbí tam, kde chci (na vesnici), budu je chodit strašit."

Nakonec si oba koupí adidas, ukradnou auto a vydají se do míst svého mládí, někam na západní fjordy. Zastaví je policajti, oni ujíždějí a následuje honička po lávové silnici. Když už to vypadá, že uprchlíci nemají šanci, jejich auto se v zatáčce rozplyne a zmizí. Policajti zůstanou ohromeně stát. Na dalším záběru stařec pokračuje v cestě jakoby nic. Pak mají poruchu a stopují. Když poblíž cíle své cesty plují na loďce po moři, spatří na skále krásnou nahou ženu.

"Nemusíte se jí bát," povídá lodník, "je to jen duch."

Na starém statku nacházejí oba staří lidé klid a usmíření. Starý muž nakonec pohřbí svou přítelkyni v místech, kde si přála, a pak umírá i on.

Děti přírody získaly Evropskou filmovou cenu 1991 za nejlepší hudbu, ve Francii a v Itálii cenu za nejlepší mužský herecký výkon a cenu publika. Byly nominovány na Oscara za nejlepší zahraniční film roku 1992. Stačily se dokonce mihnout i v českých filmových klubech...

"Je to těžké, točit na Islandu filmy?"

"Ano. Někdy velice. Je tu malý trh a velká konkurence."

"Je tu hodně režisérů?"

"Asi padesát. Já jsem měl velké štěstí."

"Je možné natáčet a zůstat nezávislý?"

"To ano. Já jsem i producentem svých filmů, sháním peníze, ale také rozhoduji o konečném střihu. Island je v tomto směru výborná země, určitě jedna z nejlepších - člověk může být svobodný. Vláda ani nikdo jiný nic nekontroluje a neurčuje."

"Jak je to s distribucí uměleckých filmů na Islandu?"

"Už je to lepší. Sdělovací prostředky podporují distribuci a dovoz filmů. Před dvaceti lety to člověk musel dělat sám. Teď majitelé kin vidí, že se na promítání kvalitních filmů může i vydělat. A tak se alespoň občas promítají téměř v každém kině. Máme tu také Reykjavický filmový festival a nějaké filmové kluby. Bývalo to horší, promítala se jen americká provenience."

"Snažíte se nějak své publikum vychovávat?"

"Vlastně ani nevím. Děláním filmů a ostatní je na divákově úsudku... Navíc vedu filmový klub a organizuji festival. To snad dělám pro výchovu svého diváka..."

"Chcete něco vzkázat do Prahy?"

"Pozdravujte Jana Svěráka."

Tak pravil pan režisér a nádvkem mi věnoval spoustu kazet se svými filmy.

Vracel jsem se do svého domova a v duchu si promítal oblíbenou scénu z Děti přírody:

Jeden Němec měl opravdu smůlu - šetřil si pět let na cestu na Island a hned první noc mu přes stan přešel autem duch

mrtvého ožraly.

ZVÍŘATA JSOU TAKY LIDI

(11. července 1994)

Často mě trápilo, jak lidé, a dokonce dobří lidé, jsou necitelní k životu zvířat. Nedalo se však nic jiného čekat. Věda i náboženství v nich jen utvrzovaly zločinné přesvědčení, že jsou to jen "tvorové bez duše."

(Thórbergur Thórdarson: Kameny mluví, str. 29)

Lenka vařila bramboračku a stěžovala si, že se na Islandu nesežene petržel. Ale zřejmě to tak moc nevadilo, protože to všude vonělo. Při míchání vyprávěla pohádku:

Chudá dívka na statku odložila dítě do lávového pole. Večer chtěla jít na tancovačku a stěžovala si, že nemá šaty. Na dítě si už ani nevzpomněla. Jenže pak slyšela, jak ji ono samo utěšuje a zpívá:

"Nebud' smutná, matko, já ti půjčím svou košilku..."

"Ale naše pohádky jsou taky drsné," říká Lence a vybavuje si oblíbenou scénu ze Zlatovlásky, kde Jiřík, aby nakrmil hladové krkavce, dlouho se nerozmýšlel, seskočil z koně a vrazil mu do boku meč, aby krkavčata měla co žrát...

Jako vždycky odmítám jíst ryby, a tak skončíme nakonec zase u zvířat. Lenka vzpomíná na svého dědečka, jak jí říkal, že na vesnici bývaly nejdůležitějšími staveními chlévy a stáje. Ty se stavěly nejbytlejší a na kvalitě domů, kde spávali lidé, tolik nezáleželo...

Přestože se kravám dalo leccos vytknout, měly přece jen velký vliv na duchovní atmosféru v jizbě. Život se v ní zdál plnější a prostornější, věděl-li člověk, že jsou nablízku živí tvorové. Když měly hlad, tloukly do žlabu a lidem to připomínalo potřeby hladovějících. Někdy vydávaly hluboké vzdechy a hlasitě oddechovaly. Život tím získával další rozměr a v lidské mysli to vzbuzovalo pocit, že existuje i jiný, všeobjímající dech skutečnosti.

(...) Bůh byl nad nimi stejně jako nad lidmi a leckdo na Jižním pobřeží věřil, že mají nesmrtelnou duši. Lišily se od lidí jen trochu vzhledem.

(Thórbergur Thórdarson, Kameny mluví, str. 66 a 58)

Hjörtur, který se mezitím vrátil domů, přiznává, že se Island dnes v lecčems snaží dohnat Evropu:

"Pracoval jsem na farmě kuřat. Je to průmysl."

Ale mně se nechce mluvit o provaze v domě oběšencově, abych tak uzavřel své vegetariánské dišputace. Bylo by přinejmenším směšné, ne-li nezdvořilé, hlásat na Islandu, který by bez ryb a rybolovu vůbec neexistoval, že je zločinem jíst své přátele, zvláště když nemůžou mluvit.

Skutečnost, že v nás všech někde hluboko či mlčky dřímají šelmy, je bohužel nejspíš pravdivá. Možná by stálo za úvahu přestat zabíjet alespoň pro rozkoš z lovu, a pokud to jde, zkoušet se nasytit i jinak. To by snad pro začátek stačilo.

Ani o problému velryb bych se neodvážil rozumně. Islandané před pár lety podepsali smlouvu, že nebudou velryby lovit, ale ti, s nimiž jsem o tom hovořil, to brali spíš jako diktát než jako něco, co činí náš svět méně brutálním.

Hjörturovi například vadí zejména skutečnost, že Norové, kteří jsou dnes díky své ropě a zemnímu plynu velmi bohatou zemí, loví velryby vesele dál, a naproti tomu v Grónsku podpis této konvence znamenal pro chudé vrstvy obyvatel naprostou katastrofu. Lidé v této končině světa propadají alkoholismu a beznaději...

Kdo bude zachraňovat je?

CHVÁLA OPISOVÁNÍ

(12. července 1994)

Procházíme s Lenkou Örnovo pracoviště - Muzeum rukopisů Áriho Magnússona. Tu pravil Örn:

"Ve dvanáctém století jsme začali psát a na přelomu třináctého už jsme měli islandské ságy. Jsou psány prózou.

Kdybychom byli Řekové, měli bychom je v básnické formě, ale vytvoření eposu musí předcházet dlouhé období negramotnosti. Když jsme se stali křesťany, vstoupili naši náčelníci do církve. Podobně to udělali Irové. Biskupy se stali lidé z nejmocnějších rodin. Období míru sice dlouho nevydrželo, ale stačilo k tomu, aby mohly být sepsány ságy o Islandanech."

UKOPISTY

Islandané i v dobách největší chudoby a katastrof všeho druhu opisovali svou středověkou literaturu s jasným cílem - uchovat toto národní bohatství následujícím generacím. Mohli to dělat zejména proto, že uměli číst a psát, měli zřejmě za dlouhých období tmy na psaní čas, a nejspíš také proto, že v sobě nosili touhu po svobodě a po vzdělání. Možná, že tuto činnost provozovali ještě i z jiných důvodů (marxisti, jehovisti, freudisti či Erich von Däniken by na to měli jistě jiné teorie), ale mně, laikovi, se líbí tohle vysvětlení. Podobně komplikované by mohly být i důvody, které vedly některé norské sedláky k opuštění evropské pevniny a k tomu, aby se vydali na otevřených lodích s celými rodinami a majetkem přes rozbouřené moře do neznámé země.

Po dlouhé roky a staletí nejen církevní vzdělanci, ale i prostí sedláci vynakládali neuvěřitelné úsilí na uchování dokladů o své historii a literatuře. Rukopisům padly za oběť vzácné telecí kůže, ze kterých by si běžný Evropan určitě spíš ušil boty.

Co vlastně Islandané opisovali? Původní náboženské spisy i překlady, historickou literaturu (Kniha o Islandanech od Áriho Učeného), Knihu o záboru země (Landnámabók), zákoníky, eddické písně a severskou mytologii (Edda), skaldskou poezii, a hlavně ságy. Historické ságy (například Heimskringlu Snorriho Sturlusona), bez nichž by Norové sotva znali své dějiny, ságy všeho druhu, ságy rodové - Ságu o Njálovi, Ságu o lidech z lososího údolí, o Gíslim, o Eiríkovi Zrzavém, o Egilovi, o lidech z Eyru, velká díla světové literatury...

Örn nám ukazuje jeden svazek za druhým a u každého se na chvíli zastaví:

"Tohle je opis ze šestnáctého století, byl pořízen podle rukopisu napsaného asi o pět set let dříve. Nevíme přesně, kdy a podle kterého rukopisu, poněvadž předloha se bohužel ztratila. Ale opisoval to velice svědomitý člověk, zachoval totiž starý pravopis. Podle toho lze dílo časově zařadit. Lidé rukopisy neopisovali vždycky správně, někdy čerpali z více textů, jindy je stylisticky upravovali. Každý rukopis je tak zároveň opisem i originálem."

ÁRNI MAGNÚSSON

S příchodem reformace v šestnáctém století nastala doba, která opisování rukopisů a jejich uchovávání příliš nepřála. Svědčí o tom občas vytrhané stránky z knih a dokonce i sem tam nějaká ta bota z popsané kůže. Ale s renesancí se objevuje i oživení zájmu o rukopisy a na scénu islandských dějin vchází velký světloňos Árni Magnússon (1663-1730). Jako dvacetiletý připlul do Kodaně a vstoupil do služeb prominentního dánského antikváře. Sbíral pro něho staré rukopisy, opisoval je a překládal jejich obsahy do latiny. Později se stal archivářem v tajném královském archivu a profesorem na kodaňské univerzitě, a tak se mohl věnovat sbírání rukopisů celý život. Opatřoval je dokonalou dokumentací, každý rukopis měl svou historii a sběratel se snažil zaznamenat sebemenší detaily. V letech 1702-1712 mohl díky královskému příkazu procestovat celý Island a sbírku značně rozšířit. V roce 1720 poslal biskup Jón Vídalín třicet koní naložených rukopisy ze Skálholtu do přístavu Hafnafjörður a odtud pak válečnou lodí, která přivezla dánského guvernéra, do Kodaně. Velký oheň v roce 1728 zničil část kodaňské univerzitní knihovny a Árniho archivu, ale podle jeho vlastních slov většina ság a zákoníků ze sbírky byla zachráněna. V závěti odkázal Árni Magnússon velkou sumu peněz kodaňské univerzitě na ochranu rukopisů.

NÁVRAT RUKOPISŮ

Po získání samostatnosti zaslali Islandčané dánskému parlamentu žádost o vrácení té části sbírky Árniho Magnússona, která se týká Islandu. Jednání trvalo až do roku 1961 a skutečnost, že Dánové největší část islandského kulturního dědictví nakonec vrátili, svědčí o velké šlechetnosti. První rukopisy byly slavnostně přivezeny dánskou válečnou lodí do reykjavického přístavu v dubnu 1971, zatímco politici na tu slávu přiletěli letadlem. Bylo vybudováno Muzeum rukopisů Árniho Magnússona.

Jen málo hrdinských příběhů podává svědectví o tolika dobrých lidských vlastnostech, jako historie starých islandských rukopisů.

Cestou do podvečerního bazénu se na chvilku zastavuji v obchodním středisku Kringlan, největším na Islandu. Třicet tisíc metrů čtverečních prodejní plochy, parkoviště pro dva tisíce automobilů. Ale nešel jsem tam nic kupovat, jen jsem se tak díval a srovnával s obchodními domy v New Yorku, v Paříži či v Praze. Tak velký rozdíl to zase nebyl: všude plno věcí...

Měli tam mimo jiné sešit, který u nás stojí necelou stovku a tady by přišel asi na dva tisíce. Byl pěkný. Kdybych si ho byl koupil, možná bych do něj napsal něco skutečně skvělého...

VĚTRNÁ HUDBA SOPEČNÉHO PŮVODU

(13. července 1994)

Hudební den. Nejprve jsem si povídal se Stebbim, zaměstnancem vydavatelské firmy JAPIS, která produkuje veškeré hudební žánry. Od nejpobárnějších lidových písní Vikivaki přes jazzové nahrávky islandské popové hvězdičky Björk, která žije v Anglii, a když zpívá na Islandu, přijde na ni i prezidentka, až po místní rockovou legendu skupinu HAM a technopopové experimenty. Co JAPIS neprodukuje, to distribuuje. Stebbi mě obdaroval asi dvěma tucty cedéček, abych si udělal přehled. Mimo jiné mi pustil i hlas Sveinbjörna Beinteinssona, nedávno zesnulého hlasatele návratu k pohanským božstvům. Byla to ukázka zvláštního žánru, takzvané rímy (rímur), zpívané balady, v níž hudba sloužila spíš jako doprovod textu a hlas zpěváka byl velmi podivně a tajemně modulován.

"To není zpěv, je to hudba," řekl včera v muzeu Örn.

"Něco mezi mluvou a zpěvem, nápev se neustále mění. První badatelé si mysleli, že je melodie dána v první sloce, ale já jsem vycházel z toho, že recitovali od začátku až do konce a jedna ríma že je jako jedna kapitola v knize. Nenašel jsem ovšem nikoho, kdo by uměl zarecitovat celou sbírku."

Od šedesátých let se Örn zabývá sbíráním, tedy nahráváním hlasů starých lidí na odhlehých venkovských usedlostech. Jemu a jeho dvěma spolupracovníkům se podařilo nashromáždit asi tři tisíce hodin nahraných magnetofonových pásků.

"Jak jste ty nahrávky pořizovali?"

"Bohužel jsme neměli moc času. Ve třicátých či čtyřicátých letech bychom sebrali materiálu daleko víc. První rok jsem jen chodil po lidech, kteří ještě recitovat uměli."

Örn ukazuje na mapě západní fjordy.

"Tady všude ještě žili lidé. Sem jsem letěl, pak jsem jel po moři, taky na koni. Nebyly tam silnice, tak se muselo i pěšky."

"A měli jste magnetofon?"

"Tenkrát ještě ne, nevěděli jsme ani, jestli tam ti lidé vůbec jsou. Druhý rok jsme pak jezdili s magnetofonem a vznikla dost důkladná sbírka; poprvé jsme si vlastně dokázali udělat představu, jak ta hudba vypadala. V létě 1964 a pak v dalších dvou letech jsme narazili na mimořádné zdroje a mohli jsme několikrát nahrát celé rímy."

"Přesto si o té hudbě nemůžeme udělat dokonalou představu. Jednak se měnila během staletí, a pak - nemáme sbírky ze středověku, ani liturgie, ani lidovou hudbu. Máme velké kolekce ústní slovesnosti z devatenáctého století. Je ovšem něco jiného zapsat texty podle vypravěče, nebo je nahrát."

"Originály těchto nahrávek," uzavírá Örn, "budou kvalitní ještě pár desítek let. Lepší materiál jsme neměli. Dál už to

bude starost jiné generace..."

HUDBA

Primitivní smyčcové nástroje doprovázely kdysi na Islandu pouze církevní zpěvy, instrumentální lidová hudba neexistovala, k tanci se zpívalo. V osmáctém století byly písně a tance zakázány, v devatenáctém farář Bjarni Thorsteinsson sesbíral lidové písně, duchovní zpěvy a žalmy a vydal je v tisícistránkové publikaci. Dnes má Island svůj symfonický orchestr, budovu opery, komorní soubor a hudební tělesa ve všech větších městech a od roku 1980 pravidelně i velký festival. Většina skladatelů a výkonných hudebníků sice stále studuje v zahraničí, ale při reykjavickém konzervatoři bylo v roce 1991 zřízeno například i experimentální studio pro elektronickou vážnou hudbu. V Islandském hudebním informačním centru jsem obdržel hromadu kompaktních desek se zajímavými skladbami Láruse Grímssona nebo Hilmara Thórdarsona, a také Víze a obrazy od Jóna Leifse, dnes nejuznávanějšího islandského skladatele.

JÓN LEIFS

Narodil se 1. května 1899, studoval v Lipsku a v Německu se také poprvé oženil s kolegyní ze studií. Získal si respekt jako dirigent a ve dvacátých letech řídil ty nejlepší německé symfonické orchestry. V roce 1926 přijel s hamburskou filharmonií do Reykjavíku, a tak prý Islandané poprvé slyšeli živý koncert symfonické hudby. Když se dostal k moci Hitler, museli Leifsovi uprchnout do Švédska, skladatelovy práce byly zakázány a hrozily mu i další perzekuce kvůli židovskému původu jeho manželky Annie. Po válce se pak natrvalo usadil na Islandu.

Jón Leifs se stal zřejmě prvním skladatelem, který vědomě navazoval na starou islandskou hudební tradici. Podobně jako malíř Kjarval, i on nacházel často témata v tamější přírodě. Nejznámější z jeho děl inspirovaných přírodní energií jsou skladby Geysir a Hekla, obě z roku 1961. Leifs užívá extrémních rejstříků hudebních nástrojů, v některých dílech i neznámé předměty jako perkuse. V Hekle například volí úder kamenů různých velikostí, chřestění ocelových řetězů, ječení sirén a podobně. Tato ani ne osmiminutová skladba zazněla poprvé v roce 1964 ve festivalové síni univerzity v Helsinkách a publikum se Leifsovi nemilosrdně vysmálo. Podruhé byla Hekla uvedena až za dvacet pět let u příležitosti autorových nedožitých devadesátin. Teprve v roce 1989 tato symfonická erupce oslovila Leifsovy krajany. Se skladbou Geysir to nebylo jiné; poprvé byla hrána až osmnáct let po autorově smrti.

Proti bésnění klasika je jakýkoli heavy metal či punk rock místních rozhněvaných mladíků a dívek jen slabým odvarem. A co česká hudba na Islandu?

Už Josef Jan Svátek popisuje, jak na výletě kousek za Reykjavíkem někdy kolem roku 1912 spolu se svými českými krajany vehementně zapěl "Kde domov můj". Jestli to bylo poprvé, kdy se naše hymna nesla Islandem, nevíme, zato však například o Prodané nevěstě a jejím prvním uvedení na ostrově v roce 1960 víme skoro všechno a možná ještě víc: Premiéra 4. června se stala kulturní a společenskou událostí prvního řádu. Zúčastnil se ji i prezident Islandu s rodinou a celý diplomatický sbor... Stejně úspěšná byla i čtyři další představení, na která se sjížděli i hosté z okolí a která byla vyprodána přes značnou výši vstupného. Bylo zřejmé, že v jednostranně šedi jakkoli barvotiskového kulturního importu ze Západu znamenala Prodaná nevěsta cosi mimořádného. Smetanovo dílo zvítězilo i zde hodnotami, které Islandané naráz a správně rozpoznali.

(Dagmar Hubená, Práce 19.6.1960)

Islandské cesty Václava Smetáčka a jeho spolupráci s reykjavickou filharmonií popisuje ve svých vzpomínkách umělcova manželka Míla Smetáčková.

Pracovní tempo je veliké a nikde není zakázán přístup.

(Míla Smetáčková: Život s taktovkou, 1991, str. 87)

Nejméně dva české skladatele, kteří s největší pravděpodobností na Islandu nebyli, inspiroval tento ostrov k práci: Richarda Mayera, autora klavírní fantazie Island, která měla premiéru v roce 1990 v USA, kde byla hrána i na matiné Harvardské univerzity, a Jana Spáleného. Ten zkomponoval Islandskou suitu pro dvě tuby (basovou a kontrabasovou) a její tři části pojmenoval islandskými názvy. - "Stóðum tvau í túni" (Tam v polích), "Sjera Magnus" (Otec Magnus) a "Tólf Synir" (Dvanáct synů).

Na Islandské suitě jsem pracoval - s gustem - od roku 1973, dokončil ji v září 1976. Je hrávána čas od času na absolventských koncertech tubové třídy pražské konzervatoře. -Voňavá, větrná hudba sopečného původu.

(z poznámky Jana Spáleného na první straně notového partu)

ZA STRAŠIDLY

(14. července 1994)

Ranní déšť mne nezviklal v odhodlání vyrazit na sever. V Borgarnes jsem si dal kávu a rozloučil se se silnicí číslo jedna. Zastavil jsem o pár kilometrů dál u kostelíku v Borgu, to už se slunce ukázalo na obloze a jeho paprsky se začaly zabodávat do mého filmu značky FUJI. Fotografoval jsem sochu Ásmundura Sveinssona a o kousek dál se mazlili koně, a ti se tedy mazlit umějí.

BORG Á MÝRUM

Stará islandská usedlost, spojená zejména se jménem Egila Skallagrímssona (asi 910-990), hlavní postavy Ságy o Egilovi (přeložil Karel Vrátný v roce 1926). Odtud Egil vyrážel na moře a sem se vracel, taky by tu někde mohl být zakopaný poklad, který před smrtí ukryl.

Egil Skallagrímsson patří k nejzajímavějším islandským básníkům středověku. Svou básní Höfundlausn (Výkupné za hlavu) si údajně zachránil život, neboť jako odsouzenec k smrti za ni dostal milost od krále Erika. Neví se také, zda to bylo proto, že se tak umně vetřel do královny přízně, nebo kvůli tomu, že jde o první severskou báseň s koncovými

rýmy. Druhý důvod by byl poetičtější...

Namířil jsem si to na Snaefellsnes, poloostrov z nejromantičtějších. Po levé straně se po chvíli vynořil kráter Elborg, černý jako komín, a pak se silnice převálila přes lávové pole, které se zase muselo převálit přes ni, ale to už se stalo dávno. Odbočil jsem ze směru na Ólafsvík a pustil se do kopců. Byl jsem v pohádce. Jméno Kerlingaskard je odvozeno z pověsti o jedné trolí ženě, která tu straší od doby, kdy se proměnila v kámen. A tak je to na Snaefellsnesu se vším. Pár kilometrů dál na sever leží jezero Baulárvatn, kde se to v 19. století hemžilo lochneskami. Alespoň o tom nejméně čtyřikrát referoval místní zpravodaj. Začal jsem mít mírné šoféřské potíže s mokřým bahnitým povrchem jindy prašné vozovky, široké tak pro jedno a půl auta. A také fotografické trable se zachycením té krásy skalisek, údolíček, bílých čepic sněhu a zelených a žlutých kopců. Láva, která sloužila jako stavební materiál pro silnici, byla místy až světle červená...

Pak se otevřely hory a v dálce se objevilo moře se spoustou ostrůvků a ostrůvečků, a na křižovatce jsem se dal doprava na Stykkisholmur.

STYKKISHOLMUR

Jeden prospekt pro turisty uvádí, že Stykkisholmur je "hlavní město" poloostrova Snaefellsnes, druhý konstatuje, že jde o "největší snaefellsneskou vesnici". Nejspíš mají pravdu oba. Centrem Stykkisholmuru je přístav, částečně uzavřený ostrůvkem Stykki. V roce 1829 postavil obchodník Árni Thorlácus Norský dům, ve kterém je dnes výstavní síň a muzeum. V sousedním Egilově domě je restaurace. Starý kostelíček se rekonstruuje, na jednom z hlavních kopečků patřících městu stojí nová katedrála Stykkishólmskirkja, která je tak moderní, že z dálky vypadá jako nějaká mořská obluda. Na hřbitově jsou některé hroby orámovány postelemi, ale scházejí jim matrace a nikdo na nich nespí... Pod jasně oranžovým majákem na kopci Stykki odpočíval německý cyklista. Řekl mi, že je z Mnichova a žije z renty. Nebylo mu ale co závidět - na nedaleké silnici ho za jízdy na kole přepadly mořské vlaštovky. I příplouli sme šťastně s boží pomocí v pátek po svatě Trojici na druhý konec Islandu, k straně západní, do zátoky, kteráž jest blízko Helgapeldu. Helgapeld jest kostelík neveliký s farou, mající jméno od hory a oudolí, kteréž blízko toho kostelíka jest trávníkem pěkným porostlé.

(Daniel Vetter: Islandia, 1638, str. 76)

Když člověk vyleze na posvátnou horu Helgafell jihozápadní cestou poprvé v životě a neohlédne se, splní se mu přání. Nesmí ovšem nikomu vyzradit, co si přál, jinak by měl smůlu... Vylezl jsem tam. Nahoře byla zřícenina jakési stavby a krásný rozhled na všechny strany - na Stykkisholmur, na slavný kostel pod horou, na hřbitov u kostela a na dvě další postele na něm.

U silnice číslo padesát sedm jsem nasbíral pytlík lávových úlomků všech možných barev a vyrušil jsem havrana, který se snažil tvářit, že je lávovým útwarem, ale nevyšlo mu to. Za několika zatáčkami se vynořila majestátní hora Kirkjufell a pod ní městečko Grundarfjörður. To se vyznačuje tím, že na hlavní ulici stojí mezi domy s čísly 82 a 86 skála a číslo 84 chybí. Tam bydlí skřítci.

SKŘÍTCI

Alfové (skřítci) jsou vedle trolů (obřů) nejvýznamnějšími nadpřirozenými bytostmi žijícími na Islandu. Podle jedné legendy šel Pán Bůh na návštěvu k Evě a ta zrovna koupala děti. Ty umyté mu ukázala, ale ty nevykoupané před ním ukryla a Bůh ji za to potrestal: stvořil z nich skřítky, skryté lidi. Skřítci se čas od času zjevují lidem. Někdy se ovšem může stát, že se nějaký skřítek zamiluje do lidské bytosti, a pak vznikne problém. V průvodci se uvádí, že skřítci jsou dobří milenci, což může dosvědčit těch několik málo žen, které měly to štěstí a něco si s nimi začaly. Skřítčice mívají intimní plotky s muži lidského pokolení častěji, ale jen zřídka to zůstane bez následků. Pak opouštějí své milence a nechávají jim na památku dítě. Děti jsou to prý hezké a chytré...

Celý svět si myslí, že Islandané věří na skřítky, ale to není pravda. My jenom nevyklučujeme jejich existenci. Řekněme, že deset procent Islandanů na skřítky věří, deset jejich existenci naprosto popírá a obrovská většina, podobně jako já osobně, tvrdí: Ne, my nevěříme na skřítky, ale nevyklučujeme však existenci něčeho nadpřirozeného. Na vlastní oči jsme je neviděli. To je určitý druh skepticismu v zemi, kde se všechno mění. Geologicky je Island velmi mladý a můžete tu spatřit, co dokáže láva, popel, ledovec. Je velmi těžké být na Islandu ortodoxní.

(z rozhovoru s Árni Björnssonem, ředitelem etnografického oddělení Národního muzea v Reykjavíku)

KAM NEMŮŽE INDIÁN, TAM VYLEZE ISLANDÁN

(15. července 1994)

Ráno dne 15. července, kdy Jindřichové po světě slavili svůj svátek, jsem vstal v hotýlku v Ólafsvíku, a hodná paní v bistro u pumpy mi nalila kávu zdarma. Chtěl jsem platit, ale namítla, že prý ta káva není úplně čerstvá. Byla to jedna z nejlepších, jaké jsem v životě vypil, a paní ještě vyběhla ven a přinesla cukr a smetanu. Život byl hned sladší...

Řidič a zároveň průvodce na TOUR AROUND SNAEFELSJÖKULL mluvil čistou sametovou anglickou řečí bez tuzemského akcentu, a tak jsem se tentokrát obešel bez tlumočníka. Byl navíc poeta, vyprávěl pohádky a báje a předváděl úplné herecké etudy.

Začalo to vodopádem vysoko nad křižovatkou u Budiru. Jmenuje se prý Bjarnafoss, a když se dobře podíváte, můžete v něm rozpoznat obrysy ženské postavy, bohužel v dlouhých černých šatech. Němec a Jihoafričanka nic neviděli, já ano. To mne do začátku cesty posílilo.

O kus dál je hora, na kterou má člověk třináctátého června vystoupit a hodit dolů kámen. Stane se šťastným a mocným. Jihoafričanka se zeptala řidiče, jestli tam byl, a on odpověděl, že ne, ale i tak se cítí šťastný a mocný.

Kostel v Budiru je celý černý, uvnitř strohý a vkusný, a ze hřbitova je vidět na moře (tedy pokud stojíte). Vlny se zvedaly výš než obvykle a živel lehce připomínal, co by mohl, kdyby chtěl.

A zase jsme jeli a zírali na lávové pole a já si začal vymýšlet kenningy: zemětřesení = smích země, kuchař = lovec hladu, banka = obydlí peněz a podobně...

KENNING

Jeden ze základních prostředků staré norské a islandské skaldské poezie, básnický opis, který se skládal nejméně ze dvou podstatných jmen. První bylo základní, a to pak blíže označoval jmenný přívlastek. Například: místo slova slunce použil básník kenningu "oheň nebe", vítr byl popisován jako "vlk stromů", Země jako "moře zvířet" anebo složitěji za pomoci mytologických jinotajů - "tělo Ymiho", "dcera Noci" a podobně.

Pokračoval jsem v té zábavě i později, až vznikla báseň. Vzhledem k tomu, že milostné verše byly pokládány za zneuctění ženy a byly ve skaldské době trestné, zvolil jsem žánr turistický. Obsah básně je sice poněkud povrchní, zato je ale prodchnuta radostným formalismem:

SLOKY O PRÁZDNINÁCH NA ISLANDU

(paní Heleně)

Překročil jsem hřiště velryb
v nemocnicích hladu pojídaje pomeranče hlíny
hlavně však železný chléb
Teď ovšem kůň turistů veze mne
pod jasným městem mraků a přes řadra země
zakrytými místy peřinami zimy
a kolem vlasy skal, pod nimi sítě vod
a slzy ledovců s bystrými běžci řek
Dech půdy spásají huňaté matky svetrů
Dřív než mě běžící benzín
kol černých řití hor
dopraví do hnízda nebeských nohou
budu si nad ztuhlou kaší ďábla
hulákat s vlastníky peří
za svitu horké Ódinovy baterky
(rozluštění na str. 224)

Potom se Aegi zeptal: Odkud se vzalo ono umění, kterému říkáte básnictví?

Braggi odpověděl: Počátek byl ten, že bohové žili v nepřátelství s lidem zvaným Vanové. Sešli se však k smířčímu jednání a stvrdili dohodu tím, že obě strany přistoupily k soudku a plivly do něj své sliny. Když se pak rozcházeli, napadlo bohy, že toto znamení míru by nemělo přijít nazmar, a stvořili z něj člověka. Jmenoval se Kvasi. Byl tak moudrý, že ať se ho kdo zeptal na cokoli, nenašlo se nic, co by nedovedl rozřešit. Cestoval široko daleko světem a učil lidi vědění. Když byl jednou hostem u dvou skřítků, Fjalara a Galara, ti s ním chtěli mluvit o samotě, a přitom ho zabili. Jeho krev nachytali do dvou soudků a jednoho kotlíku, jenž se nazývá Ódreri, kdežto soudky se jmenují Són a Bodn. Smíchali s krví med a z toho vznikla ona medovina, po níž každý, kdo se jí napije, se stane básníkem a učeným člověkem...

(Snorri Sturluson: Edda, str. 97)

Mezitím jsme dojeli do Arnarstapi a tam jsem spatřil nejobsypanější ptačí útesy svého života (a že už jsem jich za poslední tři neděle viděl!). Vylezl jsem na nejvyšší skálu a chvíli pozoroval okolí. Za minutku jsem se ovšem značně znelíbil tomu úplně největšímu rackovi svého života (a že už jsem jich za poslední tři neděle viděl!). Začal na mne nalétávat a příliš velká legrace to nebyla, protože ten opeřenec měl rozpětí jako já, nebo možná ještě o kousek větší. Vypadal jak stíhačka armády Spojených států - s tím rozdílem, že počítače mu fungovaly od přírody, neměl displej, nedal se vypnout a byl úplně blbej. Rád bych mu byl vysvětlil, že jsem jeho suchozemský přítel, ale nebyl na to čas. Radši jsem vzal nohy na ramena a zamířil k pomníku trola Baldura, který tam vystavěli místní občané v akci Za Arnarstapi krásnější. Jenže tam mě zase začaly otravovat mořské vlašťovky, a tak se musím přiznat, že fotografii toho trola nemám.

Kdybyste náhodou někdo na Arnarstapi našli mou ztracenou odvalu a vzpomněli si na mě, vyfotili trola a donesli mi obrázek, mé srdce byste potěšili nesmírně!

V Budiru a v Arnarstapi přistoupili další cestující a řidič pokračoval ve svém představení:

"Věříte, že trolové existují? Ne? Z tohoto místa můžete jednoho trola vidět. Táhle na skále se jasně rýsuje postava malé trolí ženy. Vidíte?"

"Ano! Opravdu!"

"Trolové se totiž zjevují jen v noci, ve dne se mění v kameny. Je to jasné?"

"Ano."

"Teď jste viděli trola, takže klidně můžete věřit v jeho existenci. A co tuleně, toho už jste na Islandu viděli?" "Ne."

"Tak táhle můžete jednoho vidět."

Na místě vzdáleném asi sto metrů ležel kus lávy, která vypadala úplně jako tuleň. Řidič se chechtal a my jako děti s ním...

Pouhé vyslovení jména Brigitty Bardotové vyvolává hněv u obyvatel na sever od 60. rovnoběžky. Je to oblast, kde se tuleňům připisují všechna zla: požirají tresky a rozšiřují nákazu mezi těmi, které nepadnou za obět' jejich žravosti. Islandská vláda poskytuje odměny za odstřel tuleňů a jejich maso se prodává za tři franky za kilogram chovatelům norků a stříbrných lišek.

(Henri de Bresson, Le Monde 11. 3. 1985, překlad ČTK)

"Všimněte si té krásné trávy tady u jezírka," pokračoval řidič. "Všichni skřítkové z okolí sem nosí tu nejlepší trávu, a pak tancují kolem."

Poblíž zvláštního skalnatého útvaru, zvaného Lóndrangar, nás zavedl na místo s nejlepším rozhledem a vyprávěl pověst, podle níž dole pod útesem zanechal ďábel svou stopu. Vyfotili jsme si ji a jelo se dál.

Posledním místem programu byl kráter Hólahólar, do kterého lze vjet autem. To se řidiči zamlouvalo a nám, upřímně řečeno, už taky. Kráter vypadal jak přírodní amfiteátr či stadion, řidič zastavil a prohlásil, že to je nejvhodnější místo na prodej jízdenek.

Cesta kolem poloostrova se pomalu stáčela k severu a lávovým polem ubíhala jen velmi pomalu. Řidič nám dlouze vyprávěl o Cestě do středu Země od Julesa Vernea, ale protože se zrovna obloha zamračila, zmizela mu z dohledu názorná pomůcka - Snaefellsjökull, ledovec a pod ním kráter, který čeká, až někdo bude chtít podat důkaz, že skutečně lze projít pod zemským povrchem do Itálie a jako by se nechumelilo vylézt sopkou Stromboli...

V Hellisanduru jsme zastavili u nejvyšší evropské vysílací věže, kterou tu do výšky 412 metrů postavili v padesátých letech Američané. Natřeli ji na červenohnědo, a když ji chtěli přelakovat, vznikl problém. Pozvali na to tři Indiány z New Yorku, ale ti práci odmítli, protože v té půlkilometrové výšce je velmi silný vítr a obrovské výkyvy. Nakonec věž přelakoval jeden Islandčan, který bydlel pár kilometrů odtud.

Jestli to byl skřítek, to nám náš průvodce neřekl.

VHOTELU EDDA

(16. července 1994)

Probudil jsem se po neuvěřitelně dlouhém spánku (9 hodin). V noci jsem si ještě stačil přečíst celou Ságu o Grettim a byl konsternován manželskou hádkou Torkela a Ásgerd:

"Mysli si, co chceš," pravila Ásgerd, "ale já se tě už také nebudu prosit o místo v posteli vedle tebe. A máš na vybranou: buď mě vezmeš k sobě, jako kdyby se nic nestalo, anebo si přivedu hned svědky a prohlásím, že se s tebou rozvádím, a požádám otce, aby odvezl můj majetek a mé věno, a pak ti už nikdy nebudu ubírat místo v posteli."

Torkel zmlkl a potom pravil: "Dělej, jak chceš. A nebudu tě už dnes od sebe vyhánět."

Ásgerd se dlouho nerozmýšlela, čemu dát přednost, a hned vklouzla k němu pod příkrývkou. Neleželi spolu dlouho a smířili se a měli se jeden k druhému, jako kdyby se vůbec nic nestalo. (Sága o Grettim v: Staroislandské ságy, str. 144) K ránu se mi zdálo, že nade mnou letí tornádo, ta pověstná zlověstná černá čára; měl jsem u sebe zrovna dvě cizí malé děti, tak jsem si lehl na zem a držel je pod sebou. Nic se nám nestalo.

Nový den v Borgarnes vyhlížel bezútesně. Lilo, velké kapky padaly hustě z šedého nebe, nikde ani mráček. Řekli byste, že to je na týden. Vědom si však ořepaného rčení, že nelíbí-li se člověku počasí na Islandu, má počkat čtvrt hodiny a změni se, neklesal jsem na mysli a vyplatilo se to. Po půlhodině jsem se sbalil a rozhodl se jet alespoň do Reykholtu.

Po cestě se obloha trochu roztrhala a nakonec v dálce jako konejšivé připomenutí, že ještě existuje, zasvitlo na zelenkavé kopce slunce. V krajině kolem Reykholtu stoupala pára z potoků a vypadalo to, jako že někdo pálí trávu. To se ovšem v těchto končinách nedělá.

Nejdřív jsem zašel na kávu do hotelu Edda. Směšné, že nejpanelákovitější hotely pro střední turistické vrstvy se jmenují podle této skvostné knihy. Asi jako kdyby si v Praze McDonald's říkali Labyrint světa a rád srdce...

V Reykholtu, tomto památném historickém místě, jsem mohl vyfotografovat kus betonového hřiště na basketbal, které patří k hotelu Edda, starý kostel z minulého století i ten nový, ještě nedostavěný, absurdně na tom starém nacpaný. To všechno se mi vešlo na jediný snímek. Ještěže Snorrimu Sturlusonovi, zkamenělému na podstavci před školou, to může být jedno. Přivezli ho sem z Norska jako výraz díky za sepsání Heimskringly, historie norských králů. Snorri je obrácen na druhou stranu k březovému háji, a jestli si něco myslí, tak to těžko uhodnete.

SNORRI STURLUSON

(1179-1241), autor prozaické Eddy, takzvané Eddy mladší, největšího souboru ság o norských králech nazvaného Heimskringla a pravděpodobně i Ságy o Egilovi. Byl vychován ve dvorci Oddi, kde Saemundur Učený založil světskou školu. Snorri byl obratný diplomat a udělal rychlou kariéru. Bohatě se oženil a dvakrát v životě mu byl svěřen nejváženější úřad v zemi. Po úspěšné návštěvě zahraničí (Norska a Švédska) se vrátil slavně na Island a věnoval se literatuře. Dostal se však do majetkových sporů s členy své vlastní rodiny, do politických sporů s různými politiky a nakonec byl zavražděn. Jako literát se stal nesmrtelným. Paní Helena uvádí ve svých skriptech Dějiny severských literatur, že byl především bezkonkurenčním znalcem dosavadní skaldské poezie a dvě třetiny všech nám známých skaldských veršů se dochovaly v jeho dílech.

EDDA MLADŠÍ

Kromě Eddy starší, sbírky mytologických a hrdinských písní, se dochovala mladší Edda, jejímž autorem je Snorri Sturluson a která u nás vyšla v roce 1988 v překladu Heleny Kadečkové.

"Téměř vše, co víme o severské mytologii (a s většinou výhradami o germánské vůbec), vyvozujeme ze Snorriho a z několika dalších staroislandských památek," napsala překladatelka. Jádrem Snorriho díla je část nazvaná Gylfiho oblouzení, ve které bůh Ódin (pod jménem Vysoký) a jeho dvě další podoby (Stejně vysoký a Třetí) odpovídají Gylfimu-Ganglerimu na otázky týkající se vzniku světa, bohů, lidského pokolení a na jiné podobné provokace. Gangleri se otázel: Co způsobuje ten veliký rozdíl, že léto je teplé a zima studená?

Vysoký odpovídá: Moudrý by se takto nikdy netázal, neboť tohle umí vysvětlit každý. Ale jsi-li ty jediný tak nevědomý, žes o tom ještě neslyšel, pak chci alespoň ocenit, že se raději nemoudře tážeš, než aby ti zůstalo utajeno, co

má každý vědět.

(Snorri Sturluson: Edda, str. 56)

Nedaleko od sochy jsem narazil na "Snorriho bazén", kameny vydlážděnou kulatou nádrž na horkou vodu z nedalekého gejzíru. Třpytily se v ní mince všeho druhu - starý turistický zvyk. Nad bazénem pod strání byla pootevřená vrátka do tunelu, a tak jsem tam vešel a vyplašil nějakého opeřence. Pršelo a nikde nikdo. Stál jsem v tunelu a opisoval ceduli. Stálo na ní, že se o této lázni zmiňuje už Sága o Sturlunzích. V roce 1228 v sem prý chodíval spolu s dalšími lidmi i Snorri Sturluson. Sága se také zmiňuje o tunelu, který byl pravděpodobně ukončen ve sklepe, kde byl tento muž později zavražděn.

Vzal jsem také jednu minci a dlouhým obloukem přes rameno ji hodil za ostatními. Nebylo by špatné se sem někdy vrátit...

JEDNA DOKONCE JEČELA

(ve stejný den - 16. července 1994)

Silnice se zvolna měnila v polní cestu, i krajina nabývala na zajímavosti. Najednou se v dálce rozlilo lávové moře, bylo celé zelené, a pod ním se objevily asi kilometr dlouhé kaskády na řece Hvítá pod vodopádem Barnafoss. Voda v řece byla světlezelená a dvě dětičky japonských turistů měly ostře červené pláštěnky. Stáli na svahu nad vodou a střídavě se fotografovali, vždy na stejném pozadí - nejdřív paní pána, pak pán paní s dětmi, pak paní děti a pak jsem se jim já nabídl, že je vyfotím všechny dohromady, aby měli opravdickou vzpomínku. Nadšeně souhlasili.

Voda se valila z jednoho kamenného pokoje do druhého úzkými chodbičkami mezi skalisky a byla tak čistá a pěnivá a divoká, že já, který mám nejradši tekutiny v lahvích, jsem fascinovaně přilézal pořád blíž a blíž a zíral do proudu jak holka modrooká...

"Húsafell - perla mezi lávou a ledovcem," napsal kdosi do prospektu. Řeknete si: To známe! Na srdce jsou Poděbrady, Františkovy Lázně - bez hany a bázně! Ale Islandané jsou tak prostí, že nelžou. V Húsafellu je navíc kostelík s velkými obdélníkovými okny a nějaký sochař tam povaluje vytesané kamenné hlavy jen tak u cesty.

Cestou nazpět jsem zastavil dvěma stopačkám. Stály prý v Husafellu u silnice asi čtyři hodiny a byly to Švýcarky. Jeden vtipný člověk v Curychu mi na podzim řekl, že všechny Švýcarky jsou tak přísné a vážné, že z toho mají pokleslé koutky úst. Tyhle neměly. Když jsem je nakládal, radostně poskakovaly a jedna dokonce ječela. Nebylo divu, neboť v sobotu z Húsafellu nic a možná ani nikdo nikam nejede.

Vypadaly jako dvě sestry, obě brýlaté, zabalené do stovek svetrů a větrovek, s šátky na hlavách jako Marťani. Ta starší mi během několikahodinové jízdy prozradila, že už byla na Aljašce, v Nepálu, v Izraeli a v Tunisu. Do Prahy pojede s pěveckým souborem na podzim, ale to je jiná historie, jak říkával hostinský ve Sladké Irmě.

Mladší stopařka mluvila jenom švýcarskou němčinou, a tou já shodou okolností neumím říct ani slovo. Když jsem ovšem podotkl, že je moje auto tak zabahněné, že ho budu muset někde umýt, zaječela podruhé. Kolegyně mi vysvětlila, že ona je po mytí aut úplně posedlá a že by mi ho ráda umyla. Tak jsme zastavili u pumpy a šli na kafe, zatímco to mladé švýcarské děvče začalo pomalu a něžně smývat špinu z karosérie a dělalo to s takovou rozkoší, že jsem si začal skoro přát, abych měl také čtyři kola a volant, a to kafe jsem si radši dal dvojité.

Liliane (ta zcestovala) si potom v motorestu vyčila srdce, jak už to tak bývá s cizím člověkem u cizí benzinové pumpy.

Svěřila se mi naprosto se vším. Mluvila hlavně o ponorkové nemoci, kterou obě trpí. Zdálo se mi to pochopitelné - zkuste cestovat s člověkem stejného pohlaví po dalekém ostrově a občas s ním postát - v průměru čtyři hodiny denně - na silnici. Za dva týdny to dělá padesát šest hodin...

Než jsme se obrátili k Reykjavíku, pokusili jsme se najít sopku Baulu, ale někam se nám v mlze ukryla. Vylezli jsme tedy na Grábokk, na který zčásti vedly schody, což mne rozveselilo. Nahoře byl tak silný vítr, že se do něj člověk mohl skoro položit. Mladší stopařka, která vážila asi padesát kilo, by možná měla trochu problémy se startem, ale klidně by odletěla.

Na černé lávě rostly drobné pestrobarevné květy, a na protější kráter Grábokkarfell pomatení milenci napsali obrovskými písmeny jména svých lásek. Odpustil jsem jim, protože krása si žádala činů!

Aby té přírody nebylo málo, prošli jsme se ještě lesíkem (většinou nevysoké břízky) k vodopádu Laxáfoss, a Liliane se mě zeptala, jestli vím, co udělá Islandan, když se ztratí v lese. Nevěděl jsem.

"Postaví se na nohy a rozhlédne se kde je," pravila. Když se to řekne na Islandu a v lese, zní to vtipně.

LESY

Kdysi prý na Islandu byly. Snad dokonce pokrývaly jednu čtvrtinu ostrova a zčásti padly za obět potřebě stavět lodi a obydlí, zčásti přírodním katastrofám, a také ovčím a kdo ví čemu ještě. Každopádně jsou stromy na Islandu velmi vzácné, nejčastěji to bývají břízy, malé zakrslé stromky.

Přes nepřízeň počasí, mělkost půdy, chlad a tak dále, se Islandané snaží, seč mohou, obnovit lesní porosty na všech možných i nemožných místech. V roce 1974 prý slavnostně přijali zákon o znovuzalesňování země. Vysazují stromky i letecky, přesazují je na vhodnější místa, oplocují je kvůli ovčím. Až toto vyprávění budete číst, bude jich určitě o několik víc než teď, když to píšu.

V televizi, kterou jsem zapnul hned po návratu do osiřelého reykjavického hnízda (Lenka s Hjörturem odjeli na dovolenou), dávali zprávy z fotbalové ligy. Na hřišti v Grindavíku, kde jsem před několika dny obědval, vyhráli domácí 4:2. Při tak malém počtu obyvatel, říkal jsem si, dávají Islandané určitě nejvyšší počet gólů na hlavu. A určitě mají i nejvyšší počet hlaviček na hlavu... Dobrou noc.

ZAŽÍT I TEN DRUHÝ PŮLROK

(17. července 1994)

Ráno mě rozesmála vzpomínka na to, že včera bylo šestnáctého a v Praze koncertoval Bob Dylan. Asi týden před odjezdem na Island mně agentura 10:15 nabídla, abych mu dělal předzpěváka. Řekl jsem, že nemůžu, protože budu pryč, ale že mne to těší a jestli to mohu dát do svých paměti. Dohodli jsme se. Včera k večeru jsem se podle předem připraveného scénáře zeptal švýcarských stopařek:

"Nevíte, kolikátého je dneska?"

"Šestnáctého," řekla Liliane.

"Hm," řekl jsem lhostejně. "Zrovna dneska jsem měl hrát v Praze s Dylanem."

Čuměly. Možná, že se mě i začly trochu bát...

Mám se dobře na Islandu, kde prší, jako by se nechumelilo. V Evropě jsou prý extrémní horka kolem pětaticeti stupňů Celsia i víc. Tady taky. Teploměr zešilel a blíží se ke dvacítce!!!

Vyrazím na prohlídku reykjavických satelitních městeček, začínám novou galerii a pak vyhříváním bazénem v Kópavoguru. Ležím v horkých bublinách a usmívám se, neboť Kjarvalův kolega, malíř Jón Stefánsson, sice dospěl k tomu, nač přišel Kjarval, ale vždycky asi o deset let později.

V Hafnarfjördu zajiždím nejprve zkušeně k informační kanceláři pro turisty a tam jsem tradiční zdvořilostí a úsměvy přinucen podepsat se do knihy hostů. Když jako vždycky zažertuji, že přicházím z exotické země, zavrtí pan informátor hlavou a prohlásí:

"Neřekl bych. Zrovna před chvílkou tu byli tři Češi."

Před Námořním muzeem slyším češtinu, chvíli váhám, jestli to zase není nějaká halucinace, ale pak poznávám, že není. Paní Květuše z Ostrova nad Ohří s dvěma dospělými dětmi, videokamerou a lesknoucíma se očima pokaždé, když se řekne slovo Island. Cestují autobusem (Omnibus passport) a bydlí v Keflavíku v kempu. První čeští turisté, které potkávám po třídním cestování.

Paní Květuše řekla po chvíli to, co už několikrát jiní lidé, které jsem měl to štěstí potkat. Když jí okolí chtělo vsugerovat pocit, že by se v pokročilejším věku (v tomto případě před padesátkou) neměla pouštět na tak dobrodružnou cestu (v tomto případě na Island), řekla si: Zuzana Kočová to přece taky dokázala!

"Znáte Chválu putování?" zeptala se mě paní Květuše.

"Ano," řekl jsem. "Paní Kočová je totiž moje matka."

Docela ji to sebralo. A to, jak to sebralo ji, zase sebralo mě, a tak jsme tak sebraně postávali na chodbě domečku Bjarniho Sívertseny, jednoho z prvních islandských obchodníků po zrušení dánského obchodního monopolu v roce 1787...

HAFNARFJÖRDUR

Jeden z nejdůležitějších islandských přístavů v době, kdy Reykjavík byl ještě vesnicí. V patnáctém století se tu obchodovalo s Angličany, ty později v konkurenci porazili Němci a v šestnáctém století byl Hafnarfjörður něco jako islandské hanzovní město. Dánové však později zakázali Islandanům obchodovat a až do konce století osmnáctého měli monopol. Po jeho zrušení nastalo pozvolné oživení hospodářství na Islandu a díky pionýrům, jako byl například Bjarni Sívertsen, se z Hafnarfjördu stalo opět důležité hospodářské středisko. Dnes má přes 16 tisíc obyvatel a jednu botanickou zahrádku. V Reykjavíku jste autobusem za čtvrt hodiny. Lávové pole, po jehož okraji jedete, je staré sedm tisíc let a bylo tu mnohem dřív než synovec prvního Islandana Ingólfura Arnarsona Ásbjörn Özurarson... Reklamní slogan pro turisty - Město na lávě.

Rozloučili jsme se s paní Květuší a jejími dětmi a šli zase každý svou cestou:

Dobrý den, pane Burian,

... nevím, jak Vy, já nechala na Islandu duši i srdce. Po našem rozchodu jsme zbývající dny strávili v Hafniru, Modré Laguně, v lávových polích, v Keflavíku a zjistili jsme, že se musíme vrátit na Island zpět, protože je tam tolik míst, která ještě chceme vidět a která jsme nestihli, že by to vydalo tak na půl roku. A tak aby řeč nestála, do spofitelny se uložila první finanční částka na další cestu. Asi skutečně nejsem zcela normální, ale začala jsme docela vážně uvažovat o tom, jak se na Island dostat alespoň na půl až rok, pochopitelně s nějakou prací. Chtěla bych zažít i ten druhý, neslunečný půlrok...

(Z dopisu paní K. B., 9. 9. 1994)

Já se vydal zpět do Muzea námořní plavby a tam jsem našel zvon z potopené francouzské lodi Pourquoi-pas?, která ztroskotala u islandských břehů. Fotografie utonulých námořníků prý byla prvním snímkem z Islandu, uveřejněným na stránkách světových novin. Režisérka Kristín Jóhannesdóttir natočila v roce 1992 zajímavý film Jako v nebi, tak i na zemi ("Svo á jördu sem á himni"), a v něm katastrofa této lodi hrála důležitou roli. Scéna, jak malé děvčátko Hrefna jde potrestat moře za to, co udělalo, a bije ho prutem, je nezapomenutelná.

NEMĚL DAR JASNOŽŘIVOSTI

(18. července 1994)

Ráno přichází česká studentka a Lenčina přítelkyně Marta. Studuje v Reykjavíku islandštinu, jinak v Praze u paní Heleny na filozofické fakultě angličtinu a norštinu. Chystá se na cestu do Čech, pořádá si věci a při tom si můžeme i povídat:

"Vysokoškolské koleje jsou tu samozřejmě na vyšší úrovni než u nás," říká Marta, "ale i kdybych měla na koleji pokoj jen pro sebe, je lepší bydlet jinde. Někteří studenti jsou samotáři a s nikým se nebaví, jiní třeba mluví jen s Islandany. Navíc - v pátek a v sobotu je tam hrozný hluk, někdy vůbec svoje spolužáky nepoznávám. Jinak je ovšem v Reykjavíku mrtvo a člověk musí být studijní typ, aby se mu tady líbilo."

Marta je studijní typ.

"V zimě je tu někdy takový vítr, že se vůbec nedoporučuje vycházet. Padá tu vodorovný déšť," pokračuje Marta a vzpomíná, jak jednou v zimě po takovém větším větru vyšla do ulic a všechny dopravní značky ležely na zemi. Vyprávím o svých zkušenostech s nezletilými islandskými ženami a Marta říká, že většina těch dětí, které tu tak o víkendových nocích skotačí a popíjejí, jsou žáci základních škol do šestnácti let. V poslední době se jejich násilnosti dostaly dokonce párkrát před soud. Děti se opily a holky pak bezdůvodně napadly nějakou jinou holku a zkopaly ji. Jedna z napadených se dokonce dosud neprobírala z bezvědomí. Zvláštní je, že kluci se moc neperou...

Ptám se, jak se Martě líbila práce na statku - je velmi zklamaná:

"Vrátila jsem se předčasně. Nemohli mi nějak odpustit, že jsem cizinka a navíc vysokoškolačka."

Naštěstí se pak Marta se svým islandským přítelem dostala na venkov ještě jednou. Přítel studuje filozofii, potkali známého sedláka a dali se do řeči - o Platónovi.

Na Islandu je zřejmě možné všechno: první baskický slovník prý vypracoval prostý zemědělec na severozápadním pobřeží. Naučil se baskicky od námořníků...

Paní Helena vyprávěla: Na statku v Kviskeru žilo pět bratrů s mentálně postiženou sestrou. Rozhodli se, že se neožení, a každý z nich si vybral nějaký vědní obor, kterému se bude věnovat; všichni se nakonec dostali do světových encyklopedií.

Všeobecné vzdělání lidu jest zde takové, že jen s těžší nalezneme v Evropě střední a nižší vrstvy lidové na takové výši. Ovšem věnuje se na vzdělání celá 1/4 budgetu islandského. Každý zde umí číst a téměř každý psát. Školy se sice nalézají jen v obchodních místech pobřežních, avšak zákonem z r. 1880 zavázáni jsou rodiče zaopatřit dětem známost čtení, psaní a počítání; kde by toho snad opomjeli, jest povinen duchovní dáti to obstarati na jejich útraty. (Ottův slovník naučný, Praha 1886, str. 791)

"Kdyby ses učil islandsky, nikdo by tě tady neopravoval ani ti neradil," říkala Lenka. "Všichni jako by říkali: pomoz si sám. Sám přijď na to, jak vyslovovat..."

Někdy na to člověk taky přijít nemusí. Jiný český student se vrátil z pobytu v Reykjavíku a své zklamání vypsál v Mladém světě:

ISLAND V ČECHÁCH

Vyhlédněte si příhodné počasí - vítr a déšť - nejlépe se sněhem - naložte rodinu do své toyoty, nissana či mitsubishi (ale může to být klidně i škodovka) a vyražte z Prahy po staré karlovarské směř Rynholec. Projděte se místními haldami vzniklými při těžbě lupků a až budete dostatečně promočeni, vraťte se hezky domů do tepla, pozvěte přátele, dopřejte si nějakou tu islandskou ryбку (v rybárně vás vyjde podstatně levněji než na Islandu), zapíjejte dobrou vodou, nezapomeňte na dostatek sladkostí a slabé překapávané kávy a pozor - vaše děti mají tento den dovoleno úplně všechno...

... Snil jsem romantický sen o Islandu, ale našel jsem jen podivnou směsici děsivé pustiny a společnosti zkažené moderní civilizací a relativním dostatkem peněz. Snil jsem o starých severských bozích, ale našel jsem jen jejich jména v názvech ulic. Přidej vikinských lodí s dračími hlavami již dávno ztrouchnivěly. Jen havrani vypadali, jako by chtěli promluvit, ale zřejmě jsem jejich řeči nerozuměl.

(Ladislav Žák, Mladý svět 44/1993)

Jednou přicházeli dva muži ze Širokého dvora z výpravy do hor a cesta je vedla kousek od Mechové skály. Bylo jasné počasí a právě se začínal snášet soumrak. Jeden z mužů spatřil seděl pod skálou ženu v jakousi ruční práci. Měl dar jasnozřivosti. Otázal se druhého, zda ženu vidí také. Ten však neviděl nikoho. Neměl dar jasnozřivosti."

(Thórbergur Thórdarson: Kameny mluví, str. 128)

ODYSSEA PO ISLANDSKU

(19. července 1994)

Cesta lodí na Vestmannaeyjar patří k tomu nejhoršímu, co jsem dosud na Islandu zažil. Posedával jsem zmrzle na horní palubě a snažil se přežít houpání, déšť a vítr. Vlny byly relativně vysoké, loď Herjólfur se kymácela a já, abych dělal něco pro své přežití, proklínal jsem praotce Čecha, že to svoje "Tady zůstaneme" neřekl někde u moře.

Byla to pravá epidemie mořské nemoci! Se všech stran ozývaly se ony povědomé vzdechy a sténání a nařikání.

Komorníci a komorné měli co činiti, aby všechno konejšili a všechno ošetřili. Byl to shon a zmatek k nepopsání!!

Nejsmutněji však bylo v jídelně. Jen několik sporých odvážlivců se tam uchýlilo, aby něco pojedli. Ale s jakými obtížemi bylo možno podati jim trochu nájezu. Ubozí číšníci musili provádět pravé akrobatické kousky, aby se udrželi se svými mísami na nohou - a i při této nejkrásnější opatrnosti co chvíli zařinčelo někde sklo nebo mísa, což bylo ostatně velmi přílehavou hudbou k oně vzteklici venku, která nám také nahrazovala pravidelnou stolní hudbu, jež byla na tento večer také odřeknuta, jelikož skorem všichni hudebníci měli něco zcela jiného na práci, nežli mysliti na muziku...

(Josef Jan Svátek: Ultima thule, 1912, str. 161-162)

Jaké též pohodlí a zvláště byla, když v odpočívání (ba i bdění) hlava i celé tělo sem tam sebou házelo a odpočívnutí žádného míti nemohlo, každý rozumný snadně souditi může. Ze všeho však díky Pánu Bohu, jako že i toho nám bez ublížení na zdraví našeho okusiti dal.

(Daniel Vetter, Islandia, 1636, str. 6)

Ztotožnil jsem se s Danielem Vetterem, a když se před námi objevila pevnina, poděkoval Bohu, což my ateisti děláme jen při výjimečných příležitostech. A vydal jsem se směrem k turistické kanceláři.

VESTMANNAEYJAR

"Ostrovy západních mužů" získaly jméno podle irských otroků, kteří byli pravděpodobně prvními obyvateli jednoho z nejmladších souostroví na světě. Většina ostrovů vznikla z podmorských sopek v období před pouhými pěti až deseti tisíci lety. Tu zprávu ale nemám z první ruky, píšou to v průvodci. Poslední ostrůvek Surtsey vznikl v letech 1963-1967 a je tudíž mladší než já, což mne, proč to neřít, lehce znepokojuje.

Pouze ostrov Heimaey s asi pěti tisíci obyvateli byl nepřetržitě obydlen. Na ostatních patnácti skalnatých ostrůvcích prý občas bydlili lovci papuchalků. Hlavně se tu ovšem loví ryby.

Prvním stálým osídlením tu byl Herjólfur Bardursson, po němž se zřejmě jmenuje náš třípatrový parník.

V roce 1413 připadl ostrov Norům, pak tu měli své zájmy Britové, v šestnáctém století je vypudili Dánové. V roce 1627 bylo Heimaey rejdištěm marockých pirátů vedených holandským renégátem Janem Jantzenem; ti unesli 242 lidí, neboť doufali ve výkupné od dánského krále. Většina rukojmí však zemřela, ženy byly prodány jako konkubíny a řada mužů se přidala k pirátům. Po vyplacení výkupného se prý vrátilo do Heimaey pouze třináct lidí. V následujících letech stíhala katastrofa katastrofu. Kurděje a úplavice, na jejichž rozšíření nesla jistě vinu i jednostranná výživa ostrovanů (ryby, vejce, mořští ptáci). Občas vyschla pitná voda, v roce 1783 masivní sopečná erupce otráвила vodu mořskou a zabila všechny ryby kolem ostrovů.

Počátkem sedmdesátých let dvacátého století tu žilo kolem dvou procent islandského obyvatelstva, ale ti produkovali přes patnáct procent celkového exportu země.

V turistické kanceláři mi dali prospekty a mapu a milá dáma ve středních letech mi doporučila, abych šel nejprve do lázní s horkou vodou. Byl bych to potřeboval, ale zvolil jsem raději nudné muzeum s vycpanými ptáky a spoustou kamenů.

V parku bylo naštěstí několik soch, které mi připadaly zajímavější, a na jedné z nich Odyssea po islandsku:

V roce 1627 byla jistá Guðrídur Simonadóttir (narozena 1598) prodána do Turecka, vrátila se domů za devět let a vdala se za Hallgrímura Péturssona. Zemřela v Saurbae v roce 1682." (nápis na soše v Heimaey)

PÉTURSSON (pjetürson), Hallgrímur,

1614 Hólar - 27. 10. 1674 Hvalfjörður, význ. isl. duchovní básník. Vyrstl v blízkosti biskupství v Hólech, kde byl jeho otec zvoníkem. P. utekl do Kodaně a učil se kovářem, dokud ho Brynjólfur Sveinsson, pozdější biskup, neposlal do slavné kodaň. lat. školy Notre Dame. Po 4 letech byl pověřen nábož. výukou Islandců vracejících se z alžírského zajetí, do něhož byli uvrženi při přepadu Islandu 1627. Mezi nimi poznal o 16 let starší vdanou ženu, s níž se vrátil na Isl., a vedl nuzný život, dokud mu biskup Brynjólfur nepomohl k farnosti. Ve stáří trpěl leprou. P. je považován vedle Dána Thomase Kinga za největšího protest. básníka Skandinávie...

(Slovník spisovatelů, Praha 1967, str. 261-262, hk)

Za týden, až si budu hovět v reykjavickém azylu a čist Kambanovu Pannu na Skálholti, narazím na románovou variantu:

Asi za čtyři pět let přibyl do Kodaně větší počet zajatců, které Turci kdysi zajali na ostrovech při jižním pobřeží Islandu a kteří se po devítiletém otroctví v Alžíru konečně teď dostali na svobodu. Jelikož byly oprávněné pochybnosti o pravosti jejich víry, byl Hallgrímur Pétursson pověřen úkolem, aby v jejich hlavách oživil Kristovo učení. Mezi těmi lidmi byla také žena Guðríd Simonarova; bylo jí už kolem čtyřicítky a byla kdysi na Islandě už provdána. Mezi ní a Hallgrímem Péturssonem vznikl milostný poměr a nezůstal bez následků; dříve než mohli odjet lodí na Island, milenci se dověděli, že Guðrídův muž je dosud naživu. A tehdy Hallgrímur Pétursson se raději vzdal dokončení studií, než by poslal Guðrídu domů samotnou a nechal ji odsoudit pro smilstvo. Odecestoval s ní a brzy potom se s ní oženil.

(Guðmundur Kamban: Panna na Skálholti, str. 32)

Vestmannaeyjarské městské muzeum v prvním patře velkého kulturního domu je skvostné. Jsou tam stovky zajímavých exponátů a navíc pan Jóhann Fridfinnsson. Ten se vás zmocní a nepustí, dokud nevíte úplně všechno.

GOLF ZA KAŽDÉHO POČASÍ

(19. 7. 1994, 14. 11. 1963 a 23. 1. 1973)

a a a

18 sopka

= r e y k j a v í k 24. ledna 1973 (čtk) - všech pět tisíc obyvatel rybářského městečka vestmanneyjar na islandském ostrově heymaey bylo do dnešního rána evakuováno do bezpečí. městu hrozí zalití vřelou lávou, kterou neustále chrlí sopka belgafjell probuzená k životu po sedmi tisíciletích.

proudy lávy již zasáhly domy na okraji městečka, které bylo nejdůležitějším střediskem islandského rybářského průmyslu. vestmanneyjarští rybáři ulovili 17 procent z loňského výlovu ryb. záchranné čtyři se dnes pokusí zachránit zboží ze čtyř velkých skladů mražených ryb a další cenný majetek obyvatelů ohroženého města.

geologové nevylučují možnost, že se ostrov heymaey zcela rozpadne a bude pohlcen atlantickým oceánem. islandský ministerský předseda olafur johannesson včera označil výbuch sopky belgafjell za národní katastrofu.

a a a

48 sopka

= r e y k j a v í k 29. ledna (čtk) - islandskému městečku vestmanneyjar, v jehož blízkosti po 7 000 letech obnovila asi před týdnem činnost sopka, hrozí podobný osud jako pompejím, zničeným v roce 79 při výbuchu vesuvu.

domy ve východní části města jsou již zasypány jednogmetrovou až čtyřmetrovou vrstvou popela a kamení. asi 110 domů buď vyhořelo, nebo bylo zavaleno lávou. záchranné čtyři zabeďňují okna ohrožených domů, aby se do nich nemohla dostat žhavá láva.

hlavní proud lávy, tekoucí do moře, vytvořil již asi 800 metrů dlouhý pruh +nové země+. tekoucí láva zaplavuje také přístav, takže jeho hloubka poklesla z dřívějších 40 na 20 metrů.

na ostrově, na němž městečko leží, je z 5 000 obyvatel ještě asi 400 mužů, kteří se pokoušejí zachránit vše, co se dá. v případě nutnosti by mohli být během několika minut dopraveni do bezpečí.

a a a

13 sopka

= r e y k j a v i k 17. února 1973 (čtk) - v pátek byl zahájen +letecký most+ z ostrova heimaey na island, neboť je nutno evakuovat zbývajících asi 400 obyvatel z ostrova, jenž je znovu ohrožen erupcemi sopky helgafjell. jen v noci na dnešek spadla na vestmannaeyjar, hlavní město ostrova, metr vysoká vrstva popele.

příslušníci záchranných čet, kteří na ostrově odstraňují následky katastrofy, jsou ohroženi otravou kyslíčným uhelnatým. město vestmannaeyjar bylo zcela bez elektrického proudu, než byla odstraněna vrstva popele ze střechy jediného elektrického generátoru.

Poznámka autora: Texty zpráv ČTK jsou ponechány v původní verzi i s nesmysly a chybami, kterých se novináři lehkého pera a subtilních myšlenek dopouštěli - sledujte prosím například vývoj psaní jména města Vestmannaeyjar a sopky Helgafell.

HEIMAEY 1973

Co se vlastně stalo? Týden před neočekávaným výbuchem sopky prý na ostrově vyhynuly všechny krysy. 23. ledna 1973 ve dvě ráno pukla země a vytvořila se trhлина, z níž se po dobu pěti měsíců vyvalilo více než 30 milionů tun lávy a popela. Obyvatelé ostrova měli značné štěstí, neboť pro špatné počasí zůstaly v přístavu všechny rybářské lodě, a tak ve velmi krátkém čase mohli být evakuováni do bezpečí a po nich i domácí zvířata a velká část majetku. Dobrovolníci se snažili zachránit, co se dalo, přesto třetina města byla spálena lávou a třetina zasypana popelem. 1349 rodin přišlo o domovy. Největším problémem však bylo nebezpečí, že láva přehradí ústí přístavu a uzavře ho. Za této situace se stal hrdinou dne fyzik Thórbjörn Sigurgeirsson, který přišel s nápadem hasit lávu chladnou vodou a tím zpomalit její pohyb. Američané později zapůjčili Islandanům silnější vodní pumpy a ti nastříkali na lávu celkem šest milionů tun vody. Po několika týdnech se tato taktika ukázala jako úspěšná, nebezpečí, že dojde ke zničení přístavu pominulo a láva se jala odtékat na druhou stranu do neobydlených částí ostrova. Když erupce skončila, měli Islandané novou sopku, podstatně lépe chráněný přístav a nikdo nepřišel o život. Ještě před koncem sopečného běsnění se začali první obyvatelé na ostrov vracet a vyhrabávat svá obydlí z více než třímetrových závějí popela. Koncem roku už lidé na Heimaey žili jako dříve, a jestli nezemřeli, žijou tam dodnes.

Pan Jóhann říká, že slavný vestmannaeyjarský kostel je zavřený, ale když jsem z Česka a přijdu v pět, až zavře muzeum, vezme mne tam. Před pátou se tedy vracím a spatřím ho, jak rozezpívává skupinu německých turistů. Než je úplně rozdivočí, pročítám články o vzniku nejmladšího islandského ostrova.

SURTSEY

14. listopadu 1963 ráno spatřili rybáři z lodi Isleifur II asi čtyři námořní míle od nejjižnějšího vestmannaeyjarského ostrova kouř vystupující z moře. V deset hodin dopoledne už to byl pilíř vysoký asi čtyři tisíce metrů, později vystoupil do dvojnásobné výšky. Následující noci se zrodil nový ostrov, později pojmenovaný Surtsey, a nová sopka - Surtur (v islandské mytologii Bůh ohně). Za dva dny už byl ostrov dlouhý asi 900 metrů a vysoký přes sto metrů. Erupce pokračovala až do roku 1967 a ostrov se nakonec rozšířil na více než 2,6 kilometrů čtverečních plochy a vyrostl do výšky 173 metrů. Vědecké týmy mohou sledovat, jak se na lávových polích usazuje život, a přemýšlet, odkud se na ostrůvcích vzala semena prvních rostlin. Původně se předpokládalo, že se nejdříve objeví lišejníky a mechy, ale už druhý rok to bylo úplně jinak. Zvítězila prý pomořanka přímořská...

Nyní je to holý ostrov, ale tuleni jej začali kolonizovat ihned, jakmile se vynořil z moře, a už dnes jsou v písku otisky nohou ptáků. Třicet druhů ptáků bylo již zjištěno mezi těmito návštěvníky. Někteří snad zde brzy už začnou hnízdit. Jiní ptáci už byli zastřeleni, aby se zjistilo, jaká semena přinášejí v žaludcích a odkud vůbec přilétají. Z jiných živých tvorů zde už byli zjištěni moli a škeble.

(Brian Harvey, Daily Telegraph, 24. 5. 1967, překlad ČTK)

Jdu ještě na kafe a dávám si i buchtu, tak jsem mravně uvolněný. Každou chvíli to tu může znova bouchnout a já jsem si vůbec neužil! Tak si dopřeju ještě dort... Potkávám dva německé turisty, manžele z Mnichova, lákám je taky do kostela, ale oni jsou tak zmoklí, že volí raději onen horký bazén.

Muž vypráví, jak ho přede dvěma lety vzal islandský přítel do vnitrozemí a museli vyložit kanystry s benzinem u silnice, aby jim nepřekážely v autě. Překvapeně se prý přítel zeptal:

"Ty se nebojíš, že ti ten benzin někdo ukradne?"

"Proč?" řekl Islandan. "Vždyť to je můj benzin."

LANDAKIRKJA (VESTMANNAEYJAR)

První kostel byl na Vestmannaeyjar založen už v roce 1000, v roce přijetí křesťanství. Landakirkja je mnohem mladší, ale přesto patří mezi nejstarší a neznámější církevní stavby na Islandu. V březnu 1973 během sopečného běsnění se tu sešlo 175 věřících, aby se společně modlili za záchranu ostrova i kostela, k němuž se blížila láva. Podepsali i slavnostní listinu. Láva, oheň a popel se zastavily pár metrů od chrámu. Zlaté kovy v kostele zčernaly, žár zničil varhany a prasklo jedno okno. Kostel vydržel...

Pan Jóhann nakonec pozval na prohlídku i skupinu Němců, pak Francouze, a nakonec jsme zůstali sami. Vyprávěl, že byl na podzim v Praze a měl rozkošnou průvodkyni Marii. Byly to prý hezké dny, a když jsem tedy Čech, můžu u něho bydlet. V sakristii nalil kávu a ukázal mi klavír. A protože jsem hudebník, chtěl, abych mu zahrál nějakou českou lidovou. Hrál jsem Znáš já jeden krásný zámek, a sám jsem se divil, proč mě napadla zrovna tahle. On mne pak pozval domů na šálek čaje a nějaké fotografie.

Za velkým oknem přepychové vily šíleně lilo. Pan Jóhann pouštěl z gramofonu starou islandskou estrádní hudbu z padesátých let a láskyplně si k tomu prozpěvoval. Čtrnáct let už žije v domě sám, je vdovec, má šest dětí a předsíň plnou fotografií a nostalgie.

Fotografie z období erupce pořídil profesionál a o to jsou sugestivnější: vynášení klavíru z domu, plameny nad kostelem a tak dále. Venku se ženili čerti a pan Jóhann se chystal navštívit přítele v nemocnici. Vysadil mne z auta kousek od domku, kde bydlí Hjörturova sestra Kristín a její manžel Sibbi. Jakmile se vám totiž podaří skamarádit se s jedním Islandanem, máte vyhráno. Všichni mají spoustu sourozenců, o bratrancích a sestřenicích nemluvě, a tak kde si jen vzpomenete, tam někoho máte...

Kristín byla první Islandanka, která přede mnou přiznala, že je špatné počasí. Privítal jsem tu zprávu s radostí, aspoň jsem si nepřipadal nenormální. Později mi ovšem došlo, že stejně ničemu nerozumím - stáli jsme v zálivu nad mořem, vlny vysoké jako domečky, a já povídám, že jsou velké. Kristín pravila, že někdy bývají opravdu velké a pak dosahují až k místu, kde stojíme. Bylo to ještě alespoň o dvacet metrů výš. Moje suchozemská měřítka byla trapná...

Kristín a Sibbi mě pozvali na výlet, na okružní jízdu ostrovem, a to bylo to nejlepší, co pro mne mohli udělat. Zpočátku to sice vypadalo komicky, kráter vlevo od silnice jsme v mlze vůbec nenašli, ale přesto jsme objeli celý ostrov a byl to zážitek. Lávové pole nad přístavem, už jen tušená šílená síla, jiná dimenze síly...

Objevil jsem i jiné kouty ostrova: skaliska s modrou mořskou vodou, pláž, na které se chystal místní festival - třídní svátek radosti, pořádaný vždycky o prvním srpnovém víkendu. Na louce pod skálou se sejdou tři tisíce lidí, i Kristín a Sibbi budou spát ve stanu, ačkoliv bydlí nedaleko, a bude se jíst a pít, zpívat a tancovat, a celou noc bude plát oheň, který už se dva týdny připravuje.

O kousek dál na pláni, mezi lávou, kameny, mořem, silnicí a skalisky, hrál v tom lijáku asi desetiletý chlapec v pláštěnce golf.

"U nás se hraje golf za každého počasí," vysvětloval Sibbi, a já si teprve před usnutím všiml, kolik má doma pohárů za vítězství v tomto sportu.

Jezdili jsme a občas zastavovali, vítr mě chtěl odnést, ale nedal jsem se. Občas jsme nemohli z auta vůbec vystoupit, sem tam jsem to zkusil a vrátil se totálně promočený. Když jsme měli zdemolovaný dům, zčásti pohřbený pod lávovým kopcem v roce 1973, zeptal jsem se Sibbiho:

"Ty jsi tu tenkrát byl, když to začalo?"

"Byl," řekl Sibbi, a já čekal, že se rozhovoří.

"To mi byl zrovna rok," dodal.

Došlo mi, že pro oba mladé manžele je erupce ze sedmdesátých let na Vestmannaeyjar něco jako legenda, skazka, pohádka...

Usmívali se.

Dnes už má ostrov nové hrdiny, jiné než ty, kteří město vyhrabali před dvěma desetiletími z popela. Před několika lety jistého muže smetlo rozbourené moře z rybářské lodi. Doplavil v zimě pět kilometrů ke břehu a pak ho čekal pochod přes tříkilometrové lávové pole. Dokázal to.

Od počátku století se na pět set námořníků z ostrova nevrátilo z moře. V parku před kostelem jsou pomníčky se jmény, daty a názvy lodí, které ztroskotaly. Není to veselé čtení. Vzpomínám, jak mi Lenka vyprávěla o ženách, které čekají na muže:

"Když se muž nevrací, říká se, že jestliže se nepřejde se svou ženou ve snu rozloučit, může se ještě vrátit."

O to víc potěší, když si moře jen tak hraje:

Jednoho dne zastihla při severních březích ostrova rybářskou loď překvapivá bouře a jistého muže jménem Rúnar Thasen smetla obrovská vlna do vody. Loď zastavila, ale námořník zmizel; a tu po několika minutách jiná vlna vyvrhla nešťastníka živého zase na palubu, jako by chtěla ukázat, kdo drží v rukou nitky života a smrti.

(Massimo Todisco: Kde je pánem vítr, 100+1 ZZ 1/1986.)

TUKETUK! TUKETUK!

(20. července 1994)

Strávil jsem u Kristín a Sibbiho příjemný večer, klábosili jsme o všeličems a ráno jsem se vzbudil v šest a bylo krásně. Ještě před odplutím jsem vyrazil na lávu. Bylo ticho, městečko spalo, jen na tom starém, zpola zasypaném domě se proménádovala čtyřbarevná kočka.

Plavba byla tentokrát klidnější, ale přesto jsem si přál, aby co nejdřív skončila. Dlouhou chvíli mi krátila Miriam, Američanka z Lowy, která prováděla své rodiče po Islandu, aby jim ukázala, kde zrovna pracuje. Jejím zaměstnavatelem je United States Navy, je tudíž námořnice. Seděli jsme na palubě, ona mi vyprávěla o turecké policii a já jí o dánském králi Kristiánovi Desátém. Mluvila stále rychleji a rychleji, a mně dalo spousta práce, abych na sobě nedal znát, že ji přestávám rozumět. Tak nám cesta příjemně uplavávala.

Lodní šroub pracoval rychle. "Tuketuk! Tuketuk!" ozývalo se tu u strojů a voda za lodí šplechtala.

(K. J. Zákoucký: Do země ohně a ledu, 1913, str. 49)

NEJLEPŠÍ VÝSTAVA SOCH

(21. července 1994)

Vyrazil jsem na východ. Projížděl jsem silnicí číslo jedna přes Selfoss, zkontroloval vodopád Skogafoss, vysoký šedesát metrů, a ten byl naprosto v pořádku - nahoře modrá obloha, dole zelená tráva. Mořské vlačstovky u Dyrholáey

zřejmě naopak úplně zešilely, krmily svá mláďata přímo na prašné příjezdové cestě a mohly mě sežrat, když jsem chtěl vystoupit a prohlédnout si černou pláž a skalní útesy.

VATNAJÖKULL

Ledovec Vatnajökull (8 400 km²) je větší než všechny ostatní ledovce na evropské pevnině. Kdyby pod ním nebyly sopky, ani by to nevadilo, jenomže sopky tam jsou a občas se stane, že vytvoří mohutné jeskyně horké vody a ty se pak s kusy ledu a popelem zřítí do nížiny. Říká se tomu úprk ledovce a vulkanologové dokáží změřit množství vody, která se při těchto erupcích uvolní, a tím i sílu sopky. Sopka pod jezerem Grímsvötn (naposledy v akci v letech 1934, 1938 a 1983) je prý nejsilnější a je mocna energetického výkonu odpovídajícího pěti tisícům megawattů. To vám nejspíš nic neříká, takže jiný příklad: v roce 1934 se z Grímsvötnu valila voda rychlostí 25 km/hod korytem širokým devět kilometrů. Silnice číslo jedna mohla být kvůli síle a proměnlivosti ledovcových řek na jihu Islandu dobudována až v roce 1974. Do té doby se sem nedostaly ani myši.

ZVÍRATA

Různé prameny uvádějí, že na Islandu nejsou: denní motýli, kobylky, včely, mravenci, obojživelníci, hadi... První vši sem přišly s irskými mnichy před rokem 800, štěnice byla objevena až v roce 1923. Zato je tu například 75 tisíc koní a 76 tisíc krav...

Drkotal jsem se po silnici číslo jedna (jízdu po silnici číslo dvě bych občas nepřál ani svému největšímu nepříteli) a najednou se na ledovcovém jezeře začaly vynořovat kusy ker neboli - jak my spisovatelé říkáme - špičky ledovce. Jezero se jmenuje Jökulsárlón a je to vlastně místo, kde se velké kusy ledu odlupují z kraje ledovce, načež pomalu plují vodami a tají, až jako malé kry dorazí do snad nejkratší řeky světa, která se po nějakých osmi stech metrech vlévá do moře, anebo naopak - moře se vlévá do ní. Fjöllir Torfason tu pořádá projíždky v motorovém člunu.

Bylo k večeru, půl deváté, ale spolu se třemi staršími lidmi jsem se ještě na loďku vetřel. Led ochlazoval vzduch a my jsme projížděli mezi obrovskými kusy bílého, světle zeleného, modrého nebo černého ledu.

"Nejlépeší výstava soch na Islandu," řekl jsem Švédce, která se se mnou dala do hovoru.

Teprve tady jsem spatřil svého islandského ledního medvěda, ale taky hrocha, dračí hlavu a obrovského trola, ležícího na boku. Mimochodem - ta zatracená příroda geniálně kopírovala Henryho Moora...

Každý výčnělek měl svůj stín, který se posouval podle toho, jak se slunce stěhovalo na západ. Dodávalo jim to úplně živý výraz. A pojednou jsem spatřil, že se skály jen hemží tímto tichým, nevtravým životem, který úplně změnil jejich vzhled. Už to nebyly skály, nýbrž obrovská sbírka uměleckých předmětů... Jestlipak to už někdo přede mnou viděl? Neznal jsem symbolické podtexty těchto uměleckých děl, jako je lidé znají dnes. Ale viděl jsem zřetelně díla sama.

(Thórbergur Thórdarson: Kameny mluví, str. 134)

Dal jsem si u Fjöllira čaj a zeptal se, jestli by se někde na Hali, v rodišti Thórbergura Thórdarsona, nedalo přespat.

Usmál se a řekl, abych to zkusil...

Když jsem po pár kilometrech zatočil ze silnice směrem k několika domům, spatřil jsem dvě ženy na procházce - starou a mladou. Zeptal jsem se na nocleh.

"Ještě asi dvacet kilometrů, tam je kemp," pravila mladá.

"Víte, ale já nechci kemp," nedal jsem se. "Já bych chtěl spát přímo tady na Hali, protože mám rád Thórbergura Thórdarsona." A pro jistotu jsem dodal: "Jsem totiž z Prahy a chtěl bych tu pozdravovat od paní Heleny."

Dvě ženy se chvíli radily a pak mladá povídá:

"Tak pojdte."

A zavedly mne do svého domu.

Zeptaly se, jestli nemám hlad, nekompromisně odmítly nabízené peníze, že když jsem od paní Heleny, v žádném případě nic nechťejí, a pak už jsem se stačil jen omluvit, že bych si rád odpočinul po cestě, a upadl jsem do spánku.

TO ČI ONO CHYBĚLO

(22. července 1994)

Uprostřed noci někdo vešel do mého pokoje, buď si spletl dveře, nebo to byl nějaký skřítek, možná nějaké jiné strašidlo. Když zavíral dveře zvenčí, vzbudil jsem se a dlouho si uvědomoval, kde vlastně jsem. Před půl rokem jsem poprvé otevřel Thórbergurovu knihu a četl a pomalu se ztrácel v jejím světě. Mými hrdiny přestali být politici, novináři či sportovci a stávali se jimi osoby, zvířata a věci na první pohled zvláštní až podezřelé - ovce, kameny, krávy a hlavně u nás neznámý spisovatel s podivným jménem. A když se různí lidé ptali, co čekám od cesty na Island, zdálo se mi, že odpověď je vlastně jednoduchá:

"Myslím, že mě Island změní," tvrdil jsem nabubřele a několikrát jsem to opakoval.

Začal jsem cítit, že v mém životě nadešel ten pravý čas sáhnout si na sopku, jak by řekla poutnice Zuzana. A myslím, že se tak také stalo.

V knihovně v pokoji, kde jsem se probudil, byly desítky knih - celé dílo Thórbergura Thórdarsona, ale také Nexö a Tolstoj a spousta starých tisků, notně ohmataných, tudíž čtených. Na stole lampička z lidské lebky a porcelánový vánoční stromeček. Z okna jsem zíral na ranní moře a stádo pasoucích se koní.

V šest hodin už jsem nevydržel a vykradl se dlouhou chodbou co možná nejtíšeji z domu. Obhlížel jsem pomník u silnice, věnovaný třem bratrům - Thórbergovi, Steinhórovi a Benediktovi, synům Thordara z Hali. Kámen hladce rozřezaný na tři díly a na něm citát z Thórbergura:

"Možná, že kameni nepřípadá delší stát tisíc let na svahu hory, než nám postát tisíc vteřin."

THÓRBERGUR THÓRDARSON

(1889-1974) Narodil se na jihu Islandu, na statku v Hali (Oháňka), prožil tam dětství a později o tom napsal několik knih, z nichž jedna byla přeložena do češtiny (Kameny mluví, překlad Helena Kadečková, Praha 1965). Ve slovenštině vyšel jiný autobiografický román - Islenskur adall (Islandská šlechta), přeložený jako Na cestě za milou. V sedmnácti odešel z

rodného statku do Reykjavíku, pracoval jako kuchař na rybářské lodi a živil se, jak se dalo: studoval na univerzitě islandštinu a literaturu a sbíral lidové pověsti. Stěžejním dílem Dopis Lauře (1924), sbírkou esejů, skečů a cestopisných črt ovlivnil celou svou generaci včetně Halldóra Laxnesse; vytvořil si zvláštní osobitý styl psaní potlačením objektivismu a akcentem na osobní zkušenost. Paní Helena v doslovu ke Kamenům vysvětluje Thórbergura takto: "Věř, že život sám o sobě je tak dobrodružný a zajímavý, že není třeba si vymýšlet, nýbrž jen popravdě vše zapsat tak, jak se to událo. Umění je ovšem v tom, život zajímavě vidět."

Thórbergur Thórdarson je v cizině málo známý, problém je sehnat jeho knihu i v angličtině. Knihupectví jsou plná Laxnesse, ság a pohádek, a v univerzitní knihovně v Reykjavíku mají jen jediný anglický překlad jeho díla (Islandská šlechta), jinak nic. Umíte-li islandsky a máte-li čas, přeložte, prosím, alespoň jeho knihu Edda Thórbergs Thórdarsonar nebo Vídfjarskotta, či alespoň Um lönd og lýdi, případně Marsinn til Kreml, Ofvittin, anebo Rökkuróperan... Postál jsem tedy tisíc vteřin u pomníčku a pak obešel stavení, promluvil pár slov s ovcemi, s koněm, nikdo jiný zatím nevstal, a nakonec jsem se usadil na zahrádce a chvíli četl. V osm mě Margrét, mladší z obou žen, pozvala na kávu, a spolu s její matkou Ingibjörg jsme si prohlíželi fotografie. Na jedné byla Margrét jako osmiletá asi před dvaceti lety se svými sourozenci. Jedna sestra žije v Namibii, jiná v Londýně, bratr provází turisty, jiný bratr nás provedl kravínem, další je, tuším, námořník...

Margrét je učitelkou v Reykjavíku, na Hali tráví prázdniny se svým čtyřletým synkem. Bavíme se o výchově a svěřuji se jí s perspektivou, že bych mohl být brzy dědečkem. Tu pravila Margrét:

"Na Islandu se říká, že když děti mají děti, je to dobře."

Na další fotografii sedí Margrét jako mimino na klíně svého prastrýce Thórbergura Thórdarsona. Nejlegračnější je ovšem celorodinný snímek, na kterém se tísni Ingibjörg, její manžel a všechny jejich děti i s vnoučaty - dohromady padesát lidí...

Ingibjörg přináší knihu svého tchána a Thórbergurova bratra Steinthóra, která vyšla v roce 1970. Steinthór Thórdarson se ovšem nezdržoval psaním a své vzpomínky nadiktoval, neboť prý měl velký vypravěčský talent a dokonce několikrát vystupoval i v rozhlasu. Než dopijeme kávu, přichází Fjölur, můj věřejší ledovcový převozník a také člen rodiny, a smějeme se na sebe. Nakonec jdeme do kravína, zdravím se se svými bližními a nastává čas rozloučit se i s lidmi...

Většina zajímavých historek na Islandu se přihodila proto, že to či ono chybělo.

(Thórbergur Thórdarson: Kameny mluví, str. 54)

ÚTĚK NAOPAK

(stále 22. července 1994)

Vracel jsem se pomalou jízdou směrem zpátky na západ a čím víc jsem přemýšlel o Hali a zážitcích s Thórbergurem, tím méně jsem měl chuť na další dobrodružství uprostřed nezachytitelné krásy přírody. Ve Skaftafellu jsem zajel do turistické kanceláře a najednou se mi zdálo, že už nemůžu vidět další a další vodopády, vyrazit na další sopky a ledovce, žertovat s ptáky a ledními medvědy. Prostě už jsem toho za ty tři neděle spatřil víc než za celý svůj měšťácký život. Teď jsem procházel snad největším islandským kempinkem, koukal, s kým by se dalo promluvit, ale potkával jsem jen samé milé skupinky turistů, lapal útržky jejich obvyklých dialogů a nikde žádný normální člověk, který by si se mnou promluvil o Thórbergurovi. Když mi slečna v kanceláři řekla, že sice nemají volná místa, ale můžu si zaplatit noc na zemi v hale ubytovny, pochopil jsem, že bych měl vyrazit jinam. Jenže totéž v bleděmodrém se opakovalo v Kirkjubaejarklausturu, a tak jsem se sunul stále dál na západ. Zároveň mě začal trápit pocit, že jsem zklamal sám sebe a nestihnu všechno, co jsem si naplánoval, a bylo z toho příjemné odpoledne s kamarádkou Depresí, jak se dnes módně říká v zasvěcených kruzích nebo kde. Kutálel jsem se po cestě jako koblížek a zastavil až ve Víku. Ten starý neokázalý kostelíček na kopci nad mořem mě přiměl vystoupit a vejít dovnitř.

V kostele ve Víku jsem se posadil, nikdo jiný tam nebyl, nic nás nerušilo, a tak Pán Bůh najednou povídá:

"Nevyšiluj! Laskavě se uklidni a přestaň si myslet, že můžeš za měsíc poznat celý Island, a nepěšuj si v sobě mindrák, když zjišťuješ, že to nejde! Vždyť jsou tu lidi, kteří sem jezdí celý život a pořád ještě neviděli všechno. Nech si zkrátka taky něco na happy end!"

Poslední věta byl citát z filmu Hej rup! od Voskovce a Wericha.

"A co mám teda Pane Bože dělat?" povídá můj vnitřní hlas, protože to se tak v kostele dělá, když se mluví s Bohem.

"Máš prázdniny, ne? Tak dělej, co tě baví a na co máš zrovna chuť!"

"Díky," řekl jsem mu s ulehčením. "Kdyby sis na mě, na ateistu, někdy udělal víc času, dokázal bys mi zřejmě říct hodně podstatných věcí."

"To ty nemáš čas na mě," povídá Pán Bůh, a měl pravdu jako ostatně vždycky.

A tak jsem se vydal do Reykjavíku, po cestě potkával auta, ve kterých lidé prchali před civilizací do přírody, a já prchal naopak. Těšil jsem se do svého Hjörturovic apartmentu a jak si budu užívat v reykjavické Univerzitní knihovně a jak to v islandském Národním muzeu pořádně roztočím! Mám přece prázdniny!

DOBRÁ ZÁBAVA

(23. července 1994)

Ze všeho nejdřív jsem se vydal na koupaliště a dal si horkou lázeň s bublinami a pak jsem si šel pořádně zaplavat. Speciálně kvůli lázním jsem se naučil islandsky. Pro začátek jen tři slova - "góðan daginn" (dobrý den) a "takk" (děkuji). S tím si člověk vystačí. Přišel jsem k pokladně a řekl:

"Dobrý den."

Zaplatil jsem, dostal klíč a řekl:

"Děkuji."

Hovořil jsem zřejmě dokonale, protože se mi nejmén dvakrát stalo, že na mě domorodci začali mluvit svou mateřštinou, a teprve pak pochopili, že moje islandština má výrazné trhliny.

Jinak se toho kolem plaveckých bazénů zřejmě moc nenamluví. Za svých pravidelných návštěv jsem nabyl dojmu, že jestli existuje nějaké místo, kde jsou Islandané opravdu nepřístupní a kde se neusmějou, ani kdybyste je lechtali, je to právě plovárna. Většina lidí si tu na normální obličej nasadí masku nepřítomnosti a tváří se tak tvrdě, že kdybych byl jen o malinko labilnější nátura, rozbrečím se nebo se rovnou zabiju. Všichni jako by střežili své soukromí v plavkách. A ve sprchách je to ještě těžší. Ještěže jsem z Prahy a občas jezdím s našinci v metru. To je jediné místo, kde by se mohl islandský plavčík cítit tak trochu jako doma.

Jakmile ovšem vyjdete ze šaten, odevzdáte klíč a projdete dveřmi k parkovišti, potkáváte zase úplně normální Islandány. Už když je míjíte ve dveřích lázní, cukne jim lehce v koutcích úst a nevyčísitelný optimista by to mohl považovat třeba i za náznak úsměvu...

KAPESNÍKY

Nejbizarnější zážitek jsem ovšem měl v bance. V této luxusně vybavené instituci mi elegantně oblečená dáma vyměnila peníze, a když jsem čekal na papírek s potvrzením, do naprostého ticha civilizace příšerným způsobem hlasitě popotáhla. Nejdřív jsem se vylekal, že se jí něco stalo, vzápětí jsem se začal ohlížet, není-li v místnosti skrytá kamera nějakého vtipného televizního štábu. Nebyla. Lenka mi vysvětlila, že v kraji není zvykem používat kapesník. Je to asi důsledek akcelerovaného vývoje islandské společnosti v tomto století... Na takové detaily jako kapesník už v tom zmatku zřejmě nezbyl čas.

NADÁVKY

Jinou zajímavostí, na kterou mě Lenka upozornila, je odlišné cítění nadávek na ostrově a u nás. Když na Islandu někdo někoho označí za ztělesnění toho či onoho pohlavního orgánu, je to považováno za poměrně snesitelnou urážku, ale běda, řekne-li někdo o někom, že je "zatracený" nebo "prokletý". To potom končí veškerá legrace...

V Univerzitní knihovně jsem si nejdřív nechal z počítače vytřídit seznam knih v českém jazyce, které tu jsou k dispozici, a pak si nevybral příručku pro šachisty, ani tu pro elektrikáře (!), ale vypůjčil si (samozřejmě na čestné slovo) Kambanovu Pannu na Skálholti, na kterou jsem na jaře neměl čas. Bylo deštivo, vedro málem patnáct stupňů Celsia, a tak jsem zalezl do pokoje, pouštěl si střídavě Láruse Grímssona a Kristiana Blaka a už jsem se nesl do zvláštní atmosféry skálholského románu do druhé poloviny sedmáctého století:

Stiskla mu ruku snad o malé poznání výrazněji, než bývá zvykem, ale přesto si nebyla jista, zda to vycítil a zda bude myslit na její stisk celé léto.

(Gudmundur Kamban: Panna na Skálholti, str.7)

GUDMUNDUR KAMBAN

Narodil se roku 1888. Je jedním z předních islandských spisovatelů, kteří žili a tvořili většinou mimo vlast a psali cizími jazyky. Gudmundur Kamban psal dánsky a islandsky, bydlel v Kodani a pracoval pro divadlo. Jeho nejznámějším dílem je čtyřdílný román Skálholt, který u nás vyšel ve dvou svazcích - jako Panna na Skálholti (překlad Marie Rádlová-Jensenová a Jiřina Vrtišová) a Biskup na Skálholti (překlad Radko Kejzlar). 5. května 1945 byl zastřelen dánskými vlastenci jako kolaborant s Němci, ale proces, který se konal až po jeho smrti, jej shledal nevinným...

Když byla posmrtně rehabilitována i Kambanova hrdinka Ragnheidur, dcera biskupa Brynjólfa Sveinssona, naordinoval jsem si procházku. Byla neděle odpoledne a v přístavu se konala pouť. Na šílené kolo, vysoké asi třicet metrů, usedly dva tucty šťastných a rozesmátých mladých lidí a kolo se s nimi začalo točit a zastavovat v poloze, kdy byli vzhůru nohama, klesat a padat a řítit se a vůbec to nebralo konce. Z monstra nakonec sestupovaly trosky, lidé poznamenáni na celý život, někteří z nich při letu ztratili nejen iluze a humor, ale také obsahy svých žaludků, jiní se pouze tvářili vyděšeně a nechápali, co se vlastně stalo. Dobrá zábava...

Milan Kundera prý jezdí na Island psát. Možná se tu teď někde schovává, škoda, že já nemám žádný pádný důvod, abych ho otravoval. Tak jsem si alespoň v půjčovně vypůjčil kazetu se zatracovaným filmem režiséra Philipa Kaufmanna podle Kunderova románu Nesnesitelná lehkost bytí a ujistil se, že mě pořád docela baví, i když se prý nelíbil ani spisovateli a je vlastně úplně nemožný...

Mimochodem, kdybyste si někdy chtěli půjčit nějaký opravdu pěkný a hodnotný film, třeba Fanny a Alexander od Bergmana nebo Bláznivého Petříčka od Godarda nebo něco od Woodyho Allena či Renoirovu Velkou iluzi, zajděte si do videopůjčovny v ulici Klappastigur, tam vám to půjčí. Stačí pas. A kdybyste druhý den ráno odjížděli z Islandu, můžete jim před odjezdem ty kazety hodit do schránky u dveří. Oni vám věří.

Mají tam i Švankmajerovu Alenku a Konec stalinismu v Čechách...

O TRESČÍCH WESTERNECH

(24. července 1994)

V bytě paní Olgy bylo příjemně. Paní Helena, která po několika letech zase dorazila na Island, vařila kulajdu a paní Olga řekla, že našly spoustu hub "u dna zátoky".

"Správně česky se řekne v ohbí zátoky," pravila paní Helena.

"Mně se víc líbí doslovný překlad z islandštiny 'u dna zátoky,'" odvětila naše hostitelka.

Örn seděl v křesle a rozvážně mi odpovídal na otázky hloupé i jiné. Nejzajímavější byly ovšem jeho myšlenky týkající se islandských dějin a literatury:

"Ságy byly původně postaveny na ústním vyprávění, tudíž musely mít děj a musely obsahovat něco, co se dalo vyprávět. Dnes se domníváme, že lidé v době vzniku ság se především snažili žít klidně. Pokud se jim to dařilo, žili normálně a zákony fungovaly, nebyly zvláštní důvody o tom vyprávět.

Když někdo zákon porušil, vznikl příběh, tudíž i sága.

Hodně věcí je proto v ságách netypických a ságy nejsou věrným obrazem života."

Myslím na Jana Špátu, který říkal, že udělat dobrý film o někom, kdo žije normálně, nekrade, nepije a je celkem šťastný, je to nejtěžší... Krajnosti přitahují.

V časech romantického revivalu existovaly tendence očistit myšlenky severského či germánského hrdinství. Pozornost se upjala k dráždivým bojovým scénám. Nejméně důležitá část ság se tak zaměřovala za nejdůležitější. Tato interpretace ság dosáhla vrcholu v nacistickém Německu, kde byly použity k ospravedlnění krvavé msty jako součásti svatého germánského kulturního dědictví.

Je smutné a ironické, že teď, kdy islandští a zahraniční vzdělanci většinou úspěšně očišťují islandské ságy od skvrn krvavých pomst, je tentýž nesmysl ožívován znovu ve filmech z Věků Ság. Tento nový "tresčí western" (cod western, jako analogie ke spaghetti westernu) se vyrábí pro domácí i zahraniční publikum, přisvojuje si leccos z kovbojek, přenáší tuto podobu života do Věků Ság a platí o něm totéž, jako o klasickém filmu s Johnem Waynem, který neukazuje reálný život na Divokém západě v minulém století. Mnoho cizinců si přesto řekne, že jestliže tyto filmy byly vyrobeny Islandčany, musí představovat realitu...

... Vikingové v rohatých helmách mají symbolizovat Island přinejmenším v dnešních turistických brožurách. Ale dokonce ani tyto rohaté helmy nejsou autentické. Archeologové jich nenalezli mnoho, a pocházely z doby bronzové, tisíce let před vikingy. Spojení rohaté helmy a vikingů je naprosto falešné.

(Árni Björnsson: Mýtus rohaté helmy, Icelandic Review 2/1989)

JOGURTASÁGA

(1986-1987)

Islandčané se snad živí jen rybami a mlékem ve všech podobách. V jednom obchodě jsem napočítala 21 druhů jogurtů.

(Blanka Křiklánová, Ahoj na sobotu 18/1986)

Na farmy navazuje tradiční mlékařský průmysl, který je známý výrobou vysoce kvalitních sýrů, jogurtů (v jednom obchodě jsem jich napočítala přes 20 druhů) a dalších mléčných výrobků.

(Blanka Křiklánová, Zemědělské noviny 9. 1. 1987)

Manžel po dvaceti letech uznal, že Gunar býval za studií oprávněně nespokojen s výběrem našich jogurtů (čistý nebo s marmeládou), protože minulý týden jsme jich v Reykjavíku napočítali v jednom obchodě 21 druhů.

(Blanka Křiklánová, Magazín CVZ 2/1987)

PODVODNÝ PŘEKLAD

(25. července 1994)

Sedím v Café Paris, tentokrát s Haukurem Jóhannsonem, stavebním inženýrem, který před třiceti lety vystudoval v Praze a ještě dnes, když má chvilku volno, překládá z češtiny. Spolu s Thorgeirem Thorgeirsonem přeložil Aškenazyho povídku Prasátko a v brzké době mu vyjde islandský překlad Eskymo Welzla! Pracoval na něm čtyři roky, prý místo dívání na televizi. Také před lety přeložil pro islandské noviny Chartu 77.

Před čtrnácti dny jsme ho s Lenkou navštívili v jeho bytě v Kópavoguru, teď v kavárně probíráme islandskou zahraniční politiku a jejich "cestu do Evropy".

Říká jako většina Islandčanů: "To je těžké, jsme tak malý národ, že musíme být ve vztahu k Evropskému společenství velice opatrní. Chybný krok by mohl v budoucnu znamenat ohrožení naší národní identity."

Dnes, kdy lidé říkají, že se musíme připojit k Evropskému společenství a nesmíme být izolováni, tvrdím, že je to nesmysl. My se nemusíme nikam připojovat, my už tam jsme. Můžeme mít dobré kontakty s Evropou, ale i s Amerikou a celým světem, a nemusíme se kvůli tomu podřizovat vládě v Bruselu. Náš "evropský" problém má víc aspektů, vždyť některé velké německé společnosti si mohou koupit celý náš ostrov.

(z rozhovoru s Árni Björnssonem, červenec 1994)

Haukur Jóhannsson mě doprovodil do starého romantického domečku uprostřed Reykjavíku, kde bydlí Thorgeir Thorgeirson a jeho žena Vilborg Dagbjartsdóttir. Básník, překladatel, publicista a filmař Thorgeir Thorgeirson (narozen 1933 v Hafnarfjördu) studoval kromě Vídně a Paříže také v Praze na FAMU. Teď má v Reykjavíku malé vydavatelství, podobné například Kadlecově Pražské imaginaci. A tak se první slova týkala jeho podniku. Náklady knih, které vydává, jsou vesměs několikastovkové, můžete si je objednat poštou nebo telefonem. Vydavatelství nemá reklamu, a přitom je podle Thorgeira všechno závislé na reklamě v televizi.

"Vy nemáte v televizi reklamy na knihy?" zeptal se mě.

"Ne," povídám a zapomínám v tu chvíli na Harlequiny...

Thorgeir je čerstvý šedesátník z rodu moudrých, a přesto neustále nespokojených bohémů. Směje se jako sopka, dokáže se přitom plácát do kolen, chvílemi se ovšem zdá být naplněn hořkostí:

"U nás se knihy kupují jedině před vánocemi, ale trh je zaplaven takzvanými bestsellery komerčních firem. Ty mohou díky reklamě prodat cokoli. Co je však nejhorší - Islandčané zapomínají číst. Malá vydavatelství teď několikrát udělala obchodní chybu a zkrachovala. Moje se drží jen proto, že jsem dostal grant a šest měsíců v roce mě platí stát. Náš trh je malý..."

"Přijel poradce v oboru televizní reklamy z Ameriky do reykjavické televize a ptal se, pro kolik milionů obyvatel mají ty reklamy být?"

'Pro dvě stě padesát tisíc.'

'V tom případě nedělejte v televizi žádnou reklamu, radši těm lidem telefonujte!' poradil hbitě."

Tak pravil Thorgeir.

Vilborg, jeho žena, je známá básnířka. Překládala mimo jiné i dvě Wernischovy básně z angličtiny. Zná Nezvala, Biebla, Seiferta, Brouska...

KNIHY

Na Islandu se vydává nejvíce knih na jednoho obyvatele na světě. V roce 1990 byla zrušena daň z obratu za prodej knih. Každý Islandan přečte ročně průměrně čtyři knihy, což je světový rekord. Taková statistika láká člověka jít dál a spočítat, že při průměrném věku Islandana 80,3 let, který má (spolu s Japoncem) také nejvyšší na světě, vznikne fantastický průměrný světový rekord 289,2 přečtené knihy za průměrný život, a to ještě započítávám, že prvních osm let života nepřečte průměrný Islandan nic. Statistika ovšem neuvádí, o jaký druh literatury se jedná, zda o krásnou literaturu, učebnice, kuchařky či knihy hostů...

Obyv. čte zde velmi mnoho, zvláště populárně vědecké spisy, a sotva nalezneme v Evropě země, kde by se v poměru k počtu obyv. tolik knih tisklo a prodávalo, jako na I-ě.

(Ottův slovník naučný, Praha 1886, str. 791)

Thorgeir napsal sbírku básní a do ní zařadil i vlastní verše, pod které se ovšem nepodepsal, ale vymyslel si fiktivního českého autora jménem Podvodný překlad. Kritika napsala, že ty Thorgeirovy věci nejsou nic moc, ale ten český básník je skvělý...

"Čím se teď zabýváte?" zeptal jsem se po chvíli obligátně.

"Lidskými právy," odpověděl básník nečekaně.

"Všichni jsou tu spokojeni a usmívají se, podívejte, i Haukur se usmívá."

Podíval jsem se a byla to pravda.

A Thorgeir mi podává knihu svých projevů a úvah. Je v ní také anglický překlad řeči, kterou pronesl před tribunálem ve Štrasburku. Jako svědek policejního násilí sbíral na začátku osmdesátých let svědecké výpovědi proti "jistě brutální menšině" policejních zaměstnanců. Narážel na zeď mlčení, neboť na Islandu nebylo zvykem kritizovat práci policie. Ale protože Thorgeirovy články odmítaly uveřejňovat noviny, instituce mu neodpovídaly na dopisy, všechno nakonec skončilo u mezinárodního tribunálu ve Štrasburku, kde mu až v roce 1992 dali zapravdu.

Během desetiletí od prosince 1983 jsem poznal archaickou, pseudodemokratickou povahu islandského právního systému a bohatě jsem se seznámil se zranitelností jedince v naší minispolečnosti. Tato zranitelnost jedince byla refrénem mých vystoupení. Nelituji ani jedné chvíle z těchto těžkých časů. Přirozenost práv jedince je taková, že pouze jedinec za ně může bojovat...

Moje finance byly zruinovány všeobecnou perzekucí organizovanou proti mně různými státními institucemi. Leč pouze finance. Moje společenská a morální integrita se velmi upevnila tím, že jsem se postavil za základní práva svobodného projevu v mé zemi, neboť jsem se denně cítil být chráněn individuálními či skupinovými projevy přátelství k mé osobě... Minulého listopadu mne dokonce Akademie islandských filmařů zvolila za čestného člena, přestože jsem se čtvrt století nedotkl kamery.

(Thorgeir Thorgeirson: Řeč ve Štrasburku II, 22. 1. 1992)

Druhou knížkou, kterou mi hostitel daroval, byla jeho báseň Příběh ostrovana (Eyúbúasaga) vydaná najednou ve čtyřech jazycích:

... Paříž říím new york jeruzalém
stockholm florencie varšava
athény vídeň praha akkra a peking
se ostrovanovi nemohou stát domovem
Avšak zastávky
na věčné poutí
z domova domů
jsou mnohé
(úryvek z překladu Heleny Kadečkové)

NEJBEZPEČNĚJŠÍ MÍSTO NA SVĚTĚ

(26. července 1994)

Můj poslední islandský výlet měl být tak trochu symbolický - Hveragerdi (symbol současnosti, využívání darů země), Hekla (naopak symbol síly nespoutané a všeho, co z toho plyne), Skálholt (symbol vzdělanosti a kultury) a nakonec Tingvellir (symbol pokusu nastolit řád lidských věcí). Naplánoval jsem si ten den téměř učebnicově...

Začalo to ovšem mnohem méně symbolicky. Sotva jsem vyjel z Reykjavíku, stal jsem se také já obětí nevidané policejní brutality:

Mezi Hveragerdi a Selfossem mne zastavila policejní kontrola. Neměl jsem u sebe žádné papíry od půjčeného auta, chtěli po mně řidičský průkaz, ten jsem ovšem zapomněl v Reykjavíku. Tak se usmáli, řekli, že řidičák bych měl mít, dali mi brožurku v islandštině a popřáli mi hezký den...

Vstoupil jsem do turistického objektu Eden ve Hveragerdi spolu se skupinkou japonských turistů a pořád jsme si dávali přednost. Ostatně celý Eden vypadal jako parodie na Japonsko či Divoký východ. Neuvěřitelné kopy

nevkusných suvenýrů, vyřezávaného nábytku, vycpaní vikingové s rohami a asijské draky, hamburgry, coca cola, kávovníky, pomerančovníky, kaktusy. K tomu výstava obrazů řada Karlův most a tuny květin, palem a ovoce. Pro každého něco...

Příjemněji bylo kousek za městečkem, kde si nepřetržitě gejíroval gejírek Grýla a za ním na stráni se proháněli koně. Ze silnice na Skálholt bylo dobře vidět na vzdálenou Heklu. Nijak hrozivě z té dálky nevypadala, ani žádný sloup dýmu nad ní nestál. Vzpomínám na to, jak jsem o této sopce před půl rokem četl a jak se mi potom v noci vrátila do snu i s rýmovačkou:

Hekla Hekla Heklice,

to je pekla poklice...

HEKLA

Nejpopulárnější islandská sopka (1471 m), kdysi prý považovaná za bránu do pekla, kde bylo slyšet kvílení hříšníků. Poté, co na ni v roce 1750 vystoupili dva studenti z kodaňské univerzity a vrátili se živi a zdraví, strach z Hekly pomalu dostával jiné dimenze. Co sopka dokáže, předvedla například v roce 1947, kdy sloup černého dýmu sahal až do výšky dvaceti sedmi kilometrů, mraky popela a kouře zatemnily oblohu, takže se muselo i v poledne svítit, a láva pokryla přes dvacet kilometrů čtverečních země. A to nebylo, jak se zdá, zdaleka nejsilnější běsnění této sopky. V roce 1510 byl úlomkem kamene při erupci zasažen člověk na Skálholti, vzdáleném vzdušnou čarou asi čtyřicet kilometrů. Zatím naposled o sobě dala Hekla vědět v únoru 1991; v tomto století to prý bylo již po šesté.

Když jsem se na nebezpečí erupcí ptal Kristín na Vestmannaeyjar, odpověděla:

"My na to nemyslíme."

"Island je nejbezpečnější místo na světě," pravil pan Jóhann tamtéž, a když jsem zapochyboval, že snad trochu přehání, řekl:

"Myslím to vážně, podívejte se třeba na Jugoslávii."

SKÁLHOLT

První biskupství na Islandu, původně usedlost Gissura Bílého, politika usilujícího o přijetí křesťanství na Islandu. Jeho syn Ísleifur, první biskup na Skálholti, prý dělal zázraky. (Dokázal to v zahraniční politice, když si získal přátele v Římě i v Německu.) I jeho syn Gissur pokračoval v díle svých předků, a tak náboženské a kulturní centrum Skálholti jen vzkvétalo. Zůstalo jím i po vítězství reformace až do roku 1783, kdy byla katedrála zničena erupcí sopky Laki a biskupství se přestěhovalo do Reykjavíku. V padesátých letech našeho století byla postavena katedrála nová. Při archeologických pracích byla objevena mimo jiné rakev s legendárním biskupem Pállem Jónssonem, který tu sloužil v letech 1196-1211. Říká se, že jeho smrt zavinilo velké zemětřesení a bouře, že zemřel ve velkém zoufalství, když nemohl pomoci trpícím lidem i zemi. Jakmile byla jeho rakev otevřena, strhla se prý taková průtrž mračen, že archeologové začali pochybovat o tom, zda udělali dobře.

Poobědval jsem v autě a díval se přitom na novou katedrálu, skrácenou těžkými kapkami deště. Za hodinu jsem takhle pozoroval hladinu jezera Laugárvatn, která bouřila vlnami, a vítr hledal škvíry do mého úkrytu. Konečně poblíž Tingvellir se počasí uklidnilo a dokonce se objevilo slunce, snad abych mohl porovnat předlohu s Kjarvalovými obrazy.

Procházel jsem se po památných místech, tentokrát beze spěchu a bez pádu, myslil při tom na svoje věci a taky trochu na staré ságy, jak o nich mluví Örn a píše Árni Björnsson:

"Opravdoví hrdinové byli ti, kteří se většinou bez úspěchu pokoušeli předejít masakrům. Toto jsou tragédie, které ságy popisují nejčastěji."

Snad proto mohou tyto staré příběhy přežít do současnosti - hrdina a jeho problém se nezměnili...

KAŽDÝ NEMUSÍ PSÁT BÁSNĚ

(27. července 1994)

Ředitel etnografického oddělení Národního muzea v Reykjavíku Árni Björnsson, mimo jiné autor encyklopedie nadpřirozených bytostí, mluvil jako kniha. A já jako kniha naslouchal:

"Existuje v islandské společnosti něco, co přetrvává řekněme z předkřesťanských dob?"

"Těžko říct. My totiž nevíme, jak lidé tehdy žili. Máme sice ságy, které o předkřesťanských dobách vyprávějí, ale byly zapsány až za křesťanství. Víte přece, jak například komunističtí historici u vás vykládali Masaryka. Nemůžeme věřit křesťanským spisovatelům z dvanáctého století, že byli objektivní. Čteme starou literaturu a bereme ji především jako tehdejší zábavu. Něco jako je dnes film a televize."

"Proč ságy vznikaly na Islandu a ne třeba v Norsku, v Dánsku nebo jinde?"

"Já si to vysvětluji tím, že jsme neměli krále a aristokracii. V Evropě byli lidé otroky šlechty, klášterů a podobně, zatímco my jsme byli nejméně tři sta let svobodnější. V Evropě psali latinsky, to byl jazyk učenců, ale na Islandu se chtělo mnoho lidí včetně sedláků vzdělávat ve své mateřštině. Vznikl tu zkrátka trh s příběhy v mateřském jazyce. Otroci se nemuseli ničemu učit, natož psát nějakou literaturu, ale svobodný člověk to potřeboval."

"A co třeba jiný důvod - vaše tmavé dny, dlouhá zima, kdy se nedalo nic dělat, než třeba psát či opisovat..."

"Říká se to, ale tomu nevěřím. Proč v téže tmě v severním Norsku nic podobného nevzniklo? Měli příběhy, ústní tradici, pohádky, ale nic nezapisovali."

"Co důležitého tedy přžívá v islandském světě z minulosti dnes?"

"Máme samozřejmě své tradice. Lidé se proti nim nijak zvlášť nebouří. Byli velmi chudí, někteří na to nemohou zapomenout, přestože jsme teď bohatí a šťastní a tak dále. Nebouráme staré domy, naopak si chceme pamatovat, jak jsme na Islandu žili dřív. Někteří lidé říkají, že jsme velmi konzervativní. Řekl bych, že se o naše tradice zajímá tak deset

dvacet procent Islandčanů.

Měníme se ale i ve vztahu ke své vlastní zemi. V polovině dvacátého století byl Island velice nacionalistický, jak o tom svědčí výsledky referenda v roce 1944, kdy devadesát sedm procent obyvatelstva rozhodlo o našem odtržení od Dánska. Bylo to totéž jako výsledky voleb v Sovětském svazu. Naše učebnice byly tehdy plné vlasteneckých apelů. Dnes už je to jiné vlastenectví a řada lidí tvrdí, že je to dobře."

"Myslíte, že tlaky cizích kultur jsou pro Island skutečně tak nebezpečné?"

"Někdy mi zejména amerikanizace našeho života připadá trochu smutná. Měli jsme kulturu starší, a myslím i lepší než Spojené státy. Dnes stojíme před otázkou, co uchovat, abychom zůstali nezávislí, do jaké míry si můžeme dovolit absorbovat to kvalitní ze světové a zejména evropské kultury. Jazykové otázky jsou obzvláště choulostivé, pro čtvrt milionu lidí je velmi nákladné chránit si vlastní jazyk. Najdou se i takoví, kteří říkají, že bychom mohli být třeba Němci, Francouzi nebo Angličany. Už dost té těžké islandštiny! Ale já myslím, a se mnou jistí progresivně konzervativní spoluobčané, že chránit jazyk a tradici našeho národa je třeba."

"Jste optimista?"

"Ale ano. Jsem optimista... No, někdy jsem pesimista, ale myslím, že většina národa nemusí být nijak zvlášť vlastenecká, vždyť jen určitá část populace je nositelem kultury. Každý nemusí psát básně nebo být spisovatelem. Kultura je elitní věc a my jsme vždycky mívali kulturní elitu. Byla to skupina vzdělanců, kteří pomáhali národu přežít. Jsem optimista, neboť věřím, že takoví lidé se v národě vždycky znovu objeví."

MY MÁME SNY

(28. července 1994)

Moji milí hostitelé Lenka a Hjörtur se vrátili z východu a přivezli nejkrásnější kameny, které jsem v životě viděl. A také mi oznámili, že odjíždějí na chatu k rodičům, a až budu pozitíř odlétat domů, mám nechat klíče na stole, zabouchnout dveře a nic uvnitř nezapomenout.

A pak opravdu odjeli. Koukal jsem za nimi z okna a mával... Takk!

Poslední den jsem zahájil pokutou za špatné parkování. Na cedulce stálo, že když se do tří dnů dostavím na poštu nebo do banky a pokutu zaplatím, bude to třikrát levnější, než když to budou muset vymáhat. Představa vymáhajících Islandčanů v Praze mne natolik vyděsila, že jsem do té banky skoro běžel.

V Muzeu rukopisů Árniho Magnússona jsem se rozloučil s paní Olgou a slíbil, že pošlu podstatnou část své sbírky novinových článků o Islandu. A pak už jsem se zabířil do židle a naposledy se vydal za dobrodružstvím, tentokrát do říše islandských snů, o kterých mi slíbil vyprávět její manžel Örn.

Sny si podle Örna můžeme rozdělit do dvou kategorií. Tu první představují symbolické sny, které se musí složitě vykládat, a druhou sny jasné, ve skandinávských jazycích jim spíš říkají "pravdivé sny", protože sen a následná skutečnost vypadají stejně. Tyto sny se nijak vykládat nemusejí.

Národní zvláštností podle Örna může být, že když Islandčan vidí nějakého člověka ve snu, není důležité jenom to, co ten člověk dělá, ale i jak se jmenuje. Správný výklad snů záleží často i na jménu člověka, o kterém se vám zdá.

"V devatenáctém století dostala na Islandu část národa volební právo, volili jsme nejenom do národního shromáždění, ale třeba i faráře, a tak se lidé snažili dozvědět, kdo vyhraje, a sny dostaly novou úlohu v národním životě. Jednou, a to už je snad skoro dvacet let, přijeli před volbami švédští novináři, mluvili s jedním důležitým politikem a ptali se ho:

'Netušíte předem, jak volby dopadnou? Vy tu nemáte výzkum veřejného mínění?'

A on řekl: 'Ne, nic takového nemáme, my máme sny.'

To řekl novinářům. Oni to vzali jako vtip, ale bylo to míněno vážně!"

Smějeme se tomu s Örnem oba.

"Všechny možné noviny pak psaly, jak jsou Islandčané jiní..."

A pak Örn pokračoval:

"Já myslím, že lidé často chtějí vědět přesně, co je čeká, aby se mohli zachovat správně, neztratili hlavu a dívali se třeba i na smrt s chladnou myslí. Zachovat si důstojnost u nás bylo vždycky velmi důležité. Když někdo například vyhrál proces a byla mu přisouzena určitá suma peněz za to, že se zřekne pomsty, nikdo mu v podstatě nemohl nic vyčíst, ale časem třeba mohl slyšet, že nosí svého příbuzného v peněženke. Když to poslouchal delší dobu, poznal, že čin je důležitější než naděje na dlouhý život, protože by to byl život bezcenný, bez sebeúcty. Bylo důležitější zachovat si důstojnost a dobré jméno."

"To bylo ve věku ság, ale jak si vysvětlujete, že i dnes je na Islandu relativně málo agresivity a násilí?"

"Roste," řekl Örn. "Ne že bychom se dřív vždycky chovali mírně, často jsme se prali, ale islandská společnost byla malá a izolovaná, všechno bylo velice osobní. Tenkrát, když byl důvod, lidé se porvali, a většinou zase smířili. Teď je to ale jinak - lidé napadají úplně neznámé občany a výsledky jsou strašné. A dělají to mladé ženy..."

"Nemáte strach, že to hezké, co na Islandu je, může zaniknout?"

"Znám lidi, kteří říkají: Ono to nějak dopadne. To znamená, že si myslí, že to dopadne dobře. Můžeme to na Islandu sledovat zvlášť v posledních letech. Jsou případy, kdy se lidé příliš spoléhali na svůj vlastní úsudek a nebrali v úvahu to, co si mysleli odborníci."

"Mně se zdá, že v zemi, kde si příroda může dělat, co chce, musí být i myšlení lidí trochu jiné..."

"Máme mapku všech druhů ryb na Islandu," řekl Örn. "Jsou na ní všechny důležité druhy ryb, kde se nalézají, kolik jich je a jak jsou velké. Ta mapka visí ve třídách, a když děti mají dlouhou chvíli, mohou se dívat na ryby. A protože dlouhou chvíli mívají často, už nikdy nezapomenou, jak jsou ryby důležité pro hospodářský život nás všech. Známe ryby. Každý z nás ví, jak ryba vypadá."

Když jsem se rozloučil, zaskočil jsem ještě za paní Helenou, která si vedle v knihovně prázdninově studovala. Ukázala mi nádhernou knihu o Reykjavíku třicátých let a byla z ní veselá (že je tak krásná) i smutná (že na ni nemá). "Ať vám jde psaní," popřála mi nakonec. "Myslím, že toho víte tak akorát, abyste se do toho mohl pustit. Já už bych si na takovou knihu netroufla. Než bych se něco odvážila napsat, řekla bych si, že by to mohlo být třeba úplně jinak." Z toho pro vás, vážení, vyplývá, že to všechno může být taky úplně jinak...

A TÍM KONČÍ SÁGA O CESTĚ NA ISLAND

(29. července 1994)

Vycházím z domu, klíče na stole, zabouchnuto. Ve chvíli, kdy nastupuji do auta, spatřím za sebou zaparkovaného žlutého favorita s pražskou poznávací značkou. První české auto, které jsem na Islandu potkal! Situace o to směšnější, že byly chvíle, kdy bych si býval moc rád popovídal.

Vyzývám majitele, aby se mi laskavě ozval. Zn.: "Tajemství hlodá..."

Na stěně kanceláře firmy Škoda v Kópavoguru visely fotografie prvních škodovek na Islandu - tudory, sedany, spartaky, oktávie. Odevzdal jsem formana a dobří lidé mě zavezli až na autobusové nádraží.

V autobuse směr mezinárodní letiště v Keflavíku jsem seděl vedle řidiče. Míjeli jsme naposledy lávová pole, a také místo, kam jsem před několika dny vyhodil z okna ohryzek, pak zastavil, vrátil se pro něj a raději ho zase sebral. Nějak mi do té lávy nepasoval.

Vracel jsem se domů a byl jsem zaručeně úplně jiný než dřív.

A nad palubní deskou autobusu, pár centimetrů před mým obličejem, se na šňůrce houpala plyšová figurka tlustého vikinga. Na hlavě měl velkou rohatou helmu...

Rozluštění básně ze str.153:

SLOKY O PRÁZDNINÁCH NA ISLANDU

Překročil jsem oceán
v restauracích pojídaje brambory
hlavně však konzervy
Teď mě ovšem autobus veze
pod jasným nebem a přes hory
zakryté místy sněhem
A kolem vodopády
pod nimi přejeje
a řeky s bystrými rybami
Ovce spásají trávu
Dřív než mě autobus
kolem černých kráterů
dopraví na letiště
budu si nad lávovými poli
hulákat s ptáky
za svitu slunce

AUTOROVA POZNÁMKA:

Jak už bylo naznačeno, toto dílo je plné citátů. Pravopisné, logické, věcné a jiné chyby v nich ponechávám, neboť je považuji za zajímavé a inspirativní. Opraveny by ztratily nejen půvab, ale často i smysl.

PODĚKOVÁNÍ

Autor by rád vyjádřil svou vděčnost všem, kteří mu pomohli v objevování Islandu a bez nichž by to měl mnohem těžší a možná by to vůbec nebylo ono:

sponzorům Jaroslavu Paluskovi, Pavlu Primusovi a prodejně ŠKODA-JÖPUR v Kópavoguru, zvláště Olimu Runaru Astthorssonovi;

dále především Heleně Kadečkové, manželům Lence a Hjörturovi, Olze a Örnovi, Mileně Tučné, Aleně Müllerové, Janě Klusákové, Luboši Houdkovi, manželům Renatě a Janu Jarošovým, Haukuru Jóhannssonovi, Lidmile Němcové, Haně Ševčíkové, Heleně Prokopové, Janě Bimkové, Marcelce Pecháčkové, Elišce Klepalové, Antonínu Liehmovi, Veronice Kratochvílové, Haně Hrdové, Lucii a Vladimíru Mlynářovým z Prahy, Janě a Osinovi Dubovým z Montherod, Zdeňku Matisovi z Brna a mnoha dalším..

Nejzvláštnější díky patří mé ženě Ivě (která nemohla jet, a tak na mě čekala a chodila do práce), dětem (které za mne uklízely) a Elišce (která jako obvykle hlídala).